

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

**AKSARAY EFSANELERİNİN TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMI'NDA YER ALAN KÖK DEĞERLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATİCE ŞEVVAL SUCU

DANIŞMAN

PROF. DR. RABİA GÖKCEN KAYABAŞI

AKSARAY-2025

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

AKSARAY EFSANELERİNİN TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMI'NDA YER ALAN KÖK DEĞERLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATİCE ŞEVVAL SUCU

DANIŞMAN: PROF. DR. RABİA GÖKCEN KAYABAŞI

JÜRİ ÜYESİ: PROF. DR. MURAT ATEŞ

JÜRİ ÜYESİ: DOÇ. DR. MEHMET FİDAN

TELİF HAKLARI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren (....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Hatice Şevval

Soyadı : SUCU

Bölümü : Türkçe Eğitimi

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: Aksaray Efsanelerinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yer Alan
Kök Değerler Açısından İncelenmesi

İngilizce Adı: Examination of The Legends of Aksaray in Terms of the Root
Values Included in the Turkish Lesson Curriculum

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Hatice Şevval SUCU

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Hatice Şevval SUCU tarafından hazırlanan “AKSARAY EFSANELERİNİN TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI’NDA YER ALAN KÖK DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Rabia Gökçen KAYABAŞI
(Türkçe Eğitimi, Aksaray Üniversitesi)

İmza

.....

Üye: Prof. Dr. Murat ATEŞ
(Türkçe Eğitimi, Necmettin Erbakan Üniversitesi)

.....

Üye: Doç. Dr. Mehmet FİDAN
(Türkçe Eğitimi, Aksaray Üniversitesi)

.....

Tez Savunma Tarihi: 15 /04/2025

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih
ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Aybala ÇAYIR

İmza

TEŞEKKÜR SAYFASI

Yüksek lisans serüvenim boyunca bana rehberlik eden, motivasyonumun düşmesine müsaade etmeyen, akademik olarak yol gösterdiği gibi manevi olarak da beni destekleyen danışman hocam Prof. Dr. Rabia Gökçen KAYABAŞI'na teşekkür ederim. Çalışma boyunca beni yüreklendirip en kritik anlarda desteklerini esirgemeyen başta ailem olmak üzere arkadaşlarıma teşekkür ederim. Ayrıca yaptığım her iyi şeyi bana kolaylaştıran Nazlı IRMAK ve Ahmet SUCU'ya teşekkürü borç bilirim.

Hatice Şevval SUCU

ÖZET

Bu araştırmada, Aksaray’a ait efsanelerin “2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı”nda (TDÖP) yer alan kök değerler (adalet, dostluk, doğruluk, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik) açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Türkçe derslerinde dil becerilerinin geliştirilmesinin yanı sıra değer aktarımının da önemli bir hedef olduğu vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda, Aksaray’ın kültürel mirasını yansıtan efsanelerin ilgili değerleri ne ölçüde barındırdığı ve eğitim süreçlerinde nasıl kullanılabileceği değerlendirilmiştir. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analiziyle yürütülmüş olup, değerlendirme kapsamında Aydoğan’ın (2019) “Aksaray Efsaneleri” adlı eserinde yer alan anlatılar incelenmiştir. Efsaneler analiz edilerek içeriklerindeki değerler belirlenmiş ve bu değerler, TDÖP’de tanımlanan temel değerlerle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Araştırma, yerel kültürel unsurların eğitim sürecine nasıl entegre edilebileceğine dair bütüncül bir perspektif sunarken, Türkçe derslerinde kullanılabilecek özgün ve kültürel materyallerin geliştirilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Yapılan çözümlemeler sonucunda, efsanelerde kök değerlerin farklı yoğunluklarda işlendiği belirlenmiştir. Özellikle “saygı” ve “yardımseverlik” değerlerinin diğerlerine kıyasla daha sık vurgulandığı dikkat çekmektedir. Bu bulgular, Aksaray efsanelerinin değer eğitimi açısından zengin bir içerik sunduğunu ve Türkçe derslerinde öğretim materyali olarak kullanılmaya elverişli olabileceğini göstermektedir.

Bilim kodu : 11101

Anahtar Kelimeler : Aksaray efsaneleri, kök değerler, değerler eğitimi

Sayfa Adedi : 77

Danışman : Prof. Dr. Rabia Gökçen KAYABAŞI

ABSTRACT

This study aims to examine the legends of Aksaray in terms of the core values (justice, friendship, truthfulness, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism and helpfulness) included in the “2019 Turkish Language Curriculum” (TDÖP). It is emphasized that in addition to developing language skills in Turkish language lessons, the transfer of values is also an important goal. In this direction, it was evaluated to what extent the legends reflecting the cultural heritage of Aksaray contain the relevant values and how they can be used in educational processes. The study was conducted with document analysis, one of the qualitative research methods, and within the scope of the evaluation, the narratives in Aydoğan's (2019) work titled “Aksaray Legends” were examined. The legends were analyzed, the values in their content were determined, and these values were evaluated by comparing them with the core values defined in TDÖP. While the research provides a holistic perspective on how local cultural elements can be integrated into the educational process, it aims to contribute to the development of original and cultural materials that can be used in Turkish lessons. As a result of the analysis, it was determined that the root values in the legends were processed at different intensities. It is particularly noteworthy that the values of “respect” and “helpfulness” are emphasized more frequently than others. These findings show that Aksaray legends offer rich content in terms of value education and can be used as teaching material in Turkish lessons.

Science Code : 11101

Keywords : Aksaray legends, root values, values education

Page Number : 77

Supervisor : Prof. Dr. Rabia Gökçen KAYABAŞI

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKLARI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR SAYFASI	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
1.1.Problem Durumu.....	2
1.2.Önem.....	2
1.3.Amaç.....	2
1.4.Sınırlılıklar	3
İKİNCİ BÖLÜM	4
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
2.1. Efsane.....	4
2.2. Türkçe Dersi Öğretim Programı.....	6
2.3. Kök Değerler.....	13
2.3.1. Adalet	14
2.3.2. Dürüstlük	15
2.3.3. Dostluk	15
2.3.4. Öz Denetim.....	16
2.3.5. Vatanseverlik.....	17
2.3.6. Yardımseverlik	17
2.3.7. Saygı.....	18

2.3.8. Sevgi.....	18
2.3.9. Sabır.....	19
2.3.10. Sorumluluk.....	19
2.4. Dil ve Değer.....	21
2.5. Efsane ve Kök Değerler Arasındaki İlişki	22
2.5.1. Kök Değerlerin Taşıyıcısı Olarak Efsaneler.....	22
2.5.2. Efsanelerin Toplumsal Normları Güçlendirmesi.....	22
2.5.3. Kolektif Kimlik ve Dayanışma.....	23
2.5.4. Doğal ve Manevi Unsurların Vurgusu	23
2.5.5. Zaman İçinde Değişim	23
2.6. Kök Değerler Eğitimi.....	24
2.7. Değerler Eğitimi: Uygulama Yöntemleri.....	27
2.7.1. Anlatım Yöntemi.....	28
2.7.2. Drama ve Rol Oynama	29
2.7.3. Örnek Olay	30
2.7.4. Hikâye Anlatımı ve Edebiyat	31
2.8. İlgili Araştırmalar.....	31
2.8.1. Şehirlere Ait Efsaneler Üzerine Yapılan Araştırmalar	31
2.8.1.1. Aksaray Efsaneleri İle İlgili Araştırmalar.....	33
2.8.2. Kök Değerler ile İlgili Araştırmalar	34
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	38
YÖNTEM.....	38
3.1. Araştırmanın Modeli	38
3.2. Çalışma Materyali ve Nesnesi.....	38
3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	38
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	40
BULGULAR	40
4.1. Adalet.....	42
4.2. Dürüstlük.....	44
4.3. Dostluk.....	46
4.4. Öz Denetim	48
4.5. Vatanseverlik.....	50
4.6. Yardımseverlik.....	51

4.7. Saygı.....	53
4.8. Sevgi.....	56
4.9. Sabır.....	58
4.10. Sorumluluk.....	60
SONUÇ.....	63
TARTIŞMA VE ÖNERİLER	63
5.1.Öneriler.....	67
KAYNAKÇA	68
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRMEFORMU	76

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo1. Aksaray efsanelerinde yer alan kök değerlerin dağılımı.....	41
---	----

KISALTMALAR

akt.	:	Aktaran
bkz.	:	Bakınız
Ed.	:	Editör
MEB	:	Millî Eğitim Bakanlığı
s.	:	sayfa
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TDÖP	:	Türkçe Dersi Öğretim Programı
TTK	:	Talim Terbiye Kurulu
TYMM	:	Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli
vb.	:	ve benzeri
vd.	:	ve diğerleri
YÖK	:	Yükseköğretim Kurulu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Efsaneler, bir toplumun kültürel belleğinde derin izler bırakan, sözlü geleneğin en güçlü unsurlarından biridir. Bu anlatılar, halkın kolektif bilincinde önemli bir yere sahip olup toplumun geçmişle olan bağını canlı tutan ve köklü değerlerini yeni nesillere aktaran önemli araçlardır. Efsaneler, genellikle tarihi olaylardan, kahramanlardan ya da doğaüstü olaylardan beslenir; halkın düşünce dünyasını ve inançlarını yansıtır. Bu anlatılar aynı zamanda toplumun kök değerlerini şekillendirir, korur ve bu değerlerin yaşatılmasına katkı sağlar. “2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı”nda yer alan “adalet, dostluk, sabır, dürüstlük, öz denetim, yardımseverlik, vatanseverlik, saygı, sevgi ve sorumluluk” gibi değerler efsanelerde vurgulanan unsurlardır (MEB, 2019). Dolayısıyla, efsaneler bir toplumun kök değerlerini yansıtmakta ve bu değerlerin nesilden nesle aktarılmasını sağlamaktadır.

Orta Anadolu’nun kadim şehirlerinden biri olan Aksaray, tarih boyunca birçok uygarlığın izlerini barındırmış ve Anadolu’nun kültürel çeşitliliğini en iyi yansıtan kentlerden biri haline gelmiştir (Kayabaşı ve Aydoğan, 2018, s.159). Aksaray’ın coğrafi konumu, farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmasını sağlamış, bu kültürel etkileşim halk anlatılarında da kendini göstermiştir. Aksaray efsaneleri, halkın şehrin tarihi olaylarını ve yerel kahramanlarını içselleştirmesiyle şekillenirken aynı zamanda kök değerlerin de bu anlatılara yansımaları sağlamaktadır. “Pir Ali Sultan” (Aydoğan, 2019, s. 60), “Genç Osman” (Aydoğan, 2019, s. 81), “Hasan Dağı” (Aydoğan, 2019, s. 102) gibi yerel anlatılar, halkın “vatanseverlik”, “dostluk” ve “adalet” gibi değerlerini ifade eden sembollerle örülüdür. Özellikle kahramanlık, fedakârlık ve dayanışma gibi değerler, Aksaray efsanelerinde halkın kimliğini ve toplumsal aidiyet duygusunu pekiştiren unsurlar olarak göze çarpar.

Efsanelerde öne çıkan “adalet”, “yardımseverlik”, “dürüstlük”, “vatanseverlik” gibi değerler, halkın tarihsel kökenlerine ve ortak kültürel mirasa dayalı güçlü bağlarını temsil

eder. Aksaray efsanelerinde, “adalet” ve “doğruluk” kavramlarıyla halk kahramanları, halkın hakkını gözeten bilge figürler olarak tasvir edilirken; yardımseverlik ve dostluk ise bireylerin topluma karşı duyduğu sorumluluğu ifade eder. Yine, “Hasan Dağı” (Aydoğan, 2019, s. 102) efsanesinde Aksaray halkının doğayla olan uyumlu ilişkisi anlatılırken, “sabır” ve “saygı” gibi değerler üzerinden çevreye ve doğaya karşı bir farkındalık yaratılmaktadır.

1.1. Problem Durumu

“2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı”nda yer alan kök değerlerin Aksaray efsanelerine nasıl yansıdığına odaklanmaktadır. Aksaray efsaneleri üzerinden, halkın manevi dünyası, sosyal ilişkileri ve kültürel yapısı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, efsanelerde yer alan anlatı unsurlarının kök değerlerle olan ilişkisi çözümlenmiştir. Böylece, hem efsanelerin işlevi hem de değerler eğitimi bağlamında taşıdıkları anlam daha derinlikli bir şekilde değerlendirilmiştir.

1.2. Önem

Araştırma, yerel efsanelerde saklı olan kültürel ve ahlaki değerlerin tespit edilerek ortaya çıkarılmasını sağlar. Bölgenin kültürel belleğini koruma ve yaşatma açısından önemli bir role sahiptir. Efsanelerin değerler eğitimi bağlamında nasıl etkin bir şekilde kullanılabileceğine dair bir bakış sunması, eğitim alanında yenilikçi bir yaklaşımın geliştirilmesine olanak tanıyabilir. Bunun yanı sıra, çalışmanın tarih, edebiyat ve eğitim gibi disiplinlerin kesişim noktasında gerçekleştirilmesi, disiplinler arası bir bakış açısının faydalarını ortaya koyarak gelecekteki araştırmalara örnek teşkil edebilir. Yerel efsanelerin akademik bağlamda incelenmesi, bu alandaki sınırlı literatüre katkı sunmanın ötesinde, efsanelerde yer alan kök değerlerin eğitim materyali olarak yeniden yorumlanmasına olanak tanıyarak, öğrencilerin kültürel ve ahlaki gelişimine destek olma potansiyeli taşımaktadır.

1.3. Amaç

Efsaneler, sadece sözlü kültürün bir ürünü olmakla kalmayıp, aynı zamanda bir toplumun değer dünyasını, inanç sistemini ve tarihsel birikimini yansıtan önemli anlatılardır. Bu

yönüyle efsaneler, bireylere hem kültürel kimlik kazandırmakta hem de toplumsal değerlerin benimsenmesinde aracı rol üstlenmektedir. Eğitimin temel amaçlarından biri olan değer aktarımı düşünüldüğünde, efsaneler; özellikle dil ve kültür ekseninde şekillenen Türkçe dersi için anlamlı bir kaynak niteliğindedir. Araştırmanın genel amacı, Aksaray efsanelerini, “Türkçe Dersi Öğretim Programı”nda yer alan kök değerler açısından incelemektir. Araştırmanın alt amaçları aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

- 1) Aksaray’a ait efsanelerde yer alan kök değerlerin tür ve sayılarının belirlenmesi,
- 2) Efsanelerde yer alan kök değerlerin hangi bağlamlarda ele alındığının tespit edilmesi,
- 3) İncelenen efsanelerin kök değer zenginliği bakımından değerlendirilerek, Türkçe derslerinde materyal olarak kullanılma potansiyellerinin ortaya konulması.

1.4. Sınırlılıklar

Aydoğan, 2018 yılında yayımladığı "Aksaray Efsaneleri" tezini, aynı isimle 2019 yılında Aksaray Valiliği ile kitaplaştırmış ve bu eser, araştırmaya kaynaklık eden başlıca kaynaktır. Araştırmanın kapsamı eserde yer alan efsaneler ile sınırlı tutulmuştur. Kök değerler “2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı”nda yer alan kök değerler ile sınırlandırılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Efsane

Efsane terimi, Farsçada “fesâne, efsâne”, Arapçada “usture” (çoğulu: esâtir) ve Yunancada “mitos” ya da “mit” olarak ifade edilmektedir (Elçin, 2005, s. 314). Batı dillerinde ise bu terim, Latince kökenli “legendus” kelimesinden türetilmiştir. İngilizcede “legend”, Fransızcada “légende”, Almancada “Legende/Sage”, İtalyancada “leggenda” ve İspanyolcada “leyenda” gibi karşılıklarla kullanılmaktadır (Sakaoğlu, 1980, s. 4).

Halkbilimciler arasında efsane ve mit terimlerinin sıklıkla birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Ergun ve Elçin gibi araştırmacılar, efsane terimini Yunanca kökenli “mythe/mythos” ya da “mitos, mit” karşılıklarıyla açıklamışlardır (Ergun, 1997, s. 1; Elçin, 2005, s. 214). Ögel ise efsane kavramını, mitolojiyle iç içe geçmiş ve bir milletin yaşayan mitolojisinin temel unsurlarını oluşturan hikâyeler olarak tanımlar (Ögel, 1993, s. 6). Ona göre, efsaneler toplumların mitolojilerinin dinamik öğeleridir. Bu açıdan bakıldığında, efsane terimi mitolojiyle neredeyse eş anlamlıdır ve bir milletin kültürel mirasının önemli bir yansımasıdır.

Efsane terimi, İngilizce kaynaklarda farklı bağlamlarda ele alınmaktadır. “Britannica Encyclopedia”, efsaneyi, “Belirli bir kişi veya yer hakkında anlatılan geleneksel hikâyeler.” olarak tanımlar (Britannica Encyclopedia, 2024). “Cambridge Dictionary” ise efsaneyi, “Eski dönemlerden günümüze ulaşan hikâyeler.” ya da “Bir dizi eski anlatı.” olarak açıklar (Cambridge Dictionary, 2024). Ayrıca, bu terim bir kişi için kullanıldığında, o kişinin ünlü ya da efsanevi bir karaktere sahip olduğunu ifade eder.

Türkiye’de yapılan çalışmalardaki efsane tanımlarına kısaca göz atılacak olursa, Ögel’in “Türk Mitolojisi I. Cilt” kitabında efsanenin “mythus” veya “mythe” sözcükleriyle karşılandığı belirtilmiştir (Ögel, 1993, s. 6). Boratav ise “100 Soruda Türk Halk Edebiyatı”

adlı eserinde efsaneyi detaylı bir şekilde incelemiş ve bu türün başlıca özelliğinin inandırıcılık olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, Boratav’a göre efsane, bu niteliğiyle masaldan ayrılmaktadır (Boratav, 2015, s. 11).

Elçin, “Halk Edebiyatına Giriş” adlı eserinde, efsaneyi “Nesir-Anlatım Türleri” bölümünde “I. Efsâne-Menkâbe” başlığı altında ele alır. Efsaneyi, belirli bir coğrafya, muhit ve kavimler arasında doğup gelişen, zamanla inanç, âdet, gelenek ve merasimlerin etkisiyle şekillenen bir tür masal olarak tanımlar (Elçin, 2005, s. 314). Örnek ise efsaneyi, dilimize Farsçadan geçmiş bir sözcük olarak tanımlamış ve mitoloji disiplini kapsamında değerlendirilen öykülerin tümünü kapsadığını ifade etmiştir (Örnek, 2014, s. 185).

Seyidoğlu (1992), efsanelerin temelinde inanç unsurunun bulunduğunu vurgulayarak, bu anlatılarda yer alan olayların gerçek olduğuna inanıldığını ifade eder (Seyidoğlu, 1992, s. 315). Gökem (1987) ise efsaneyi, belirli bir üslubu olmayan, inandırıcılık temeline dayanan ve kökleri çok eskiye uzanan anonim halk edebiyatı türü olarak tanımlar (Gökem, 1987, s. 17). Alptekin (2012) dinî, inandırıcı, kısa ve nesir formundaki halk anlatılarını efsane olarak nitelendirir ve bu türün bağımsız bir kimlik kazanmasının 19. yüzyılda gerçekleştiğini belirtir (Alptekin, 2012, s. 13). Önal (2021), “Muğla Efsaneleri” adlı eserde, efsaneleri geniş bir yelpazede ele almış ve bu anlatıların dar bir tanımla sınırlandırılmayacak kadar çeşitli olduğunun altını çizmiştir (Önal, 2021, s. 74).

Her tanım, efsane türünün farklı yönlerini öne çıkararak inanç, kısa anlatım, gerçeklik ve toplumsal yansımalar gibi çeşitli unsurlara vurgu yapar. Genel olarak efsaneler, kısa anlatılar şeklinde, gerçek ile hayal arasında yer alan olağanüstü unsurları barındıran ve belirli kişi, olay veya mekânları konu edinen hikâyeler olarak tanımlanabilir. (Gökem, 1987, s. 17).

Efsaneler, kendine özgü nitelikleri ve diğer anlatı türlerinden ayrılan yönleri temel alınarak tanımlanır. Bu nitelikler, efsanelerin sınıflandırılmasında başlıca kriterlerdir. Araştırmacılar arasında yaklaşım farklılıkları bulunsa da, genelde üzerinde uzlaşılan belirli özellikler mevcuttur. Bu özellikler arasında efsanelerin konusu, dili, yapısı ve üslup özellikleri yer alır.

Efsane üzerine derinlemesine çalışmalarıyla tanınan Sakaoğlu, Batı’da yapılan efsane tanımlarını göz önünde bulundurarak, efsanelerin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

“a) Şahıs, yer ve olaylar hakkında anlatılırlar.

b) Anlatılanların inandırıcılık özelliği vardır.

c) Şahıs ve olayların genellikle tabiatüstü nitelikleri bulunur.

d) Belli bir şekli olmamakla birlikte efsaneler kısa ve konuşma diline yer veren anlatılardır (Sakaoğlu, 2013, s. 21-23).”

Efsanelerin en dikkat çekici özelliklerinden biri, şüphesiz, “inandırıcı” bir yapıya sahip olmalarıdır. Toplumun inanç ve düşüncelerini yansıtan başlıca edebî türlerden biri olarak, efsaneler halkın inançlarını ve bu inançlara yönelik tutumlarını anlamak için önemli bir araçtır.

Efsaneler, genellikle kısa ve konuşma diline dayalı anlatılardır. Bu tür anlatılarda, dinleyiciyi hikâyeye hazırlayan betimleme veya süsleme gibi unsurlara yer verilmez; anlatım sade ve doğaldır. Efsaneler, yüzlerce yıl önce oluşmuş olanlar kadar, günümüzde ortaya çıkan örneklerle de varlığını sürdürmektedir. Bu anlatıların mekânı dünyadır ve bu mekân, bazen geniş bir coğrafyada efsane oluşumuna imkân tanırken, bazen de daha dar bir bölgede efsanevi hikâyelerin ortaya çıkmasına olanak sağlayabilir (Alptekin, 2012, s. 16).

Genellikle kısa metinlerden oluşan efsaneler, tarihî bir olay ya da şahsiyeti konu aldığında birkaç epizottan oluşabilecek bir yapı sergiler. Efsaneyi anlatan ya da dinleyen kişiler, öğüt verme, kanıt gösterme veya örnek sunma gibi amaçlarla hareket eder, bu da onları sonuca odaklı hâle getirir (Yalçınkaya, 2024, s. 37). Bu bağlamda, inanmaya ve bir sonuca ulaşmaya hazır bir zihin, detaylarda oyalanmaz. Efsanelerin sabit bir biçime sahip olmaması, anlatıcının hikâyeyi anlatı bağlamına kolayca uyarlamasını sağlar. Bu nedenle, efsanelerin değişken ve esnek bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

2.2. Türkçe Dersi Öğretim Programı

Eğitim programı, öğrencilere okul içinde veya dışında planlanan etkinliklerle sunulan öğrenme deneyimlerini kapsayan ve diğer programlara rehberlik eden bir üst yapı olarak tanımlanmaktadır. Bu programlar, örgün ve yaygın eğitim kurumlarındaki öğrenme ve öğretme süreçlerine yön vererek amaç birliğini sağlamakta ve öğretmenlere yol gösterici bir kaynak işlevi görmektedir (Demirel, 2011).

Eğitim programları, öğrencilere kazandırılması hedeflenen bilgi, beceri ve davranışları kapsayan bir çerçeve olarak tasarlandığında, bu programlar ders ve ders dışı etkinlikleri içeren ğretim programı olarak adlandırılır. Eğitim programları, okul içi ve dışındaki yaşantıları da kapsayarak öğrencilere yönelik faaliyetlere odaklanır. Buna karşın, ğretim programları, belirli bir dersin amaçlarını, hedeflerini, uygulamalarını, değerlendirme yöntemlerini ve kazanımlarını detaylı bir şekilde ele alır. Bu programlar, eğitim sürecini okul ortamında planlı, programlı ve sistematik bir biçimde yönetmek amacıyla hazırlanır ve farklı dersler ile kademelere özgü olarak düzenlenir (Ulusı ve Aytan, 2018, s. 55).

Kavramsal açıdan, ğretim programları sözlükte, “Bir okulu bitirmek ya da bir alanda uzmanlaşmak için okunması gereken ders ve konuları kapsayan plan, ders programı, müfredat, müfredat programı” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2024). Bunun yanı sıra, başka bir tanıma göre ğretim programları, öğrencilere okul içinde veya dışında kazandırılması hedeflenen derslerle ilgili kazanımları ve etkinlikleri kapsayan bir yaşantılar bütünü olarak ifade edilmektedir (Demirel, 2011).

Türkiye’de eğitim sistemi içerisinde ğretim programları, “Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu” aracılığı ile dört ana alanda düzenlenmektedir. Bu alanlar, “Özel Eğitim ve Rehberlik, İlköğretim, Ortaöğretim, Mesleki ve Teknik Eğitim” şeklinde sıralanmaktadır. Bu programlar, ilgili eğitim düzeyi ve alana özgü olarak belirlenmiş müfredat, ders içerikleri, öğrenme hedefleri ve değerlendirme kriterlerini içermektedir. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen bu programlar, ülke genelinde eğitim standardını sağlamak ve öğrencilere geniş bir öğrenme deneyimi sunmak amacıyla oluşturulmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ğretim programları, derslerdeki eğitim ve ğretim süreçlerinin planlanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve izlenmesi konularında rehberlik etmektedir. Bu kapsamda, “Türkçe Dersi Öğretim Programı” da ilköğretim düzeyindeki programlar arasında yer alır. Program, birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar Türkçe dersinin amaçlarını, öğrenme-öğretme yaklaşımlarını, ölçme ve değerlendirme yöntemlerini, program yapısını ve kazanımlarını kapsamaktadır (MEB, 2019). Programın hedefleri arasında, öğrencilere dil bilgisi, okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerilerini geliştirme ile dilin doğru ve etkili kullanımını öğretme gibi temel amaçlar bulunmaktadır.

“Türkçe Dersi Öğretim Programları”nın sürekli olarak değişmesi ve güncellenmesi, toplumun ve zamanın ihtiyaçlarına uyum sağlama çabasıdan kaynaklanmaktadır. Program

içerikleri, dilin gelişimi, eğitim anlayışındaki dönüşümler, teknolojik ilerlemeler ve toplumsal beklentiler doğrultusunda şekillenmektedir. Cumhuriyetin ilanından bu yana 13 farklı “Türkçe Dersi Öğretim Programı” uygulanmış olması, eğitim anlayışındaki değişimleri ve dil öğretimine yönelik yaklaşımların evrimini gözler önüne sermektedir. Bu değişiklikler, dil bilgisi, yazım kuralları ve okuma-yazma becerileri gibi alanlarda öğrencilere kazandırılması hedeflenen bilgi ve becerilerde farklılıklara yol açmıştır. Türkçe dersi öğretim programlarının tarihsel gelişimi, Türk eğitim sistemi ve dil eğitimi üzerine önemli bir perspektif sunar. Programların zamanla nasıl evrildiğini incelemek, dil eğitime yönelik yaklaşımların yanı sıra öğrencilere kazandırılmak istenen beceri ve yetkinliklerdeki değişimi anlamak açısından değer taşımaktadır. (Ulus ve Aytan, 2018, s. 54).

“Türkçe Dersi Öğretim Programları”ndaki yöntem seçimi, öğretmenlere belirli bir esneklik ve öğretim sürecine kendi profesyonel inisiyatiflerini katma imkânı tanımaktadır. Öğretmenlerin, ses temelli okuma ve yazma yöntemini kullanma veya sözcük temelli okuma ve yazma yöntemini benimseme özgürlüğü, öğrenci profilleri, sınıf dinamikleri ve öğretmenin kendi eğitim felsefesi gibi faktörlere bağlı olarak değişebilir. “1926 Öğretim Programı”, 1924 programına benzer bir yapıya sahip olup, ilkokul ve ortaokul düzeylerini içeren iki farklı kademede hazırlanmıştır. Ancak, “1928 Harf İnkılabının” ardından Latin alfabesinin kullanılmaya başlamasıyla birlikte, okuma ve yazma öğretimi konusundaki yöntem seçenekleri karma yönetime dönmüştür. Bu tür değişiklikler, dil eğitimi anlayışındaki gelişmelere, pedagojik yaklaşımlardaki değişikliklere ve toplumsal ihtiyaçlara uyum sağlama çabasına işaret etmektedir. Öğretim programlarının esnekliği, öğretmenlere, kendi öğrenci kitlesine ve öğretim ortamına en uygun yöntemleri seçme ve uygulama fırsatı tanımaktadır (Çelenk ve Baycan, 2013).

“1929 Türkçe Dersi Öğretim Programı”, Harf İnkılâbı sonrasında yapılmış ve Arap harfleriyle hazırlanmış kısımları Latin alfabesiyle yeniden düzenlemiştir. Bu, dilin alfabesi konusunda yapılan büyük bir değişikliği yansıtmaktadır ve Türkçe’nin yazım sistemini modernleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu dönemdeki programlar, dilin evrimini ve Türkçe öğretimindeki değişimleri yansıtan önemli belgelerdir (Temizyürek ve Balcı, 2006).

“1936 Türkçe Dersi Öğretim Programı”, bütünlük vurgusu bağlamında şekillenen bir program olması itibarıyla edebiyat ve dil eğitimi birlikte ele alan bir yaklaşım göstermiştir. Bu program, önceki programlarda ayrı başlıklar altında yer alan Türkçe

derslerini birleştirerek “Türkçe Dersi” adı altında bir bütün olarak işlenmesini önermiştir. Özellikle okuma ve yazma öğretiminde kullanılan karma yöntem uygulamasının devam ettiği belirtilmiştir. Latin alfabesinin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte dil öğretiminde çeşitli zorluklar ortaya çıkmıştır. Bu zorluklar, Türkçe Dersi Öğretim Programının dönemin şartlarına uygun bir şekilde revize edilmesi gerektiği düşüncesini ortaya çıkarmış ve 1936 yılında yeni bir programın uygulanmasına karar verilmiştir (Vatansever vd., 2021).

“1948 Türkçe Dersi Öğretim Programı”, ses temelli okuma ve yazma ile cümleyi temel alan okuma ve yazma yöntemlerini bırakarak çözümleme yöntemini öne çıkarmıştır. Ses temelli okuma ve yazma yerine çözümleme yöntemi, dilbilgisi kurallarının anlaşılması ve öğrenilmesi sürecine odaklanan bir yöntemdir. Cümleyi anlamak ve çözümlemek, bu programın öğretim sürecinde merkezi bir yer tutmuştur. Bu, programın öğrencilere kazandırmayı hedeflediği becerileri daha ayrıntılı bir şekilde tanımlama ve anlama amacını yansıtır. Amaçların ve alt amaçların belirli ve açık bir şekilde ifade edilmesi, öğretmenlere ve öğrencilere belirli hedeflere odaklanma konusunda rehberlik sağlar. Bu şekilde, öğretim programı, öğrencilerin dil becerilerini geliştirmek ve derinleştirmek için daha spesifik bir yol haritası sunmuş olur (Uçgun, 2013).

“1968 Türkçe Dersi Öğretim Programı”, öz olarak “1962 Türkçe Dersi Öğretim Programı” üzerinde şekillenmiştir. Okuma ve yazma öğretimi geçmiş programlarda olduğu gibi çözümleme metoduyla oluşturulmuştur. Programın 1948 yılındaki programdan en önemli farkı ise okuma ve yazma açısından büyük ve küçük harflerin öğrenciye bir arada verilmesidir. Bu, öğrencilere hem büyük hem de küçük harfleri öğrenirken daha bütüncül bir yaklaşım sunmayı hedeflemiştir (Güleryüz, 2002).

“1981 Türkçe Dersi Öğretim Programı”, geçmiş programlar ile kıyaslandığında daha sistematik ve kapsamlı bir yapıda bulunması itibarıyla öne çıkmaktadır. İlkokul ve ortaokulu kapsayan bir program olarak hazırlanmış ve dil bilgisi konuları, dinleme, okuma, konuşma ve yazma becerilerine daha kapsamlı şekilde yer verilmiştir. Ayrıca, Türkçe dersi öğretimi sürecinde kullanılacak öğrenme-öğretme yaklaşımları, yöntem ve teknikler ile ölçme ve değerlendirme yaklaşımları da programda ayrı başlıklar hâlinde açıklanmıştır (Uçgun, 2013). Program, “tam öğrenme modeline” göre hazırlanmıştır, yani öğrencilerin konuları tam anlamıyla öğrenmelerini hedefleyen bir yaklaşım benimsemektedir. İlk olarak

ilkokul ve ortaokulu kapsayan bir şekilde hazırlanan program, daha sonra 1995 yılında ilkokul ve ortaokul olmak üzere ayrılmıştır (Vatansever vd., 2021).

“2005 Türkçe Dersi Öğretim Programı”, önceki programlardan farklı olarak temel felsefi yapıda önemli değişikliklere sahiptir. Önceki programlarda benimsenen davranışçı yaklaşımın yerini, bu programda yapılandırmacı yaklaşıma bırakmıştır. Yapılandırmacı yaklaşım, çağdaş eğitim anlayışının önemli bir parçasıdır ve öğrencinin öğrenme sürecinde aktif olarak yer aldığı, öğrenci merkezli bir öğretim anlayışını vurgular (Vatansever vd., 2021).

“2005 Türkçe Dersi Öğretim Programı”nda, Türkçeyi doğru ve etkili kullanan, iletişim kurabilen, iş birliğine açık, girişimci, sorun çözen, bilimsel düşünen, araştıran, sorgulayan, hak ve sorumluluklarının bilincinde, çevresiyle uyumlu, özgür düşünen, okumayı ve öğrenmeyi seven, bilgi teknolojilerini kullanarak üreten ve geleceğini şekillendiren bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır (MEB, 2005, s. 4).

“2009 Türkçe Dersi Öğretim Programı”, 2005 programındaki temel felsefi ve kuramsal yaklaşımları sürdürmüş ve güncellemelerle birlikte uygulanmaya başlamıştır. Programda, geleneksel eğitim yaklaşımlarının yetersiz kaldığı düşüncesiyle öğrenci merkezli eğitim, çoklu zekâ yaklaşımı, beyin temelli öğrenme ve yapılandırmacı yaklaşım gibi çağdaş uygulamalara vurgu yapılmıştır. Ayrıca, Türkçe öğretiminde görsel okuma, okuma, konuşma, dinleme, yazma ve görsel sunu becerilerinin yanı sıra zihinsel becerilerin gelişimine katkı sunması ve iletişim, öğrenme, karar verme gibi genel becerilerin de öğretim sürecinde yer alması vurgulanmıştır (MEB, 2009).

Talim ve Terbiye Kurulu, bu öğretim programının vizyonunu; dili doğru ve etkili kullanarak kendini ifade edebilen, bilimsel bakış açısıyla düşünen, sorgulayan, araştıran, iş birliği içinde çalışabilen, girişimci ruh taşıyan, hak ve sorumluluklarının farkında olan, öğrenmekten ve üretmekten mutluluk duyan, bilgi teknolojilerini etkin kullanarak geleceğine yön verebilen bilinçli bireyler yetiştirmek şeklinde belirlemiştir. Bu vizyon, sadece bireysel gelişimi değil, aynı zamanda daha nitelikli ve duyarlı bir toplum inşasını da hedeflemektedir (MEB, 2009).

Bir diğer öğretim programı ise “2015 Türkçe Dersi Öğretim Programı” olarak karşımıza çıkmaktadır. Program bağlamında verilen öğretim sürecinin vizyonu, Türkçeyi doğru ve etkili kullanan; iletişim kurma, iş birliği yapma, girişimcilik ve sorun çözme becerileri gelişmiş; bilimsel ve eleştirel düşünen; hak ve sorumluluklarının bilincinde; özgüveni

yüksek; düşüncelerini kanıt ve gerekçelerle destekleyerek ifade edebilen; okuma ve öğrenmeden keyif alan; bilgi teknolojilerini bilinçli şekilde kullanabilen bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır (MEB, 2015).

Bu eğitim programının 2009 ve öncesi programlardan farklı olarak öğrencilerin okuduklarını anlama ve eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirme becerisini kazanmalarını hedeflemiştir. Ayrıca, bilgi ve iletişim teknolojileri ile ilgili vizyonu daha belirgin bir şekilde ortaya koymuş, öğrencilerin bu teknolojileri güvenli bir şekilde kullanmalarını ve bu araçlarla bilgilenme ve bilgi oluşturma becerilerini geliştirmelerini amaçlamıştır (MEB, 2015).

“2017 Türkçe Dersi Öğretim Programı”, önceki programlardan farklı olarak “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi” temel alınarak hazırlanmıştır. Bu bağlamda “Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi” temel alınarak sekiz anahtar yetkinliği içermektedir. Yetkinlikler şu şekilde sıralanabilmektedir (MEB, 2017): “Ana Dilde İletişim, Yabancı Dillerde İletişim, Matematiksel Yetkinlik ve Bilim/Teknolojide Temel Yetkinlikler, Dijital Yetkinlik, Öğrenmeyi Öğrenme, Sosyal ve Vatandaşlıkla İlgili Yetkinlikler, İnisiyatif Alma ve Girişimcilik, Kültürel Farkındalık ve İfade”. Program, öğrencilere geniş bir yelpazede beceriler kazandırmayı ve çağın gereksinimlerine cevap vermeyi hedeflemektedir. “2017 Türkçe Dersi Öğretim Programı”nın genel amaçları şu şekilde belirlenmiştir:

- “Yazma, Konuşma, İzleme, Okuma ve Dinleme Becerilerinin Geliştirilmesi,
- Türkçeyi Özenli, Doğru ve Bilinçli Kullanma,
- Dil Zevki ve Bilinci,
- Okuma Yazma Sevgisi ve Alışkanlığı,
- Duygu ve Düşünce İfade Yeteneğinin Geliştirilmesi,
- Araştırma ve Yorumlama Becerilerinin Geliştirilmesi,
- Bilgi Yönetimi ve Medya Okuryazarlığı Becerilerinin Kazandırılması,
- Eleştirel Düşünce ve Sorgulama Yeteneğinin Geliştirilmesi,
- Kültürel, Ahlaki, Manevi ve Milli Değerlere Duyarlılık,
- Estetik ve Sanatsal Değerlere Duyarlılık” (MEB, 2017).

“2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı”, çeşitli faktörler ve değerlendirmeler dikkate alınarak “2017 Türkçe Dersi Öğretim Programı” temelinde, uluslararası öğretim programları, akademik araştırmalar, öğretmen ve yönetici görüşleri, zümre raporları ile iç ve dış paydaşların önerileri doğrultusunda güncellenmiş bir yapıya sahiptir. Bu program, 2018-2019 eğitim-öğretim yılından itibaren ülke genelinde uygulanmaya başlanmıştır (MEB, 2019).

Bu program, önceki programlardan elde edilen deneyimlerin yanı sıra çağdaş eğitim yaklaşımlarını ve öğrenme kuramlarını da dikkate alarak Türkçe öğretimine yönelik genel hedefleri belirlemektedir. Ayrıca, öğrencilerin dil becerilerini geliştirmek, eleştirel düşünme yeteneklerini artırmak, teknolojiyi etkili bir şekilde kullanabilme yeteneklerini geliştirmek ve kültürel değerlere duyarlı bireyler olarak yetişmelerini sağlamak amacıyla çeşitli stratejileri içermektedir (MEB, 2019).

“2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı”nın yapısal özellikleri oldukça kapsamlıdır. Program, üç ana bölümden oluşmaktadır: Giriş, Programın Uygulanması ve Programın Yapısı. Tematik bir yaklaşım benimsenmiş olup tüm sınıf seviyelerinde toplam sekiz adet temanın işlenmesi hedeflenmiştir. “Erdemler, Milli Kültürümüz, Millî Mücadele ve Atatürk” temaları tüm sınıf seviyeleri için işlenmesi zorunlu temalar olarak belirlenmiş ve bunlar haricinde geriye kalan beş temanın seçimi yazarın inisiyatifine kalmıştır. Programın içerisinde yer alan diğer temel temaları şu şekildedir:

- “Birey ve Toplum,
- Okuma Kültürü,
- İletişim,
- Hak ve Özgürlükler,
- Kişisel Gelişim,
- Bilim ve Teknoloji,
- Sağlık ve Spor,
- Zaman ve Mekân,
- Duygular,
- Doğa ve Evren,
- Sanat,
- Vatandaşlık,
- Çocuk Dünyası” (MEB, 2019, s. 15).

Program içerisinde bulunan okuma ve yazma ile ilgili kazanımlar metinler arası okuma, metin dışı okuma ve metin içi okuma aracılığı ile anlam kazanacak biçimde oluşturulmuştur. Bununla birlikte, öğrencilerin dil ve bilişsel becerilerinin gelişebilmesi için kazanımların yapısı ve hiyerarşisi düzenlenmiştir. Bu yapılanma sırasında öğrencilerde meydana gelen gelişimler dikkate alınarak, yazım kuralları ve dil bilgisi konuları ile alakalı

kazanımlar aşamalı ve artan bit yoğunluğa sahip olacak biçimde biçimlendirilmiştir (MEB, 2019).

“Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” 2024 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından uygulanmaya başlanan yeni bir eğitim modelidir. Türkiye’nin eğitim sisteminde köklü bir dönüşümü temsil eden TYMM öğrenci merkezli eğitim anlayışını benimseyen, eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesine odaklanan bir sistem olarak yapılandırılmıştır. Model, eğitimde teknolojinin etkin kullanımını teşvik etmekte ve küresel rekabet gücünün artırılmasını hedeflemektedir (Ülçay, 2024 s. 72).

TYMM, eğitim sistemini millî, ahlaki ve evrensel değerler ekseninde şekillendirmeyi hedefleyen bütüncül bir yaklaşımdır. Adalet, hikmet, merhamet, iyilik, doğruluk ve çalışkanlık gibi köklü medeniyet mirasımızdan beslenen model, ahlaklı, erdemli ve topluma fayda sağlayan bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bilgi edinmenin yalnızca bireysel bir kazanım olmadığı, aynı zamanda topluma ve insanlığa karşı bir sorumluluk taşıdığı vurgulanır. Böylece eğitim, bireyin kendini geliştirmesinin ötesinde, toplumsal fayda üretmesini de sağlayacak bir bilinçle yapılandırılmıştır (MEB, 2024, s. 4).

TYMM, değerler eğitimini merkeze alarak bireylerin ahlaki, sosyal ve kültürel gelişimini desteklemeyi hedeflemektedir. Adalet, doğruluk, merhamet ve çalışkanlık gibi kök değerleri eğitim sürecine entegre ederek, bireylerin yalnızca akademik başarıya değil, aynı zamanda erdemli ve topluma faydalı bireyler olarak yetişmesine katkı sağlama hedefleri arasındadır (MEB, 2024, s. 6). Bu model, bilginin sorumlulukla kullanılmasını vurgulayarak, değerler eğitimini bireysel ve toplumsal gelişimin ayrılmaz bir parçası hâline getirmeyi vurgulamaktadır.

2.3. Kök Değerler

Değerler eğitiminde öne çıkan kök değerler, bireylerin sağlıklı bir şekilde gelişim göstermesinde ve toplumla uyum sağlamasında temel bir rol oynar. Bu kök değerler arasında “dostluk”, “saygı”, “sevgi”, “sorumluluk”, “adalet”, “öz denetim”, “vatanseverlik”, “yardımseverlik”, “sabır” ve “dürüstlük” yer alır (MEB, 2019 s.4). Bu değerler, yalnızca bireyin karakter gelişimini desteklemekle kalmaz, aynı zamanda etik, moral değerlere sahip ve sosyal sorumluluk bilinci yüksek bireyler yetiştirilmesine de katkı sağlar. “2019 Türkçe Öğretim Programı”, kök değerleri öğrencilerin hem bireysel hem de

toplumsal yaşamlarında benimseyerek uygulamalarını sağlamak amacıyla şekillendirilmiştir. Bu değerler, öğrencilerin ahlaki, sosyal ve kültürel gelişimlerine katkıda bulunmayı hedeflerken dil becerilerinin gelişimiyle de iç içe bir şekilde ele alınır. Programda kök değerler, metin seçimlerinden etkinlik planlamalarına kadar geniş bir yelpazede yer bulur. Değerler, okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerileriyle bağlantılı olarak öğrencilere kazandırılır. Örneğin, değerleri içeren bir hikâye üzerinden eleştirel düşünme etkinlikleri yapılabilir, bir tartışma ortamında bu değerler farklı açılardan irdelenebilir ya da değer odaklı yazılar yazdırılarak öğrencilerin kişisel görüşlerini ifade etmeleri sağlanabilir. Bu yaklaşım, öğrencilerin yalnızca dilsel yetkinlikler kazanmasını değil, aynı zamanda toplumsal yaşama duyarlı, etik ilkelere bağlı bireyler olarak yetişmesini destekler. Böylece Türkçe öğretimi, bireyin dil becerilerini geliştiren bir alan olmanın ötesine geçerek karakter gelişimine ve toplumsal bütünleşmeye de katkıda bulunur. Aşağıda, bu kök değerlerin her birine dair kısa açıklamalara yer verilmiştir.

2.3.1. Adalet

Toplumsal yapıyı düzenleyen hukuk kuralları, bireylerin haklarına saygı gösterilmesini ve toplumsal yaşamın düzenli bir şekilde sürdürülmesini amaçlar. Hukuk, devlet tarafından oluşturulan bir kurallar bütünü olup, bu kuralların bireylere aktarılması sürecinde okullar önemli bir rol oynar. Eğitim sistemi, hukuk kurallarını öğrencilere öğretmek onların toplumsal sorumluluk ve hak bilincini geliştirmeyi hedefler (Doğan, 2002, s. 74).

Adalet kavramının öğrencilere öğretilmesi, onların gelecekte adil ve etik değerlere sahip bireyler olarak yetişmelerine önemli bir katkı sunar. Adil olmak, bireylerin hak ve hukuka saygı göstererek tarafsız kararlar alabilme yeteneğini ifade eder. Adil bir birey, kararlarını vermeden önce gerekli bilgileri titizlikle toplar, durumu objektif bir şekilde değerlendirir ve kişisel duygularını ya da dış etkenleri sürece dâhil etmez. Bu yaklaşım, herkesin haklarını eşit bir şekilde korumayı temel alır (Mindivanlı vd., 2012, s. 96). Öğrencilerin adil davranma düzeyi, dürüstlük, eşitlik, empati, saygı ve sorumluluk gibi temel değerlerle yakından ilişkilidir. Bu değerler, adil davranışların temel taşlarını oluşturur ve bireyler arasında adil bir ortamın gelişmesine olanak sağlar. Adalet eğitimi, yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal denge ve uyumun sağlanmasında da kritik bir rol oynar (Katılmış, 2010).

Güçlü bir bireyin zayıfa eşit yükler yüklemesi, tembel ile çalışkanın aynı şekilde ödüllendirilmesi ya da öğretmenin tüm öğrencilere aynı cezayı vermesi, eşitlik ilkesine uygun düşmez. Adalet kavramı, herkese aynı standartlara göre davranmayı önerirken, her durumun kendine özgü koşullarını da göz önünde bulundurmayı gerektirir. Bu bakış açısı, adil davranışın temel ilkelerinden biridir ve toplumsal dengenin korunmasına önemli bir katkı sağlar (Kılcan, 2013). Adalet, herkese aynı şekilde davranmak değil, her durumun koşullarına göre hakça davranmaktır. Bu yaklaşım, bireyler arasında dengeyi sağlayarak toplumsal uyumu güçlendirir.

2.3.2. Dürüstlük

Dürüstlük, bireyin doğruyu söyleme, güvenilir olma ve ahlaki ilkelere bağlılık gösterme tutumudur. Eğitim alanında dürüstlük, öğrencilerin akademik ve sosyal yaşamlarında etik davranışlar sergilemelerini teşvik eden temel bir değerdir. Yalnız ve Yıkılmaz (2018), dürüstlüğün içtenlik, doğruluk ve geniş kişilik özellikleriyle ayrılarak, bireyin kendine ve karşı olmaya başladığını vurgular. Bu bağlamda, eğitim süreçlerinde dürüstlük, bireylerin ülkelerine güvenilir vatandaşlar olarak yetişmelerine katkı sağlar. Öğrencilere söz vermenin ve verilen sözün yerine getirilmesinin dürüstlük örnekleri olduğu öğretilmeli ve öğretilmeli ve bu konuda model olmalıdır.

2.3.3. Dostluk

Dostluk, bireylerin bir araya gelerek ortak bir paydada buluşmalarını, duygusal bağlar kurmalarını, deneyimlerini paylaşmalarını ve birbirlerine güvenmelerini ifade eden önemli bir değerdir. Türkçe sözlüklerde “sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, iyi görüşülen kimse” şeklinde tanımlanan dostluk, insan ilişkilerinde özel bir yere sahiptir (Albayrak, 2004). Bu değer, sevgi ve saygı gibi diğer değerlerle birlikte, samimiyet ve fedakârlık duygularıyla daha da güçlenir.

Dostluk, bireyin çocukluk döneminden itibaren aile ortamında ve sosyal çevresinde tanıştığı temel değerlerden biridir. Bu değer, bireyin yaşamında olumlu etkiler yaratarak empati yeteneğini geliştirmesine ve kişisel gelişimine destek olur. Ayrıca, dostluk bireyin sosyal becerilerini geliştirerek toplumsal ilişkilerde daha sağlıklı ve etkili etkileşimler kurmasını sağlar, böylece yaşam kalitesini artırır. Dostluk, sadece bireyin kişisel

yaşamında değil, toplumsal bağlamda da büyük bir öneme sahiptir (MEB, 2024, s.46). İnsanları pozitif ilişkiler kurmaya teşvik ederken, toplum içinde dayanışma ve uyumun güçlenmesine de önemli katkılarda bulunur.

2.3.4. Öz Denetim

Öz denetim, bireyin yaşamını herhangi bir dış ya da iç etkenin etkisinden bağımsız bir şekilde, kendi seçtiği doğrultuda sürdürebilmesini sağlayan içsel bir güç olarak tanımlanır. Bu kavram, duygu ve düşünceleri yönetebilme, kendini motive etme ve dış etkenlere karşı bağımsız bir şekilde tepki verebilme becerisini kapsar. Ayrıca, bireyin içsel dürtü, istek ve hislerini kontrol altında tutabilme yeteneğini ifade eder ve bu sayede bireyin kendi ayakları üzerinde durabilmesine olanak tanır. Öz denetimli bireylerin öne çıkan özellikleri şunlardır: Hayatın zorluklarına rağmen devam edebilme gücü, duygusal durumlarını yönetebilme becerisi ve disiplin oluşturabilmek için içsel kontrol mekanizmasına sahip olma. Bunun yanı sıra, kendiliğinden uyum sağlama, kendine hâkim olma, kendini frenleme ve kurallara, dışsal bir zorlamaya ihtiyaç duymadan uyma yetenekleri de dikkat çeker. Öz-denetim sahibi birey, kendi kararlarının ve eylemlerinin sorumluluğunu üstlenir, kendini sınırlayabilir ve hedeflerine ulaşmak için uzun vadeli planlar yapabilir (Karatekin vd., 2013).

Öz denetim, genellikle aileler tarafından farkında olmadan bireylere kazandırılan bir değer olup, genellikle çocukluk döneminde gelişmeye başlar. Ancak, bu değer etkili bir şekilde kullanılabilmesi ve bireyde kalıcı bir öğrenme haline dönüşebilmesi için uzman rehberliği büyük önem taşır (Taneri, 2002). Örneğin, çocuklara belirli cinsiyet rolleri doğrultusunda sınırlamalar getirilmesi gibi durumlar, öz-denetim becerilerinin gelişimini olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle, öğrencilere öz denetim becerilerini etkili ve bilinçli bir şekilde kullanmalarına yardımcı olmak için uzman desteği ve rehberlik sağlanması kritik bir rol oynar.

Okul ortamında, öğretmenler, uzmanların rehberliğinde öğrencilerin öz-denetim yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olabilir (Danışman, 2019). Bu süreç, öğrencilere öz-denetim değerini etkili bir şekilde kazandırırken, öğretmenlerin de profesyonel gelişimlerini desteklemeye olanak tanır. Uzmanlar ve öğretmenler arasındaki bu işbirliği, öğrencilerin bireysel potansiyellerini daha iyi anlamalarını ve geliştirmelerini sağlar.

Böylece, öğrencilerin öz-denetim becerilerinin sağlıklı bir şekilde gelişmesine önemli katkılarda bulunulabilir.

2.3.5. Vatanseverlik

Vatanseverlik, bir ulusun üyelerinin vatanlarına olan bağlılıklarını ve bu bağlılık doğrultusunda geliştirdikleri fedakârlık ve sorumluluk duygusunu ifade eder. Türk milletin tarihinde, vatanseverlik duygusunun vatan uğruna verilen binlerce şehit ile somut bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, anavatan ve memleket kavramlarının varlığı ile hemşehrilik olgusunun önemi, vatanseverlik anlayışının bir yansımasıdır (Güven, 2018).

Vatanseverlik, bireylerin vatanları ve toplumları için büyük fedakârlıklarda bulunmalarını içerir. Ancak, günlük yaşamda ve toplumsal ilişkilerde sorumluluklarını özenle yerine getiren bireylerin de vatanseverlik örneği sergilediği göz ardı edilmemelidir. Örneğin, bir kamu çalışanının görev ve sorumluluklarını eksiksiz ve özverili bir şekilde yerine getirmesi, vatanına duyduğu sevginin somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle, vatanseverliğin yalnızca büyük fedakârlıklarla değil, aynı zamanda bireylerin günlük yaşamlarındaki sorumluluklarına bağlılıklarıyla da ölçülebileceği unutulmamalıdır (Kılcan, 2013). Bu nedenle, vatanseverlik, yalnızca büyük fedakârlıklarla değil, bireylerin günlük yaşamlarında sergiledikleri sorumluluk bilinci ve topluma katkılarıyla da ölçülmelidir. Toplumsal refah ve düzen, bu anlayışın bireyler arasında yaygınlaşmasıyla güçlenir.

2.3.6. Yardımseverlik

Yardımseverlik, başkalarına veya herhangi bir canlıya yardım etmekten huzur duyulan bir tutumdur. Başkalarına destek olmanın verdiği memnuniyet ve iç huzur ile karakterize edilen bir davranış şeklidir. Bireylerin karşılık beklemezsizin başkalarına yardım etme eğilimidir ve toplumsal dayanışmanın temel taşlarından biridir. Eğitim alanında yapılan araştırmalar, yardımseverlik değerinin öğrencilere kazandırılmasının önemini ve etkili yöntemlerini vurgulamaktadır. Güler (2022), ilkökul 4. sınıf öğrencilerinin yardımseverlik değerine yönelik algı ve tecrübelerini fenomenolojik bir yaklaşımla araştırmıştır. Çalışma, öğrencilerin yardımseverliği genellikle yaşlılara, aile bireylerine, hayvanlara yardım etme

ve komşulara ikramda bulunma şeklinde tanımladıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca, öğretmenlerin ve ebeveynlerin model olmasının, öğrencilerin yardımseverlik değerini benimsemelerinde önemli bir rol oynadığı vurgulanmıştır. Eğitim süreçlerinde yardımseverlik değerinin kazandırılmasının, öğrencilerin sosyal ve duygusal gelişimlerine olumlu katkılar sağladığını göstermektedir. Etkinlik temelli öğretim, rol model olma ve sosyal duyarlılık dersleri gibi yöntemler, öğrencilerin yardımseverlik değerini benimsemelerinde etkili stratejiler olarak öne çıkmaktadır

2.3.7. Saygı

Saygı, bireyler arasında farklı şekillerde yorumlansa da genel anlamda, üstünlük, fayda, kutsallık gibi nedenlerle bir kişiye ya da bir şeye karşı dikkatli ve ölçülü davranmayı ifade eden bir tutumdur. Bu tutum, başkalarını rahatsız etmekten kaçınmayı ve hürmet duygusunu temel alır. Tarhan (2006), saygıyı, kişinin kendi kişiliği ile başkalarının kişiliği arasındaki sınırı bilmesi ve bu sınırı aşmaması olarak tanımlar. Buna göre saygı, kişinin kendi aleyhine olsa dahi başkalarının haklarına ve hukukuna özen göstermesini içerir.

Saygı, insan karakterinin temel taşlarından biri olup, empati yeteneğinin sıkça devreye girdiği önemli bir değerdir. Günümüzde bireylerin çevresindeki olaylara, toplumsal durumlara ve diğer insanlara karşı tahammül düzeylerinin azaldığı gözlemlenmektedir. Bu durum, öğretim programlarının bireyin gelişimini destekleme ve yaşam boyu öğrenmeyi teşvik etme hedefi doğrultusunda, öğrencilere olumlu değer ve tutumlar kazandırmayı daha da önemli hâle getirmektedir (Yazıcı ve Yazıcı, 2015). Bu yaklaşım, öğrencilere değerlere dayalı tutum ve davranışlar geliştirmeleri için sağlam bir temel sunmakta ve kapsamlı bir öğrenme deneyimi oluşturmaktadır.

2.3.8. Sevgi

Toplumumuzun genel olarak benimsediği temel değerlerden biri sevgi, insanlığı yücelten, gönüllere huzur, kalplere sevinç ve ruhlara esenlik veren bir kavramdır (Yaman, 2012). Değerler eğitimi aracılığıyla sevgi değerini benimseyen bireyler, insanlığa ve doğaya karşı daha duyarlı, sorumluluk sahibi, hoşgörülü ve saygılı bir tutum geliştirme eğilimindedir. Bu bireyler, başkalarıyla çatışmadan, uzlaşmacı bir yaklaşımla sorunlara çözüm bulma becerisi kazanır ve toplumsal uyumu destekler (Önlen, 2017, s.30).

Çocuklara sevgi kavramını öğretmek, onların duygusal zekalarını geliştirmelerine ve empati kurma becerisi kazanmalarına rehberlik etmek anlamına gelir. Bu, toplumun temel değerlerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir rol oynar. Sevgi, yalnızca bireysel ilişkilerde değil, toplum genelinde hoşgörü, anlayış ve yardımlaşma gibi olumlu davranışların yayılmasına da katkıda bulunur (Kayadibi, 2002). Bu nedenle, “sevgi” değerinin önemi vurgulandığında, bireyler arasındaki saygı, empati ve dayanışma artar, bu da daha sağlıklı ve mutlu bir toplumun inşasına destek olur.

2.3.9. Sabır

Sabır, zorluklar, sorunlar ve engellerin metanetini koruyarak, duygusal tepkilerini kontrol edebilme yetisidir. Eğitim süreçlerinin sabır, hem planlama hem de sağlayıcıları için kritik bir değerdir; öğrenme parçalarının ayrıntılarının engellenmesinde ve sağlıklı iletişimin kurulmasında temel bir rol oynar. Dudaklı ve Bayrakdar (2021), Kur'an'da sabırla ilgili ayetleri kullanıp farklı bir açıdan değerlendirmişlerdir. Çalışma, sabır, manevi manevi ve yapısal eğitiminde önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Toplumsal sabır, bireysel sabrın ötesine geçerek, toplumun tüm kesimlerinde uyum ve dayanıklılığın artmasını destekler. Özellikle kriz dönemlerinde sabır, toplumun kaos yerine çözüm odaklı bir yaklaşımı benimsemesine olanak tanır. Örneğin, ekonomik krizler, doğal afetler veya pandemi gibi durumlar, bireylerin ve toplulukların sabırlı olmasını ve ortak hedefler doğrultusunda hareket etmesini gerektirir (Doğan, 2017). Sabır, bu tür durumlarda dayanışmayı artırır ve toplumun zorluklara karşı direnme gücünü pekiştirir.

Sabır aynı zamanda toplumsal değişimin ve dönüşümün de temel yapı taşlarından biridir. Sosyal adalet, eğitim, çevre koruma veya insan hakları gibi uzun vadeli hedeflere ulaşmada sabırlı olmak, kısa vadeli zorlukları aşarak kalıcı değişimlere odaklanmayı mümkün kılar. Toplum içinde sabrın yaygınlaşması, bireylerin birbirine karşı daha anlayışlı ve hoşgörülü bir tutum sergilemesini destekler.

2.3.10. Sorumluluk

Sorumluluk, bireyin kendi eylemlerinin ve kararlarının sonuçlarını kabul etme ve üstlenme durumu olarak tanımlanır. Eğitimde önemli bir temel değer olan sorumluluk, kişinin kendi davranışlarından ya da yetki alanına giren olayların sonuçlarından mesul olma bilincini

ifade eder. Bu değer, bireyin hem kişisel gelişimini destekler hem de toplumsal düzenin sağlanmasına katkıda bulunur (Sezer, 2008).

Sorumluluk duygusu, bireyin toplum içindeki etkileşimlerinde temel bir role sahip olup, küçük yaşlardan itibaren aile tarafından çocuklara kazandırılması gereken önemli bir değerdir (Güdürü, 2021, s. 245-246). Bu duygu, öğrencilere bireysel ve toplumsal düzeyde sorumluluk bilincini geliştirme fırsatı sunar. Öğrenme süreçlerine sorumluluk kavramının dâhil edilmesi, öğrencilerin gelecekte etik değerlere bağlı, duyarlı ve etkin vatandaşlar olarak yetişmelerine katkıda bulunur. Bu bağlamda, Türkçe dersi, öğrencilere sorumluluk bilincini kazandırmada etkili bir araç olarak öne çıkar ve bu değerlerin öğrencilerin günlük yaşamlarına dâhil edilmesine yardımcı olur.

Sorumluluk, bireyin özgür iradesiyle yerine getirmesi gereken görevleri üstlenirken, aynı zamanda yaptığı hataların ve davranışlarının sonuçlarını kabul etmesini ifade eder (Sezer, 2008). “Sorumluluk”, bireyin zamanla öğrenip geliştirdiği bir değer olup, rehberlik edilerek kazandırılır. Bu nedenle, sorumluluk, okul içi ve dışındaki öğrenme alanlarında temel konular arasında yer almakta ve bireyin kişisel gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır (Yürümezoğlu, 2014).

Sorumluluk, bireyin kendi eylemlerinin sonuçlarını kabul ederek onlara sahip çıkması anlamına gelir. Çocuklar dünyaya sorumsuz bir şekilde gelirler, ancak temel ihtiyaçlarını karşılamak için başkalarından yardım isteyerek sorumluluk bilincini geliştirmeye başlarlar. Büyüme ve olgunlaşma süreci, bu bilincin yavaş yavaş kazanılmasını içerir. İlkokul dönemindeki öğrenciler ise oyun, ders çalışması ve ödev gibi aktiviteleri aksatmadan dengeli bir şekilde yürütmekle sorumludurlar. Bu süreç, onların sorumluluk bilincini pratikte öğrenmelerine olanak tanır (Akbaş, 2004).

Sorumluluk, her bireyin sahip olması gereken önemli bir değer olup, yüksek bir bilinç ve farkındalık gerektirir. Görev ve sorumluluk bilincine sahip bireyler, hem başkaları nezdinde hem de kendi iç dünyalarında huzur ve rahatlık hissederler (Yaman, 2012). Sorumluluk sahibi kişiler, dış etkenlerden bağımsız olarak kendi değerlerini oluşturabilirler ve bu, iç kontrol mekanizmasıyla sağlanır. Bu mekanizma, bireyin yapması gerekenleri sürekli denetim altında tutar ve bireye bu durumu fark ettirir. Sorumluluk, bireyin kendi içsel denetimini sağlayarak tutarlı bir davranış biçimi geliştirmesine yardımcı olur. Bu nedenle, “sorumluluk” değerinin çocuklara ders kitapları, uygulamalar ve metinler yoluyla öğretilmesi ve pekiştirilmesi büyük önem taşır. (Candan ve Ergün, 2014).

2.4. Dil ve Değer

Aksan (1995) dili, çok yönlü ve derin bir yapıya sahip olup, farklı açılardan incelendiğinde çeşitli özellikleriyle ön plana çıkan ve gizemi günümüzde dahi tam anlamıyla çözülmemiş büyümlü bir varlık olarak değerlendirmektedir. İnsan, toplum ve bu ikiliden ayrı düşünilemeyen bilim, sanat, teknik gibi tüm alanlarla hem ilişkili hem de bu alanların temelini oluşturan bir yapı olarak, dilin yaşamın her yönüyle iç içe geçtiği görülmektedir. Aynı zamanda dilin, insanın dünyadaki konumunu ve değerini şekillendiren en önemli unsurlardan biri olduğu ifade edilmektedir. Konuşma yeteneği, insanı insan yapan temel özelliklerden biri olarak kabul edilmekte ve bireylerin duygularını, düşüncelerini ve arzularını tüm ayrıntılarıyla ifade edebilmelerine, ayrıca yaşamlarını sürdürebilmelerine olanak sağladığı vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, dilin hem bireyin iç dünyasında hem de dış çevresiyle olan ilişkilerinde vazgeçilmez bir yere sahip olduğu belirtilmektedir (Aksan, 1995, s.11).

Değerler, bir toplumun sürdürülebilirliğini sağlamak için üyelerinin büyük çoğunluğu tarafından paylaşılan ortak duygu, düşünce ve hedefleri temsil eden temel ve genelleştirilmiş ilkelerdir. Her toplum, kendine özgü bir kültüre, her kültür de kendine ait değerler bütününe sahiptir. İnsana özgü bir nitelik taşıyan bu değerler, bireylerin amaçlarına ulaşmalarına ve kendilerini gerçekleştirmelerine olanak tanırken, hayata anlam katar (Yazıcı, 2014). Aynı zamanda dürüstlük, hoşgörü, iyilik ve merhamet gibi erdemlerin çoğalmasını teşvik eder. Bu da toplumsal uyumu güçlendirir ve bireylerin toplumla ahenk içinde yaşamalarını sağlar.

Dil ve kök değerler arasında etkileşim içeren güçlü bir bağ bulunmaktadır. Dil, bir toplumun kültürünü ve kök değerlerini yansıtan en temel araçlardan biridir. Toplumun sahip olduğu değerler, dilin içeriğini ve kullanımını şekillendirirken, dil de bu değerlerin korunmasını, aktarılmasını ve gelecek kuşaklara iletilmesini sağlar. Bu süreç, dilin sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda değerlerin yaşatıldığı ve anlam kazandığı bir alan olduğunu ortaya koyar. Dil ve değer arasındaki ilişki, hem dilin kullanımında hem de etik değerlendirmelerde bir yönelim ya da zihinsel amacın etkili olduğunu göstermektedir. Dil, yalnızca olgusal betimlemelerle sınırlanamayacağı gibi, etik temellendirmeler de tek bir kuramla açıklanamaz. Bu durum, hem dilin hem de etiğin insan yaşamındaki çok boyutlu ve dinamik rolünü vurgulamaktadır (Yeşil, 2016, s. 137). Dil, kök değerlerin ifade edilmesine, yorumlanmasına ve yayılmasına imkân tanır. Örneğin, bir toplumun dürüstlük,

sabır ya da dostluk gibi temel değerleri, atasözleri, deyimler, masallar ve edebi eserler aracılığıyla dil içinde yer bulur ve bireylerin bilinçaltında yer eden ortak bir kültürel miras oluşturur. Öte yandan, dilin kullanımı ve gelişimi de toplumun kök değerlerinden etkilenir; bu değerler, dilin yapısını, sözcük dağarcığını ve ifade biçimlerini şekillendirir. Kısaca, dil ve kök değerler arasında dinamik bir ilişki vardır ve bu iki kavram birbirini sürekli olarak etkiler. Dil, kök değerlerin yaşamasını ve toplumsal yapının devamlılığını sağlarken, kök değerler de dilin anlam ve işlevine derinlik kazandırır. Bu karşılıklı etkileşim, bir toplumun kimliğini ve kültürel bütünlüğünü korumasında hayati bir rol oynar.

2.5. Efsane ve Kök Değerler Arasındaki İlişki

Efsaneler ve kök değerler arasındaki ilişki, bir toplumun kültürel, ahlaki ve manevi yapısını anlamada önemli bir bağlam sunar. Bu ilişki, efsanelerin bir toplumun temel değerlerini, normlarını ve inanç sistemlerini nasıl yansıttığını ve güçlendirdiğini ortaya koyar. Bu ilişkinin anlaşılmasını kolaylaştıracak bazı temel unsurlar şu şekilde sıralanabilir:

2.5.1. Kök Değerlerin Taşıyıcısı Olarak Efsaneler

Efsaneler, toplumun tarih boyunca önemli gördüğü kök değerleri kuşaktan kuşağa aktaran araçlardır. Kayabaşı ve Aydoğan'ın “Aksaray Efsanelerinin Tasnifi Üzerine Bir Değerlendirme” başlığında, Aksaray'da ortaya çıkan spesifik efsanelerin konuları, mekanları ve kahraman özellikleri gibi unsurlar ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir. Kayabaşı'nın tasnif çalışması, efsanelerin sadece kültürel bir miras olmadığını, aynı zamanda değer algılarını şekillendiren güçlü birer araç olduğunu göstermektedir (Kayabaşı ve Aydoğan, 2018b). Bu değerler; adalet, cesaret, fedakârlık, aile bağları, doğa sevgisi gibi ahlaki ve kültürel normları içerir (Power ve Higgins, 1988 s. 198).

2.5.2. Efsanelerin Toplumsal Normları Güçlendirmesi

Efsaneler, toplumsal düzeni destekleyen kurallar ve normları sembolik hikâyelerle ifade eder. Bir efsane, yanlış davranışların sonuçlarını gösterebilir veya ideal davranış biçimlerini örnek alarak topluma yol gösterir. Bu bağlamda efsaneler, kök değerleri

işselleştirmek için etkili bir yöntemdir (Meydan, 2014, s. 98). Efsaneler, çoğu zaman toplumsal normları doğrudan öğretmek yerine, bu normları metaforlar ve semboller aracılığıyla ima ederek bireylerin duygusal ve bilişsel süreçlerine hitap eder. Dostluk, adalet, sorumluluk, sabır ve dürüstlük gibi değerler, efsane kahramanlarının davranışları ve olay örgüleri üzerinden dolaylı olarak aktarılır ve bu değerlerin bireysel ve toplumsal düzeyde kabul görmesi sağlanır. Aynı zamanda, efsanelerin dramatik ve hayal gücüne dayalı yapısı, bu normların bireyler üzerindeki etkisini artırır ve unutulmasını zorlaştırır.

2.5.3. Kolektif Kimlik ve Dayanışma

Efsaneler, bir toplumu bir arada tutan kolektif kimliği şekillendirir. Bir ulusun veya toplumun kök değerlerini somutlaştırarak, üyelerine kim olduklarını ve neleri savunduklarını hatırlatır (Meydan, 2014).

Dayanışma açısından, efsaneler, topluluk üyelerine birlikte hareket etmenin ve zorluklara karşı birlik olmanın önemini dolaylı bir şekilde öğretir. Özellikle toplumsal mücadeleleri, kahramanlık hikâyelerini veya ortak değerleri vurgulayan efsaneler, bireylerin bireysel çıkarlarını bir kenara bırakarak topluluğun refahına katkıda bulunmalarını teşvik eder. Bu anlatılar, hem geçmişten gelen bir miras olarak birleştirici bir rol oynar hem de gelecekte karşılaşılabilecek toplumsal sorunlara karşı ortak bir duruş sergilemeyi mümkün kılar. Dolayısıyla, efsaneler yalnızca kültürel bir zenginlik değil, aynı zamanda toplumun dayanışma ve kolektif kimlik duygusunu pekiştiren güçlü bir araçtır.

2.5.4. Doğal ve Manevi Unsurların Vurgusu

Efsaneler, doğa olaylarını açıklamak için oluşturulmuş olsalar da, bu açıklamaların içine ahlaki ve manevi mesajlar yerleştirilir. Bu mesajlar, toplumun doğayla ilişkisini ve ruhani yönlerini yansıtan kök değerleri içerir (Ekşi, 2003, s. 84). Örneğin: Türk mitolojisindeki “Ağaç Kültü”, doğanın kutsallığını ve koruma değerini vurgular (Çobanoğlu, 2012, s.108).

2.5.5. Zaman İçinde Değişim

Efsaneler, kök değerlerin zamanla nasıl dönüştüğünü de gösterir. Toplamların tarihsel süreçte yaşadığı değişimler, efsanelerin içeriklerine ve vurguladıkları değerlere yansır.

Örneğin, bir toplumun savaşçı bir kimlikten barışçıl bir kimliğe geçişi, efsanelerindeki kahramanlık temalarının değişmesiyle görülebilir (Ekşi, 2003, s. 86).

Efsaneler, kök değerleri sadece yansıtan değil, aynı zamanda onları inşa eden ve güçlendiren güçlü bir araçtır. Bir toplumun efsanelerini incelemek, o toplumun kök değerlerini ve dünya görüşünü anlamanın anahtarını sunar. Bu nedenle, efsaneler sadece geçmişin hikâyeleri değil, aynı zamanda bugünün kültürel ve ahlaki mirasının temel taşlarıdır.

2.6. Kök Değerler Eğitimi

Eğitim; bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlarıyla bireyin zihnini, duygularını ve eylemlerini olgunlaştırmayı hedefler. Son yıllarda akademik başarıya ve teknik becerilere verilen önem artmış olsa da, eğitim aynı zamanda kültürel değerlerin, ahlâki tutumların ve duygusal boyutun aktarılması için de bir araçtır. Türk eğitim literatüründe kök değerler eğitimi, genellikle insanlık onuru, saygı, sevgi, empati ve toplumsal sorumluluk gibi değerlere vurgu yapar. Bu yaklaşım, bireylerin sadece akademik başarılarını değil, aynı zamanda etik ve ahlaki gelişimlerini de gözetir. Kök değerler eğitimi, geleneksel olarak aile, toplum ve okul içinde yerleşik olan kültürel normlar ve inançlar üzerinden bireylere aktarılmaktadır. Sevgi, saygı ve hoşgörü gibi evrensel değerlerden yoksun bireylerin toplum üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği açıktır. Bu nedenle, bireylerin yalnızca akademik başarıya odaklanarak değil, aynı zamanda değerler kazanarak eğitimlerini tamamlamaları büyük önem taşımaktadır (Özdemir, 2022, s 16).

Değerler eğitimi, bireylerin sadece akademik başarılarını değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve etik anlamda olgunlaşmalarını sağlayan bir süreçtir. Çocuklarda insani, sosyal ve küresel değer farkındalığını geliştirmeyi amaçlayan bu eğitim, onların toplumda sorumlu ve bilinçli birer birey olmalarına yardımcı olur. Bu süreç, bireylerin sahip olduğu veya sahip olacakları değerlerin, gelecekteki davranışlarını, toplumdaki yerlerini ve karakterlerini etkileyeceği bilinciyle şekillenir. Değerler eğitimi, aynı zamanda bu değerlerin günlük yaşamın bir parçası hâline getirilmesini sağlayarak, bireylerin daha etik ve duyarlı bir yaşam sürmelerine katkı sunar (Topal, 2019). Bu bağlamda, eğitim yalnızca bilgi aktarımından ibaret değil, insanın zihinsel, duygusal ve davranışsal boyutlarının gelişmesiyle de doğrudan ilgilidir. Bu iki boyutun birleşimi, hem bireylerin kişisel

gelişimini hem de toplumsal uyumu güçlendirerek daha sağlıklı bir toplum yapısının oluşmasına olanak tanır.

Değerler eğitimi, çocukların insani, sosyal, kültürel, etik ve küresel değerler konusundaki farkındalıklarını geliştirerek, onları toplumda sorumlu ve olgun bir vatandaş olarak yetiştirmeyi amaçlar. İnsanların sahip oldukları veya sahip olacakları değerler, gelecekteki davranışlarını, toplumdaki yerlerini, karakterlerini ve hatta hayatlarını doğrudan etkileyebilir. Bu nedenle, bireylerin belli değerleri edinmeleri ve bu değerleri günlük yaşamlarının bir parçası hâline getirmeleri, değerler eğitiminin temel amacıdır. Bu eğitim, hayat boyu süren ve bireylerin kişisel gelişimine katkı sağlayan bir süreçtir. (Özdemir, 2022, s 16).

Değerler eğitimi, bireylerin etik, sosyal ve kültürel gelişimini desteklemeyi amaçlayan, disiplinler arası bir alandır. Bu alandaki çalışmalar; değerlerin tanımı, öğretim yöntemleri, toplumsal katılım, psikolojik etkiler, müfredattaki yeri, ailenin rolü ve kültürel-küresel boyutlar gibi çeşitli temalara odaklanır. Eğitim süreci, bireylerin topluma duyarlı, sorumluluk sahibi ve etik ilkelere bağlı bireyler olarak yetişmelerini hedefler. Değerler eğitimi, bireylerin sadece akademik becerilerini değil, aynı zamanda sosyal, etik ve kültürel sorumluluklarını da geliştirmelerine katkıda bulunur.

Değerler eğitimi, duygusal, sosyal, estetik ve ruhsal yönlerden de gelişmesini sağlayan önemli bir süreçtir. Eğitimde genellikle göz ardı edilen bu yönlerin geliştirilmesi, değerler eğitimi sayesinde mümkün olacaktır. Değerler eğitiminde temel amaç, bireyin duysal yeterliliklerini geliştirerek, öğrenilen değerleri günlük yaşamının bir parçası hâline getirmesini sağlamaktır. Bireyin iç motivasyonu sayesinde öğrendiği değeri kişiliğinin bir parçası yapabilmesinin, bu hedefe ulaşabilmesini sağlayacağını vurgulamaktadır (MEB, 2024 s. 5).

Değerler eğitimini bireyin dil, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimine katkı sağlayarak toplumu olumsuzluklardan korumayı ve iyilik, dürüstlük gibi evrensel değerleri topluma aşılmasını amaçlayan bir süreç olarak tanımlar. Değerler eğitimi, aynı zamanda bireylerin daha karakterli bir yaşam sürmelerini sağlayarak toplumsal iyiliği ve refahı artırmayı hedefler. Akbaş (2008), bu eğitim sürecinin bireylerin mutluluğa ulaşmalarına ve dolayısıyla toplumun iyiliğine katkı sağladığını belirtmektedir. Buradaki önemli nokta, bireylerin eğitimi yoluyla toplumsal refah ve mutluluğa ulaşmaya çalışılmasıdır. Bu

bağlamda değerler eğitimi, yalnızca bireysel gelişimi değil, toplumun genelinde daha sağlıklı, etik ve sorumlu bir yapı oluşturulmasına da zemin hazırlar(Özdemir, 2022, s. 18).

Değerler eğitiminin, kültürel değişim ve küreselleşme süreçlerinde toplumsal uyumun sağlanmasında önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Farklı kültürel geçmişlere sahip bireylerin ortak değerler etrafında birleşebilmesi için bu eğitimin önemi artmıştır. Teknolojinin gelişimi sosyal ilişkileri sanal ortama taşımış; ancak değerler eğitiminin dijital platformlar aracılığıyla daha geniş kitlelere ulaştırılması da mümkün hâle gelmiştir.

Değerler eğitiminin yalnızca okul merkezli bir süreç olmadığı, aile ve okul iş birliğiyle desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu iş birliği, bireylerin değerleri hem kuramsal hem de pratik olarak içselleştirmesine katkı sağlamaktadır. Küresel düzeyde yaşanan toplumsal eşitsizlikler, çevre sorunları ve siyasi kutuplaşmalar karşısında, değerler eğitiminin bireylerde duyarlılık, sorumluluk ve etik davranış geliştirilmesine yardımcı olduğu belirtilmektedir. Teknolojik yenilikler ve çevresel etkenler bireylerin değerlerini tehdit ederken, aile içi etkileşimin azalması da dayanışma gibi önemli değerlerin zayıflamasına yol açmaktadır (Ulusoy ve Dilmaç, 2012) . Sonuç olarak, teknolojinin hızla ilerlediği günümüzde, toplumların kültürel bütünlüklerini koruyabilmeleri ve sağlıklı bireyler yetiştirebilmeleri için değerler eğitimine her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir.

Değerler eğitiminin temel taşlarından biri, bireyin yaşamını şekillendiren ilk ortam olan ailede başlar. Çocuk, ailesinde gözlemlediği, deneyimlediği ve kendisine aktarılan değerler aracılığıyla kişiliğini inşa eder ve toplumsal hayata adım atar. Ailenin, bireyin karakter gelişimi üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, toplum ile ailenin değerler konusunda uyum içinde olması son derece önemlidir. Eğer çocuk, ailesi tarafından yeterli değer eğitimi almazsa, toplumsal hayata entegrasyonu ve toplumsal normlarla uyumu güçleşir. Bu süreçte, çocuk aile büyüklerini rol model alır ve onların davranışlarını taklit ederek karakterini oluşturur. Ebeveynler, sahip oldukları değerleri çocuklarına aktarırken, bu değerleri günlük hayatlarında da somut bir şekilde yansıtmaları gerekir. Aksi takdirde, değerler ve ebeveyn davranışları arasındaki çelişkiler, çocuğun değer algısını olumsuz etkileyebilir. Örneğin, sözlerin tutulmaması durumunda çocuk, “dürüstlük” değerini anlamakta zorlanır. Sürekli tartışmalarla büyüyen bir çocuk ise “sevgi” kavramını içselleştiremez. Benzer şekilde, okullarda da değerler eğitiminin etkili olabilmesi için öğretmenlerin ve diğer eğitimcilerin tutarlı bir şekilde hareket etmeleri gerekir.

Öğrencilerin iş birliği yapması gerektiği bir dersin, rekabetçi bir ortamda ilerlemesi, eğitimdeki değerlerin amacından sapılmasına neden olur. Teori ve pratiğin çeliştiği bir ortamda yetişen birey, toplumsal hayata sağlıklı bir şekilde uyum sağlayamayabilir ve çevresinde olumsuzluklara yol açabilir. Bir çocuğun gelişimi üzerinden yapılan bu analiz, toplumun değerler sisteminin nasıl tehdit altında olduğunu gözler önüne serer (Ulusoy ve Dilmaç, 2012).

Değerler, bireyin doğuştan sahip olmadığı, ancak yaşam deneyimleriyle kazandığı özelliklerdir; bu nedenle, değerler eğitimi sürecinde okulların önemli bir rolü vardır (Yılmaz, 2024, s. 13). Ailede başlayan değer edinimi, okul ortamında daha sistematik ve düzenli bir şekilde şekillenir, bu da bireyin yeni değerler oluşturmaya ve bunları davranışlarına yansıtmasına olanak tanır. Öğrenciler, okulda kazandıkları deneyimlerle toplumsal olarak kabul gören değerleri öğrenirler. Örneğin, okul kurallarına uyarak otoriteye saygı göstermek, akademik başarıyı elde etmek ve kültürel normlara uyum sağlamak gibi değerler, öğrencinin toplumsal yaşamına uyum sağlamasına katkı sağlar (Mızıkacı, 2015, s. 4). Bu bağlamda, değerler eğitimi, toplumun ortak değerler etrafında birleşebilmesi açısından kritik bir rol oynar. Ancak, değer eğitimi, bireyin duyuşsal becerilerini ilgilendiren doğası gereği bazı zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Read (2018) eğitimciler açısından bu karmaşık ve zorlu süreci şöyle sıralamaktadır:

- “Değerler tanımlaması zor yapılardır.
- Bir değer farkında olmak o değer davranışa dönüştüğü anlamına gelmez.
- Değerleri ölçebilmek zor olduğu için öğrencinin değer kazanımı belirli testler yoluyla anlaşılamaz.
- Öğretilecek değerlerin seçimi çok önemlidir.
- Değerler öğrencilere empoze edilmekten ziyade onların inisiyatifine bırakılmalıdır.
- Değer eğitiminde öğretilen bir değer bireyde davranışa dönüşebilmesi başarı ölçütü kabul edilirse, değer eğitimi süreci sabır ve zaman gerektiren bir süreçtir” (Read, 2018’den akt. Özdemir, 2022, s. 20).

2.7. Değerler Eğitimi: Uygulama Yöntemleri

Değerler eğitimi, bireylerin etik, ahlaki ve toplumsal değerler doğrultusunda kişiliklerinin şekillendirildiği önemli bir süreçtir. Bu eğitim, yalnızca teorik bilgiyle sınırlı kalmayıp, bireylerin duyuşsal, bilişsel ve psikomotor becerilerini geliştirerek değerleri günlük yaşamlarına dâhil etmelerini sağlar. Değerlerin içselleştirilmesi, bireylerin sadece bilgi edinmesi değil, aynı zamanda bu bilgiyi davranışa dönüştürmesiyle mümkün olur.

Değerler eğitimi sürecinde kullanılan yöntemler, öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal gelişimlerini destekleyerek değerleri içselleştirmelerine katkı sağlamaktadır. “Anlatım yöntemi”, bilgi basamağında etkili olup, öğrencilerin temel kavramları ve soyut değerleri anlamalarına yardımcı olur (Demirel, 2007; Sönmez, 2008). “Drama yöntemi, öğrencilerin değerleri yaşayarak öğrenmelerini sağlarken, empati, iş birliği ve sorumluluk gibi becerileri geliştirmelerine olanak tanır (Sünbül, 2011; Köksal Akyol, 2003). “Örnek olay yöntemi” ise öğrencilerin günlük hayatta karşılaşılabilecekleri durumları analiz ederek problem çözme, eleştirel düşünme ve ahlaki muhakeme becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunur (Aydın ve Akyol Gürler, 2013; Uşun, 2007). Bu yöntemler, bilişsel ve duyuşsal alanların farklı basamaklarında etkili olup, öğrencilerin değerleri sadece öğrenmelerini değil, aynı zamanda benimseyerek davranışlarına yansıtılmalarını amaçlamaktadır. Değerler eğitiminin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için doğru yöntemlerin kullanılması önemlidir. Eğitimciler, değerlerin kazandırılması sürecinde yalnızca teorik bilgi vermekle kalmaz, aynı zamanda bu bilgilerin günlük yaşamda nasıl uygulanacağını da öğretirler. Bu süreçte kullanılan temel yöntemlerden bazıları şunlardır:

2.7.1. Anlatım Yöntemi

Anlatım yöntemi, eğitimde köklü bir geçmişe sahip olup, farklı isimlerle anılmaktadır. Demirel (2007) bu yöntemi öğretmen merkezli bir yaklaşım olarak tanımlamakta ve temelinde öğretmenin bilgiyi öğrencilere doğrudan aktarmasının yattığını belirtmektedir. Bu bağlamda, anlatım yöntemi özellikle bilişsel alanın bilgi basamağında ve duyuşsal alanın alma ve tepki gösterme düzeylerinde etkili bir yöntem olarak değerlendirilmiştir (Sönmez, 2008, s. 221).

Değerler eğitimi perspektifinden incelendiğinde, anlatım yönteminin çeşitli avantajlar sunduğu görülmektedir. Ocak (2011), yöntemin öğrencilere bilgi kazandırmada, olaylar arasındaki ilişkileri açıklamada önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir. Ayrıca, yöntemin uygulanmasının kolay ve ekonomik olması (Taşpınar, 2012, s. 119), konular arasında geçişin sistematik bir biçimde sağlanabilmesi (Sünbül, 2011, s. 283) ve özellikle temel kavramların, teorilerin ve soyut bilgilerin aktarılmasında etkili olması (Uşun, 2007, s. 139) önemli avantajlar arasında yer almaktadır.

Anlatım yönteminin özellikle bilişsel alanın bilgi basamağında etkili olduğu ve bu basamağın sağlam bir şekilde oluşturulmadan üst düzey bilişsel ve duyuşsal kazanımların

elde edilemeyeceği düşünüldüğünde, değerler eğitimi açısından önemli bir öğretim yöntemi olduğu söylenebilir. Zira bilgi basamağı, öğrenmenin temelini oluşturarak öğrencilerin değerlerle ilgili daha derin bir kavrayış geliştirmelerine olanak tanımaktadır.

Duyuşsal alanın alma ve tepki gösterme basamakları göz önüne alındığında, anlatım yönteminin öğrencinin değerlerin farkında olması, değerleri öğrenmeye açık hâle gelmesi ve bunlara karşı duyarlılık kazanması gibi davranışların gelişiminde de etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca, değerlerin içselleştirilmesi sürecinde öğrencide ilgi ve istek uyandırması, değerleri öğrenmekten keyif almasını sağlaması gibi katkıları, yöntemin değerler eğitiminde işlevsel bir araç olarak kullanılabileceğini göstermektedir (Girgin, 2012). Ancak, bu yöntemin öğrenci katılımını sınırlayabilme riski göz önüne alındığında, daha etkili bir öğrenme ortamı yaratmak adına interaktif ve deneyim temelli öğretim stratejileriyle desteklenmesi faydalı olabilir.

2.7.2. Drama ve Rol Oynama

Drama ve rol oynama, öğrencilerin duygusal ve etik gelişimlerini destekleyen bir başka etkili yöntemdir. Drama, liderlerin ve katılımcıların bir atölye ortamında, rol yapma, doğaçlama gibi tiyatro tekniklerini kullanarak olayları, anıları, kavramları veya düşünceleri canlandırması olarak tanımlanabilir (Köksal Akyol, 2003). Drama yöntemi, öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal gelişimlerini destekleyen etkili bir öğretim tekniği olarak öne çıkmaktadır. Sönmez'e (2008, s. 248) göre, bu yöntem özellikle kavrama ve uygulama basamaklarında hedef davranışların kazandırılmasında daha işlevseldir. Öğrencinin ele alınan değeri benimsemesi ve onu içselleştirmesi, değer kavrandığını ve öğrenme sürecinin başarıyla tamamlandığını göstermektedir.

Bu süreç, katılımcıların soyut kavramları somutlaştırmalarını ve farklı bakış açılarını deneyimlemelerini sağlar. Ayrıca, drama eğitimi, değerlerin aktarılmasında oldukça etkili bir yöntemdir; çünkü değerler, bireylerin doğrudan deneyimleyerek öğrenebileceği ve içselleştirebileceği somut bir biçimde sunulmuş olur. Bu yöntem, özellikle öğrencilerin empati, sorumluluk ve toplumsal duyarlılık gibi değerleri benimsemelerinde önemli bir rol oynar. Öğrencilere belirli değerleri, belirli bir karakterin bakış açısıyla tecrübe etme fırsatı verir. Ayrıca, öğrencilere değerlerin somutlaştırılmasında ve farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesinde yardımcı olur (Demirel, 2007, 98). Drama, öğrencilerin empati kurmalarını ve toplumsal değerlerle bağ kurmalarını sağlar.

Duyuşsal alan açısından değerdendirildiğinde, drama yöntemi tepkide bulunma, değerdere verme ve örgütleme basamaklarında etkili bir rol oynamaktadır. Bu yöntem, öğrencinin ilgili değere yönelik bilinçli bir farkındalık geliştirmesine, ona değerdere atfetmesine ve zamanla bu değeri kişisel yaşamına entegre etmesine olanak tanımaktadır. Öğrencinin belirli bir değeri isteyerek sergilemesi, bu davranıştan doyum sağlaması ve ona içsel bir bağlılık hissetmesi, drama yönteminin duyuşsal alanın üst basamaklarında davranış kazandırmada etkili olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda drama yöntemi, değerdereyin yüzeysel bir şekilde aktarılmasının ötesinde, öğrencilerin onları yaşayarak öğrenmelerini ve içselleştirmelerini sağlamaktadır. Ancak, yöntemin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için öğretmen rehberliğinde uygun senaryolar oluşturulmalı ve öğrencilerin aktif katılımı teşvik edilmelidir.

2.7.3. Örnek Olay

Örnek olay yöntemi, öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal alanlardaki becerilerini geliştirmeye yönelik etkili bir öğretim yaklaşımıdır. Bu yöntemin temelinde öğrencilerin bir olay bağlamında tartışmalar yoluyla belirli davranışları keşfetmeleri yer almaktadır. Bu süreç, öğrenmeyi daha kalıcı ve anlamlı hâle getirmektedir. Öğretmenler, tarihsel olayları, edebi metinleri veya güncel olayları tartışmaya açarak öğrencilerin ahlaki düşünme becerilerini geliştirebilirler (Aydın ve Akyol Gürler 2013, s. 129).

Örnek olay yönteminin en önemli avantajlarından biri, öğrencilerin günlük hayatta karşılaşabilecekleri problemleri çözme becerisi kazanmalarına yardımcı olmasıdır. Uşun'a (2007, s. 147) göre, gerçek yaşamla bağlantılı olması, bilgilerin yaşama aktarılmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, Demirel (2007), öğrencilerin bu yöntemle analiz yapma, problem çözme ve çözüm yolları üretme becerilerini geliştirebileceğini vurgulamaktadır. Sünbül'e (2011) göre ise, öğrenciler farklı görüşlere saygılı olmayı öğrenirken, aynı zamanda iş birliği yapma ve empati becerilerini de geliştirmektedirler (Uyanık Balat, 2012, s. 271).

Bilişsel alan açısından değerdendirildiğinde, örnek olay yöntemi kavrama, analiz ve değerdendirme basamaklarında etkili bir yöntemdir (Sünbül, 2011, s. 304). Duyuşsal alanda ise tepkide bulunma, değerdere verme ve örgütleme basamaklarında yer alan davranışların kazandırılmasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu yönüyle örnek olay yöntemi,

öğrencilerin değerler eğitimi sürecinde sadece teorik bilgi edinmelerini değil, aynı zamanda bu bilgileri içselleştirerek davranışa dönüştürmelerini sağlamaktadır.

Özetle, örnek olay yöntemi, öğrencilere eleştirel düşünme, problem çözme, iş birliği yapma ve empati kurma gibi becerileri kazandırırken, aynı zamanda değerlerin günlük yaşamda nasıl uygulanabileceğini somut örneklerle keşfetmelerine olanak tanımaktadır. Ancak yöntemin etkili olabilmesi için öğretmenin rehberliğiyle öğrencilerin aktif katılımı teşvik edilmeli ve gerçek yaşam senaryoları üzerinde düşünceleri sağlanmalıdır.

2.7.4. Hikâye Anlatımı ve Edebiyat

Hikâyeler, çocuklar ve gençler için değerlerin öğretilmesinde en etkili araçlardan biridir. Edebiyat, öğrencilerin karakterleri ve onların değerlerini daha derinlemesine anlamalarını sağlar. Özellikle çocuk edebiyatı, küçük yaştaki öğrenciler için değerlerin aktarılmasında önemli bir rol oynar. Hikâyeler, aynı zamanda öğrencilerin hayal güçlerini geliştirir ve onlara etik sorumluluk kazandırır. Yaman (2012, s. 184), model insanlar belirlenerek öğrencilerin bu kişilere özendirilmesi ve "kıssadan hisse" yöntemiyle olumlu davranışların benimsetilmesinin önemini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, efsanelerdeki kahraman figürlerinin ve onların davranışlarının, bireylerin ahlaki ve etik değerlerini şekillendiren önemli araçlar olmasına paralel bir yöntemdir. Efsaneler de, toplumsal normları ve doğruyu-yanlışı öğreten model karakterler aracılığıyla dersler verir; böylece bireyler, tıpkı "kıssadan hisse" yöntemiyle olduğu gibi, toplumsal değerleri öğrenir ve uygularlar.

2.8. İlgili Araştırmalar

2.8.1. Şehirlere Ait Efsaneler Üzerine Yapılan Araştırmalar

Türkiye, sahip olduğu zengin kültürel miras ve tarihi derinlik sayesinde, hemen her şehrinde kendine özgü efsaneler barındıran bir kültür mozaiği sunmaktadır. Belirli bir mekâna ya da topluluğa özgü olarak şekillenen bu anlatılar, hem kültürel kimliğin inşasında hem de yerel aidiyet duygusunun güçlenmesinde önemli rol oynar. Türkiye'deki şehir efsaneleri, yalnızca sözlü kültür geleneğinin bir parçası olmakla kalmayıp, aynı zamanda o şehre özgü tarihî, coğrafi ve sosyokültürel özellikleri yansıtan özgün anlatılar

olarak değerlendirilmektedir (Çobanoğlu, 2012, s. 120). Bu bağlamda, Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde doğup gelişen efsaneler; toplumun inanç yapısını, korkularını, beklentilerini ve değerlerini anlamak adına da önemli ipuçları sunmaktadır. Bu çerçevede, alanda yapılan akademik araştırmalar, tez çalışmaları ve kitaplar; efsanelerin toplumsal işlevleri ile anlam dünyaları üzerine dikkat çekici bulgular sunmaktadır.

“Şehir Efsaneleri” adlı çalışma, İstanbul, Bursa, Amasya, Alanya, Siirt ve Şereflikoçhisar gibi şehirlerde anlatılan yerel söylentileri derleyerek bu anlatıların toplumsal işlevlerini ortaya koymaktadır. Eserde; şehirlerin fetih ve kuruluş efsaneleri, cami ve mekânların yapılışına dair anlatılar ile yer adlarının kökenine ilişkin efsaneler ele alınmış; halk arasında endişe, heyecan ya da merak uyandıran, kimi zaman kehanet niteliği taşıyan efsaneler kültürel bağlamda değerlendirilmiştir (Gürsoy Naskali, 2022). Bu yönüyle, şehir efsanelerinin tarihsel hafıza ve kolektif kimlik inşasındaki işlevini ele alan bu kitap, alana katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Bu araştırmada yer verilen şehir efsanelerine ilişkin tez çalışmalarının ilki “Türk Efsaneleriyle İlgili Kitapların Açıklamalı Bibliyografyası (1928–2011)” adlı çalışmadır. Türk efsaneciliğine dair kapsamlı bir literatür taraması yapılmış ve bu alandaki temel kaynaklar sistematik biçimde tasnif edilmiştir. Söz konusu çalışmada yalnızca genel efsane kitaplarına değil, aynı zamanda şehirlerle ilgili efsaneleri konu edinen eserlere de yer verilmiştir. Böylece Türkiye’nin çeşitli şehirlerinde derlenen efsaneler hem bölgesel halk anlatıları hem de kültürel mirasın aktarımı açısından değerlendirilmiş; bu efsanelerin içerikleri, tür özellikleri ve kullanım bağlamlarıyla birlikte bibliyografik olarak sunulmuştur (Karaca, 2014). Bu yönüyle bibliyografya, şehir efsanelerinin izini süren araştırmacılar için temel bir başvuru kaynağı olma niteliği taşımaktadır.

“Hatay Efsanelerine Sembolik Yaklaşım” adlı araştırma, efsaneleri yalnızca halk anlatısı olarak değil, aynı zamanda semboller aracılığıyla kültürel kimliği ve toplumsal belleği yansıtan metinler olarak ele almaktadır. Çalışmada, kutsal şahıslar, doğa unsurları ve tarihî-mitolojik figürler etrafında şekillenen efsanelerin; dini, kültürel ve sosyal etkileşimi güçlendirdiği görülmüştür. Hızır inancı, atalar kültü, adak ve türbe ziyaretleri gibi ortak inanç pratikleri, farklı etnik ve dinî gruplar arasında köprü kurmaktadır. Ayrıca, efsanelerde yer alan semboller; geçmişten gelen anlamları taşıırken aynı zamanda yerel anlatılarda yeni anlamlar kazanarak zenginleşmektedir. Hatay’ın çokkültürlü yapısı, bu

efsaneler aracılığıyla bir arada yaşama kültürünü ve ortak değerleri yaşatmaya devam etmektedir (Bal Hatunoğlu, 2023).

Birçok efsane de, şehirlerin veya doğal oluşumların isimlerinin kökenini açıklamaya çalışır. Örneğin, Muğla isminin “mola” kelimesinden türediği efsanesi gibi (Gönen, 2015, s. 181-200). Halfeti bölgesinde, taş, kaya, mağara, Fırat Nehri ve pınarlarla ilgili toponomik efsaneler derlenmiştir. Bu efsaneler, mekânların adlarının ve oluşumlarının halk arasında nasıl anlamlandırıldığını gösterir (Köksel, 2019, s. 50-60). Trabzon yöresine ait bir efsanede, katırcı ile nalbant arasındaki güç gösterisi anlatılır. Katırcı, atının kırılan nalını verirken kas gücünü sergiler; nalbant ise emeğinin karşılığında aldığı paranın turasını eliyle silerek karşılık verir. Bu davranış, zamanla “Tura Bozan” lakabına ve yer adının Trabzon biçiminde şekillenmesine kaynaklık etmiştir (Gönen, 2004, s. 175). Bu ve benzeri efsaneler, yer adlarının oluşumunda zanaatların belirleyici rol oynadığını ortaya koyar. Türkiye'nin farklı şehirlerinde yapılan efsane araştırmaları, her bölgenin kendine özgü anlatılarını ortaya koyar. Aksaray Efsaneleri ile ilgili çalışmalara bakıldığında bu alanda sınırlı sayıda araştırmaya rastlanılmıştır.

2.8.1.1. Aksaray Efsaneleri İle İlgili Araştırmalar

Aksaray efsaneleri üzerine yapılan akademik çalışmalar, bölgenin kültürel mirasını anlamada önemli bir kaynak oluşturmakta ve sözlü halk anlatılarının derlenip yorumlanmasına katkı sunmaktadır. Aydoğan tarafından 2018 yılında hazırlanan “Aksaray Efsaneleri” adlı tez, 2019 yılında Aksaray Valiliği tarafından kitaplaştırılarak yayımlanmış ve alana önemli bir katkı sağlamıştır. Aydoğan'ın (2019) “Aksaray Efsaneleri” başlıklı araştırması, Aksaray ili sınırları içerisinde derlenen efsane metnlerinin analizini içermektedir. Bu çalışmada, efsaneler Türk mitolojisi ile ilişkilendirilmiş, özellikle atalar kültü, tabiat kültleri ve Şamanizm'in etkilerine dikkat çekilmiştir. Bu çalışma, Aksaray efsanelerinin dört ana başlık altında tasnif edilmesini de sağlamıştır. Aynı zamanda bu araştırmanın evrenini de bahsi geçen eser oluşturmaktadır.

“Aksaray Efsanelerinde Mitolojik İzler” (Aydoğan ve Kayabaşı, 2018a) çalışmasında, Aksaray'da anlatılan efsane metinleri üzerinden, bu efsanelerdeki mitolojik unsurların varlığını ve etkisini incelemektedir. Efsaneler, Türk mitolojik sisteminin çeşitli öğeleriyle ilişkilendirilmiş ve atalar kültü, tabiat kültleri gibi şamanizm etkilerinin yanı sıra İslam etkileriyle harmanlandığı vurgulanmıştır. Aksaray efsanelerinin, Türk mitolojisinin temel

unsurlarını taşıdığı ve İslam’la kaynaşarak halk anlatıları içinde sürdürüldüğü ortaya konulmuştur. Mitolojik unsurların, Türk halk kültüründe canlı bir şekilde yaşamaya devam ettiği belirtilmiştir.

“Aksaray Efsanelerinin Tasnifi Üzerine Bir Değerlendirme” (Aydoğan ve Kayabaşı, 2018b) adlı çalışmada, halk edebiyatının anlatmaya dayalı türlerinden biri olan efsaneleri Aksaray ili özelinde incelenmiştir. Aksaray yöresinden derlenen 150 efsane metni; konu, mekân, motif ve kahraman özellikleri bakımından sınıflandırılmış, bölgenin coğrafi ve kültürel yapısıyla ilişkisi içinde değerlendirilmiştir. Efsaneler, baskın temalarına göre dinî, tarihî, tabiatla ilgili ve olağanüstü olmak üzere dört grupta incelenmiştir. Çalışmanın sonunda genel değerlendirmelere ve her gruptan örnek metinlere yer verilmiştir.

2.8.2. Kök Değerler ile İlgili Araştırmalar

Kök değerler, bireylerin ve toplumların sağlıklı bir şekilde gelişimini destekleyen temel ahlaki ve kültürel prensiplerdir. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından belirlenen bu değerler, bireylerin toplumsal hayata uyum sağlamasında önemli bir rol üstlenir. Eğitim sürecinde kök değerlerin kazandırılması, öğrencilerin hem bireysel gelişimlerini hem de toplumsal sorumluluk bilincini artırmayı hedefler. Çelik ve Doğan Kahtalı (2022), ortaokul öğrencilerinin kök değerlere yönelik algılarını metaforlar yoluyla incelemiş ve öğrencilerin bu değerlere dair anlayışlarının nasıl şekillendiğini ortaya koymuştur. Topal (2019) ise, değerler eğitiminin önemine dikkat çekerek, kök değerlerin toplumda birlik ve bütünlüğü sağlama konusundaki kritik rolünü vurgulamıştır.

Kök değerler, bireylerin yaşamlarını anlamlandırmasında ve topluma uyum sağlamasında temel bir rol oynar. Bu değerler, sadece bireyin akademik başarısını değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal gelişimini de destekler. Gündüz ve Bağcı (2019), kök değerlerin kazandırılmasının, öğrencilerin güvenli ve mutlu bir okul ortamında yetişmesine olanak sağladığını ve onları sorumluluk sahibi, etik değerlere bağlı bireyler olarak hayata hazırladığını vurgulamıştır. Millî Eğitim Bakanlığı’na (MEB, 2022) göre ise bu değerler, öğrencilerin eleştirel düşünme, problem çözme ve öğrenilen bilgiyi gerçek hayatla ilişkilendirme gibi üst düzey beceriler kazanmalarında önemli bir yere sahiptir. Eğitim sürecine kök değerlerin etkili bir şekilde dahil edilmesi, bireylerin bilgiyi sadece öğrenmesini değil, aynı zamanda anlamlandırmasını ve toplum yararına kullanmasını

sağlar. Bu yaklaşım, uzun vadede daha bilinçli ve üretken bir toplumun oluşumuna katkıda bulunur.

Kök değerlerin öğretiminde, öğretmenlerin farklı yöntem ve teknikleri etkili bir şekilde kullanması, öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal öğrenmelerini desteklemede kritik bir rol oynar. Eğitim süreci, yalnızca bilgi aktarımını değil, aynı zamanda tutum, inanç ve değerlerin geliştirilmesini de içermelidir. Bu nedenle, öğretmenlerin değer eğitimi eğitim programlarının ayrılmaz bir parçası olarak görmeleri ve uygun stratejilerle öğrencilerin hayatına dâhil etmeleri büyük önem taşır (Topal, 2019, s. 248). Örneğin, örnek olay analizi, gezi ve araştırmaya dayalı teknikler kullanarak öğrenciyi aktif bir katılımcı hâline getirmek etkili bir yöntemdir (Gündüz ve Bağcı, 2019, s. 188). Ayrıca, metaforik algılama yöntemleri, soyut kavramların somutlaştırılmasına ve öğrencilerin bu kavramları daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir. Öğretmenlerin bu tür yöntemleri yaratıcı ve çeşitlendirerek uygulamaları, öğrencilerin değerleri daha kalıcı bir şekilde içselleştirmelerini sağlar (MEB, 2022).

“Türk Halk Masallarının Öğrencilerin İnsani Değerlere Yönelik Tutumlarına Etkisi” araştırmasında Türk halk masalları, öğrencilerin insani değerlere yönelik olumlu tutum geliştirmelerinde etkili bir araç olarak görülmüştür. Ancak tutum değişikliklerinin, bu değerlerin tam anlamıyla kazanıldığını garanti etmediği, daha derin ve geniş kapsamlı araştırmaların gerekli olduğu ifade edilmiştir (Tahiroğlu vd., 2013).

Ateş ve Aşçı'nın (2022) yayımladıkları “Aka Gündüz’ün Çocuk Edebiyatı İle İlgili Eserlerinde Değerler” adlı bildirisinde nasihat, adil olma, çalışkanlık, vatanseverlik, yerli malı gibi değerlere rastlamıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinde biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. En çok rastlanan değer nasihat olarak belirlenmiştir. Aka Gündüz’ün eserlerinde yaşadığı dönem ve ait olduğu edebi akım da göz önünde bulundurulduğunda Türklük değeri ön plana çıktığı tespit edilmiştir.

“Değerler Eğitimi ve On Kök Değer” adlı çalışma, bir toplumun yüksek uygarlık seviyesine ulaşabilmesi için ahlaki değerlere sahip, donanımlı gençler yetiştirmenin önemine dikkat çekmektedir. Araştırma, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından belirlenen on kök değerlerin değerler eğitimi bağlamında genel bir değerlendirmesini yapmaktadır. Ayrıca, bu değerlerin yeterince işlendiği veya işlenmediği konusundaki durumu ve ahlaki ile dini değerlere yer verilmesine ilişkin öğretmen görüşlerini de ele almaktadır (Topal, 2019). Çalışma, değerler eğitiminin mevcut uygulamalarını analiz

ederek, öğretim programlarının içeriğinin geliştirilmesi ve daha kapsayıcı bir yaklaşım benimsenmesi için önemli bir temel sunmaktadır. Bu tür bir değerlendirme, gençlerin ahlaki ve etik değerleri daha güçlü bir şekilde benimsemelerini sağlayarak toplumsal bütünlüğün korunmasına katkıda bulunabilir.

“Kök Değerler Bakımından Türk Atasözleri” başlıklı çalışma, Türk kültürünün temel yapı taşlarından biri olan atasözlerinin, kök değerler bağlamında nasıl bir anlam taşıdığını incelemektedir. Araştırmada, sözlükte yer alan atasözleri, “adalet”, “dostluk”, “dürüstlük”, “öz denetim”, “sabır”, “saygı”, “sevgi”, “sorumluluk”, “vatanseverlik” ve “yardımseverlik” kök değerlerine göre içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda, atasözlerinin bu değerleri güçlü bir şekilde yansıttığı ve Türk toplumunun ahlaki yapısını ortaya koyduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, atasözlerinin yalnızca birer dilsel ifade değil, aynı zamanda toplumun köklü ahlaki ve kültürel mirasını aktaran önemli bir araç olduğunu göstermektedir (Çelik ve Doğan Kâhtalı, 2022). Çalışma, Türk atasözlerinin yalnızca kültürel bir birikim değil, aynı zamanda toplumun ahlaki değerlerini nesiller boyu aktaran bir rehber niteliğinde olduğunu ortaya koymaktadır. Atasözlerinin kök değerleri güçlü bir şekilde yansıtması, bu sözlerin toplumsal yapıdaki eğitici rolünü ve değerler eğitimindeki önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Memiş’in (2013), “Âşık Şeref Taşlıova’dan Derlenen Halk Hikâyelerinde Değerler Eğitimi” çalışması Taşlıova’ya ait 12 halk hikâyesini nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analiz yöntemini kullanılarak değerler açısından incelenmektedir. Değerler, “ahlaki değerler”, “toplumsal değerler”, “dini ve tasavvufi değerler” başlıkları altında incelenmektedir. Kişilik gelişimi ve değer eğitimi toplumsal olgulara dayanmakta ve model alma yoluyla öğrenme daha etkili bir yöntem olarak görülmektedir. Bu bağlamda, Taşlıova’nın ideal insan tanımı, yardımsever, vefalı, hoşgörülü, ölçülü ve affedici bireyleri örnek göstermekte; adalet, cömertlik, sabır ve fedakârlık gibi temel ahlaki değerlerle donatılmış bir karakteri öne çıkarmaktadır (Memiş, 2013, s. 187).

“Kök Değerler Açısından Osman Çeviksoy’un Romanları” başlıklı çalışma, yazarın “Başıma Dağlar Düştü,” “Ömrümüz Gurbet” ve “Bebiha” adlı romanlarını kök değerler açısından analiz etmektedir. Betimsel analiz tekniğiyle yapılan araştırmada, romanlarda toplam 204 kök değer in işlendiği tespit edilmiştir. Değerler sıklık açısından incelendiğinde, “sevgi” en fazla vurgulanan kök değer olurken, bunu “sorumluluk” ve “yardımseverlik” takip etmiştir. En az yer verilen değer ise “adalet” olarak belirlenmiştir. Çalışma, bu

romanların değerler açısından zengin bir içeriğe sahip olduğunu ve değerler eğitimi için önemli bir kaynak oluşturduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, romanların hem bireyler hem de eğitimciler için bir rehber niteliğinde değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. (Kaplan ve Arıc, 2022). Bu eserler, toplumsal ve ahlaki değerlerin aktarımında güçlü bir role sahip olup, eğitim ve kültürel miras bağlamında dikkate değer bir yer edinmektedir.

“Ayla Kutlu’nun “Merhaba Sevgi” Adlı Çocuk Romanının Değerler Eğitimi ve On Kök Değer Açısından İncelenmesi” adlı çalışma, Ayla Kutlu’nun “Merhaba Sevgi” adlı eserini değerler eğitimi bağlamında analiz etmeyi ve içeriğindeki değerleri Millî Eğitim Bakanlığı öğretim programlarında yer alan on kök değerle karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, romanda “sevgi”, “saygı”, “dostluk”, “sorumluluk”, “yardımseverlik”, “dürüstlük”, “öz denetim”, “vatanseverlik”, “sabır” ve “adalet” olmak üzere toplam 126 kök değere yer verildiği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, romanın hem çocuk edebiyatı hem de değerler eğitimi açısından önemli bir katkı sunduğunu göstermektedir (Bulut, 2021).

“Kök Değerler Bakımından Türk ve İngiliz Romanlarındaki Karakterlerin Karşılaştırılması” adlı çalışma, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Saatleri Ayarlama Enstitüsü” ve George Orwell’in “1984” adlı romanlarındaki karakterleri kök değerler açısından karşılaştırmayı amaçlamaktadır. İçerik analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada, her iki romanda “adalet,” “sevgi,” “saygı,” “sorumluluk,” “vatanseverlik” ve “öz denetim” gibi ortak kök değerlere yer verildiği ancak bu değerlerin karakterler tarafından farklı şekillerde yorumlandığı ve yaşandığı belirlenmiştir. Bunun yanında, Türk romanında “dostluk,” “yardımseverlik” ve “sabır” gibi değerlere daha fazla önem verildiği, İngiliz romanında ise “dürüstlük” değerinin öne çıktığı tespit edilmiştir (Öztürk ve Öztürk, 2021).

Aksaray efsaneleri üzerine yapılan bu çalışma, literatürde daha önce kapsamlı biçimde ele alınmamış bir alana odaklanmaktadır. Efsaneler, toplumun hafızasını ve ortak yaşam deneyimini yansıttığı için bu tür bir çalışma, hem kültürel sürekliliğe hem de eğitsel kazanımlara katkı sağlayacaktır. Araştırmanın özgünlüğü, daha önce üzerinde durulmamış bir konuda ayrıntılı bilgiler sunmasından ve yerel anlatıların değer aktarımı bağlamındaki önemine dikkat çekmesinden kaynaklanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde; araştırmanın modeli, araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama teknikler verilerin toplanması verilerin çözümlenmesi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. İnceleme yapılırken “2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı”nda yer alan kök değerler üzerinden analiz yapılmıştır. Doküman analizi yöntemi, zaten var olan yazılı veya görsel materyalleri inceleyerek bir araştırma sorusuna cevap bulmaya çalışan bir yöntemdir (Kıral, 2020, s. 173). Yani, sıfırdan yeni bilgiler toplamak yerine, daha önce yazılmış raporlar, kitaplar, mektuplar ya da resmi belgeler gibi kaynaklardan faydalanır. Bu yöntem, eldeki verileri anlamlandırmaya, bağlantılar kurmaya ve bir sonuca ulaşmaya çalışır. Yıldırım ve Şimşek (2018), doküman inceleme yönteminin özellikle diğer nitel araştırma teknikleriyle birlikte kullanıldığında çok daha güçlü sonuçlar üretebileceğini vurgular. Örneğin, görüşme veya gözlem yöntemleriyle desteklendiğinde, belgelerden elde edilen bilgiler daha geniş bir bağlamda değerlendirilebilir.

3.2. Çalışma Materyali ve Nesnesi

Bu araştırmanın örneklemini, Aydoğan’ın 2018 yılında hazırladığı “Aksaray Efsaneleri” adlı tezin, 2019 yılında Aksaray Valiliği tarafından kitaplaştırılan baskısında yer alan efsaneler oluşturmaktadır. Aydoğan (2019), eserinde efsaneleri farklı başlıklar altında sınıflandırmıştır. Çalışma kapsamı, bu eserde bulunan efsanelerle sınırlandırılmıştır.

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada verilerin toplanması sürecinde, efsane metinleri ayrı ayrı incelenmiş ve her bir metin üzerinde detaylı notlar alınmıştır. İnceleme sırasında, çalışmada belirlenen on kök değerin her bir metinde yer alıp almadığı dikkatlice tespit edilmiştir. Kök değerlerin metinlerdeki izleri, hangi bağlamlarda ve nasıl yansıtıldıkları ayrıntılı biçimde not edilmiştir. Elde edilen bulgular, sistematik bir şekilde excel dosyalarına işlenmiş ve her bir kök değer için ayrı ayrı veri tabloları oluşturulmuştur. Bu sayede, tüm metinler üzerinden genel bir değerlendirme yapılabilmiş ve kök değerlerin dağılımına ilişkin karşılaştırmalı analizlerin zemini hazırlanmıştır. Böylece, nitel veri analizine sağlam bir temel kazandırılmıştır.

Bu çalışmada kullanılan betimsel analiz yöntemi, elde edilen verileri sistematik ve anlamlı bir biçimde düzenleyerek mevcut durumun anlaşılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu yöntemde, belirlenen temalar çerçevesinde veriler özetlenir ve yorumlanır; böylece araştırmanın amacına uygun bir çerçevede bütüncül bir bakış açısı sunulur. Betimsel analiz, araştırmacının veriler arasındaki ilişkileri ortaya koymasına ve mevcut bulguları daha geniş bir bağlamda değerlendirmesine imkân tanır (Büyüköztürk vd. 2016, s.23).

Bununla birlikte, çalışmada doküman analizi yöntemi de kullanılmıştır. Doküman analizi, yazılı materyallerin sistematik bir şekilde incelenerek belirli bir konuya ilişkin bilgiye ulaşmayı sağlayan bir araştırma tekniğidir. Bu yöntem kapsamında, incelenen belgeler belirli kriterler doğrultusunda analiz edilerek içerik açısından değerlendirilmiş ve araştırma sorularına katkı sağlayacak şekilde yorumlanmıştır. Doküman analizinin sağladığı veri zenginliği, çalışmanın güvenilirliğini artırırken, araştırmanın bulgularını teorik çerçeveye ilişkilendirme imkânı da sunmuştur (Büyüköztürk vd. 2016, s. 250).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Kök değerler, bireylerin ve toplumun işleyişini düzenleyen önemli bir kontrol mekanizmasıdır. Aynı zamanda birey ve toplum arasındaki bağı kuran temel unsurlar arasında yer alır. Toplumun varlığını sürdürebilmesi toplumsal değerlere, bireyin kimlik ve kişilik kazanması ise bireysel değerlere bağlıdır. Efsaneler, toplumların kültürel birikimlerinden doğan anlatılardır. Sosyal, ahlaki, bireysel gibi pek çok değeri bünyesinde barındırır. Aksaray’da kuşaktan kuşağa aktarılan efsaneler, kentin kültürel belleğinde önemli bir yer tutmakta ve bu miras günümüze dek taşınmaktadır. Aydoğan (2019), bu anlatıların kalıcılığını sağlamak amacıyla gerçekleştirdiği çalışmada, sözlü kültür ürünlerinin yazılı hâle getirilmesinin kültürel sürdürülebilirlik açısından taşıdığı öneme dikkat çekmiştir. Bu çerçevede, yerel efsanelerin kayıt altına alınarak bilimsel araştırmalarla desteklenmesi, bölgenin tarihî ve folklorik değerlerinin korunmasına anlamlı bir katkı sunmaktadır. Yapılan analizler, efsanelerde çeşitli kök değerlerin farklı sıklıklarda işlendiğini göstermektedir. Özellikle “saygı” en sık vurgulanan değer olarak öne çıkarken; “yardımseverlik”, “vatanseverlik” ve “adalet” gibi değerlerin de anlatılarda önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Buna karşılık, “sevgi” ve “dostluk” gibi değerlerin daha sınırlı biçimde yer aldığı dikkat çekmektedir (bkz. Tablo 1). Bulgular, değerlerin yalnızca sayıca değil, anlatıların içinde anlamlı bir şekilde yer alarak toplumsal yönelimleri yansıttığını göstermektedir. Aksaray efsanelerinin yalnızca kültürel aktarıma hizmet etmediğini, aynı zamanda bireylerin etik, toplumsal ve manevi gelişiminde de etkili bir araç olduğunu göstermektedir. Efsanelerin içerdiği değer unsurlarının sistemli bir biçimde incelenmesi, onların eğitimsel ve toplumsal işlevlerini daha iyi kavrayabilmek açısından büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla, analiz edilen metinlerde yer alan kök değerler ve bu değerlere ilişkin sayısal veriler Tablo 1’de sunulmuştur. İlgili tablo, “Aksaray Efsaneleri” (Aydoğan, 2019) adlı çalışmada yer alan efsane sıralaması esas alınarak oluşturulmuştur.

Tablo1. Aksaray efsanelerinde yer alan kök değerlerin dağılımı

Kök Değerler / Efsaneler	Adalet	Dürüstlük	Dostluk	Öz Denetim	Vatanseverlik	Yardım severlik	Saygı	Sevgi	Sabır	Sorumluluk
Ali Baba					✓	✓				
Battal Gazi'nin Torunu					✓		✓			
Çapan Dede						✓	✓			
Çavdar Baba						✓				
Dede						✓				
Hacımın Efendi		✓								
İshak Dede						✓	✓			
Kemal Baba							✓			
Hashas Baba					✓					
Koca İmam		✓		✓			✓			
Sancılı Baba					✓	✓	✓			
Sultan Ana						✓	✓			
Şih Mehmet						✓				
Şih Osman				✓			✓			✓
Veyis Baba							✓			
Yağmur Baba							✓			
Yatır							✓			
Abdülmecid Hoca				✓	✓	✓	✓			
Yaşlı Çift						✓				
Abdülhilim Bey				✓			✓			
Cemaleddin Aksarayî		✓					✓		✓	✓
İsmail Maşukî	✓						✓		✓	✓
Külhani Ali Baba		✓			✓	✓	✓			
Mehmet Efendi Hazretleri					✓	✓	✓			
Molla Arif						✓	✓	✓		
Nebi Hoca							✓			
Obruklu Hamdi Bey						✓				
Pir Ali Sultan	✓	✓					✓		✓	
Somuncu Baba	✓	✓		✓		✓	✓		✓	
Şammaz Baba	✓		✓		✓	✓	✓			✓
Şeyh Hamza Baba	✓					✓	✓			
Tapduk Emre							✓			
Yunus Emre	✓	✓				✓	✓	✓	✓	✓
Zenbilli Ali Efendi	✓	✓				✓	✓		✓	✓
Genç Osman					✓					
Merkepli Baba			✓			✓				
Adak	✓		✓	✓		✓	✓			✓
Kalebalta Kalesi	✓						✓			
Kırk Kızlar							✓			
Selime Sultan					✓		✓			
Sultanhanı	✓		✓		✓				✓	✓
Kervansarayı										
Ziyaret Tepe					✓	✓	✓		✓	✓
Aksaray								✓		
Alış Ağacı							✓			
Asma					✓	✓	✓		✓	✓
Kanlı Pelit	✓						✓			
Harun Dağı					✓		✓			
Hasan Dağı					✓		✓			
Cennet Deresi							✓			
Acıgöl	✓			✓		✓	✓		✓	✓
Zemzem Suyu							✓			
Dua Taşı					✓		✓			
Göğtaş	✓						✓			
Göktaş							✓			
Geyik Sütü						✓	✓		✓	
Kadersiz Gelin								✓		
Nigâh Hatun								✓		
Acıgöl'ün Laneti	✓									
Bayram Tepesi							✓			
Aksakallı						✓				
TOPLAM	14	8	4	7	16	26	44	5	11	11

Tabloda, hangi efsanelerde hangi kök değerlere yer verildiği açık ve sistematik bir biçimde görülebilmektedir. Her bir efsanenin taşıdığı değerler bütününe dair kapsamlı bir bakış açısı elde etmek mümkün olmaktadır.

4.1. Adalet

Adalet, bireysel ve toplumsal yaşamın temel değerlerinden biridir. Hak, hukuka uygun davranmak, herkesin özgürlüğünü gözetmek ve bunun için doğru olanı yapmaktır. Etik ve ahlaki boyutu, hukuki boyutu, toplumsal boyutu, öğretim programındaki boyutu gibi farklı bağlamlarda çeşitli anlamlar taşıyabilir.

Efsanelerde adalet sembolü haksızlığın giderilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kahramanlar, veliler doğru ve adil olmalarıyla örnek oluştururlar. Efsanelerde adalet, toplumsal değer yargılarına uygun olarak şekillenir ve kültürel bir hatırlatma işlevi görür. Bu şekilde topluma adalet anlayışı aktarılır ve bu değer canlı tutulur. Aksaray efsaneleri, toplumun ahlaki ve kültürel değerlerini aktarmak için güçlü bir araç olmuştur. Adalet kavramı da bu efsanelerde işlenen temel değerlerden biridir. Bu kavram, genellikle toplumsal düzenin korunması, haksızlıkların giderilmesi ve bireylerin davranışlarının sonuçlarını görmesi şeklinde karşımıza çıkar. Bireyler arasında dengeli ilişkiler kurulmasını sağlar. Haksızlık edenin cezalandırılması ya da mazlumun hakkının korunması gibi olaylarla adaletin toplumsal bir değer olduğu işlenir. Bu, bireylerin birbirlerine karşı dürüst ve sorumlu davranması gerektiğini öğretir.

Efsane incelemelerinde “adalet” değerine 14 metinde rastlanılmıştır (bkz. Tablo1). Bu metinlerde de adalet, ilahi bir güç tarafından sağlanır. Bu güç, insanların doğru davranışlarını ödüllendirirken haksızlık yapanları cezalandırır. “Haksızlık yaparsan, sonunda kaybedersin.” mesajı, bu efsanelerde sıkça işlenen bir temadır.

“Pir Ali Sultan” efsanesinde, iftira atan kişilerin cezalandırılması, adaletin ilahi bir güç aracılığıyla tecelli ettiğini gösteren bir örnektir. Bu tür anlatılar, özellikle ahlaki ve toplumsal bir ders vermeyi amaçlar. “Efsanede, Pir Ali Sultan’ın şöhretini çekemeyip ona iftira atan iki kişiden birinin aniden yere düşerek öldüğü, diğer kişinin ise dışkı kusmaya başladığı anlatılmaktadır”(Aydoğan, 2019, s. 60). Efsanedeki olaylar, adaletin yalnızca insan eliyle değil, aynı zamanda ilahi bir güç tarafından sağlandığını ima eder. İftirada bulunanların anında cezalandırılması, tanrının ya da evrensel bir düzenin haksızlık

yapanları mutlaka cezalandıracağı mesajını taşır. Bu, “Adalet er ya da geç yerini bulur.” anlayışını pekiştirir. İftira atanların cezalandırılması, haksızlık yapanların karşılığını mutlaka alacağı mesajını verirken, bireylerin etik ve adil bir yaşam sürmeleri gerektiği konusunda güçlü bir öğretici etki yaratır. Bu efsane, adaletin toplumun temeli olduğunu vurgulayan bir anlatı olarak değerlendirilebilir.

“Somuncu Baba” (Aydoğan, 2019, s. 62) efsanelerinde ise adalet kavramını doğrudan bir öğreti ve ahlaki değer olarak ele alınmamaktadır. Bu değer sezdirilerek yansıtılmıştır. Efsaneler, Somuncu Baba’nın yaşadığı dönemde toplumsal düzenin, dürüstlüğün ve eşitliğin ne kadar önemli olduğunu vurgular. Somuncu Baba, halkın güvenini ve sevgisini kazanmış bir şahsiyettir. Bu, onun adil davranışlarının toplum üzerindeki olumlu etkisini gösterir. Onun yaşam tarzı ve adil tutumu, toplumu birleştirici ve yönlendirici bir güç olarak işlev görür. Diğer efsanelerde de görüldüğü üzere adaletin sadece bireysel değil, toplumsal düzenin temeli olduğu mesajını verir.

“Acıgöl’ün Laneti” (Aydoğan, 2019, s. 125) efsanesinde, kötülüğe uğrayan kadının üç adama ettiği bedduaların teker teker gerçekleşmesi, adaletin ilahi bir düzenle yerini bulduğunu simgeler. Bu anlatı, “Kötülük yapan, yaptığına karşılığını mutlaka görür.” evrensel mesajını içerir. Özellikle ölüm şekillerinin, yapılan kötülükle bağlantılı olarak gerçekleşmesi, adaletin hem kişisel hem de evrensel bir denge mekanizması olduğuna işaret eder.

Aksaray efsaneleri, toplumun kültürel belleğinde adalet kavramının çeşitli yönlerini ele alarak bu değeri bireylerin ve toplulukların yaşamında vazgeçilmez bir unsur olarak vurgular. “Hasan Dağı” (Aydoğan, 2019, s. 102) efsanelerinde adaletin eşitlikleri olarak ele alınır. Özellikle “Hasan Dağı 1 - Kar ile Kor” efsanesinde, şehirde yaşayan Ali Baba’nın dağının başında ermişlik yapan Hasan Dede’ye verilen ders üzerinden adalet ilişkileri işlenmiştir. Ali Baba, Hasan Dede’ye “Dağ başında ermişlik hüner midir? Asıl hüner şehirde haram ile helâl arasında ermiş olmaktır.” Buna göre, toplumsal açıdan adil tutarlar ve erdemli davranışın azalmasını vurgular Hasan Dağı efsanelerinde adalet kavramı, kişisel sınavlar ve toplumsal değerler ekseninde işlenir. Özellikle bireyin dürüstlüğü, zorluklar karşısında erdemli davranışı ve başkalarının haklarına saygı göstermesi, adaletin önemli unsurları olarak öne çıkar.

“İsmail Maşuki” (Aydoğan, 2019, s. 54) efsanesinde adalet kavramı, dolaylı bir şekilde ele alınır ve daha çok adaletin eksikliği ve bu eksikliğin yarattığı sonuçlar üzerinden

vurgulanır. Efsane boyunca, İsmail Maşuki'nin karşılaştığı haksızlıklar ve divan kararındaki adaletsizlik açık bir şekilde işlenmiştir. Efsane, adalet kavramını, dönemin otoriteleri tarafından uygulanamayan bir ideal olarak ortaya koyar. İsmail Maşuki'nin maruz kaldığı haksızlık, bireyin doğru bildiği yolda ilerlerken karşılaşılabileceği zorlukları ve adaletsizliklere rağmen manevi bağlılığını sürdürmesinin önemini vurgular. Manevi adaletin ilahi bir şekilde ortaya çıkacağına dair bir inanç, efsanenin en güçlü mesajlarından biridir. Bu bağlamda, efsane hem adaletin toplum ve birey üzerindeki önemini hem de adaletsizliğin doğurabileceği ağır sonuçları açık bir şekilde işler.

4.2. Dürüstlük

“Dürüstlük” değeri de “adalet” değeri gibi bireysel ve toplumsal yaşamın temel taşlarından biri olup, güven ve sorumluluk gibi diğer değerlerin oluşumunda merkezi bir role sahiptir. Toplumda dürüstlüğün varlığı, bireyler arası ilişkilerde güven ortamı yaratır ve sosyal düzenin devamlılığını sağlar. Dürüstlük, aynı zamanda adaletin temel dayanağıdır; bireylerin doğruyu söylemesi, haklara riayet etmesi ve yalan söylemekten kaçınması, adaletin sağlanmasında vazgeçilmezdir. Eğitimde ise dürüstlük, öğrencilere hem akademik hem de ahlaki rehberlik sunan bir değer olarak öne çıkar. Öğretmenlerin dürüst davranışlarıyla öğrencilere model olması, bu değerın içselleştirilmesini kolaylaştırır. Ayrıca, dürüstlük, öğrencilerin akademik hayatlarında etik davranışlar sergilemelerini ve sorumluluklarını yerine getirmelerini teşvik eder.

Dürüstlük, Türk efsanelerinde ve halk anlatılarında sıklıkla işlenen bir tema olarak karşımıza çıkar. Kahramanların dürüstlükleri, toplumun onlara duyduğu güveni pekiştiren bir özellik olarak işlenir. Örneğin, liderlerin sözünde durması ve adaletli davranışları, halkın onlara duyduğu saygıyı artırır ve toplumsal düzeni sağlamlaştırır. Bu kapsamda dürüstlük, bireysel bir erdemin ötesinde, toplumsal düzenin devamlılığı ve istikrar için vazgeçilmez bir durumdur. Efsaneler, dürüstlüğün doğruyu söylemekle sınırlı olmadığını, aynı zamanda topluma karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmeyi de içerdiğini vurgular. Dolayısıyla, “dürüstlük” değeri, bireylerin doğru bir yaşam biçimi benimsemeleri için hem eğitici hem de yol gösterici bir role sahiptir.

Aksaray efsanelerinde “dürüstlük” değerine 8 metinde rastlanılmıştır (bkz. Tablo1). Aksaray efsanelerinde dürüstlük, toplumun etik şekillendirilmiş önemli bir değer olarak ele alınmıştır. Bu anlatılar, dürüstlüğün yalnızca kişisel bir özelliği değil, aynı zamanda

toplumsal güven ortamının sürdürülmesinde kilit bir rol oynandığını ortaya koymaktadır. Efsanelerde, dürüst davranışların ödüllendirildiği ve yalan söyleyen, hile yapan ya da ahlaka aykırı davranışlarda bulunan bireylerin cezalandırıldığı çeşitli anlatılar mevcuttur.

Örneğin, efsanelerde dürüst bir liderin veya bilgenin söz verdiği şeyi yerine getirmesi, halk arasında ona duyulan güveni artırmakta ve toplumun bir arada yaşamasını sağlamaktadır. Aynı şekilde, dürüstlüğü aykırı davranan bireylerin kötü sonuçlarla karşılaştığı anlatılar, ahlaki bir ders vererek dürüstlüğün gerekliliğini pekiştirir. Özellikle, ilahi adalet temasıyla dürüstlüğün ödüllendirildiği ve haksızlık yapanların cezalandırıldığı olaylar, dürüstlüğün toplumun belleğinde kutsal bir değer olarak yer bulduğunu ortaya koymaktadır.

“Somuncu Baba” (Aydoğan, 2019, s. 62), halk arasında bilge, alçakgönüllü ve dürüst bir kişilik olarak tanınır. Hikâyeye göre, Somuncu Baba yaptığı ekmekleri hiçbir ayırım yapmaksızın halkın ihtiyaçlarına göre dağıtır ve hiçbir zaman hile yapmaz. Onun bu davranışı, halk arasında güven uyandırır ve herkesin ona derin bir saygı duymasını sağlar. Bu anlatıda dürüstlük, başkalarına zarar vermeden, adil bir şekilde hareket etmeyi ve verilen sözlerin yerine getirilmesini temsil eder. Somuncu Baba’nın dürüstlüğü, hem kişisel hem de toplumsal bağlamda birleştirici bir güç olarak efsaneye yansımıştır. Somuncu Baba ve onun öğrencileriyle ilgili anlatılarda dürüstlük sıkça işlenir. Bu efsanenin dışında da özellikle öğrencilerinden birinin dürüstlük ve samimiyeti sayesinde halkın sevgisini kazandığı ve bu sayede ilahi bir ödüle ulaştığı anlatılır. Bu hikâyeye, dürüstlüğün bireylere sosyal kabul ve manevi bir huzur getirdiğini vurgular.

“Külhani Ali Baba” (Aydoğan, 2019, s. 56) efsanesinde, bir sırrı ifşa etmeme üzerine bir dürüstlük ögesi işlenmiştir. Dürüstlük aktarımının dolaylı bir anlatımı içermektedir. Bu efsanede, Külhani Ali Baba ile İsmail Dede’nin arasındaki ilişki ve sır saklama bağlantısının dürüst üzerindeki ilişkilerine vurgu yapılır. Bu efsanede, İsmail Dede’nin, Ali Baba’nın sırrına sadık kaldığı ve bu durumu kimseyle paylaşmadığı görülür. Sırrın saklanması, hem bireysel dürüstlük hem de güvenin önemini vurgular. Bu anlatı, toplumda sır saklamanın ve verilen sözlere sadık kalmanın erdemini öne çıkararak “dürüstlük” değerini yüceltir.

Aksaray efsaneleri, dürüstlüğü genellikle liderler, ermişler ya da kahramanlar aracılığıyla anlatmaktadır. Bu kişilerin dürüstlükleri, toplumda ahlaki örnekler olarak sunulur ve bireylere yol gösterici nitelik taşır. Efsaneler, dürüstlüğün sadece doğruyu söylemekle sınırlı olmadığını, aynı zamanda sözünde durmak, adil davranmak ve başkalarına zarar

vermekten kaçınmak gibi sorumlulukları da içerdığını ifade eder. Bu kapsamda, Aksaray efsaneleri “dürüstlük” değerini bir ahlaki ve sosyal yapı taşı olarak sunar ve bireylere bu değeri içselleştirmeleri için güçlü bir rehberlik sunar. İncelenen efsanelerde genellikle dürüstlük dolaylı şekilde işlenmiştir. Kahramanların dürüst davranışları onların ilahi ya da toplumsal ödüller almasını sağlarken, dürüstlükten sapma durumları ise kötü sonuçlarla karşılaşmalarına yol açar. Bu, toplumda dürüstlüğün bir erdem olarak görülmesi gerektiği fikrini nesilden nesile aktaran bir yöntemdir.

4.3. Dostluk

Dostluk, bireyler arası güven, dayanışma ve sevgi bağlarını güçlendiren, aynı zamanda toplumsal uyumu destekleyen evrensel bir değerdir. Efsaneler ve kültürel anlatılar, dostluk kavramını sadece bireysel ilişkiler kapsamında değil, aynı zamanda toplumsal ve ilahi bir bağ olarak ele alır. Dostluk, sadakat ve güven gibi değerlerle iç içe geçmiş bir şekilde işlenirken, bireylerin zor durumlarda birbirine destek olması efsanelerin temel temalarından biri olarak öne çıkar. Kahramanların tehlikelerle karşılaştığında dostlarının yardımıyla kurtulmaları ya da zafer kazanmaları, dostluğun bireyler arası dayanışmanın temel taşlarından biri olduğunu vurgular.

Efsaneler, dostluk kavramını yalnızca insanlar arasındaki ilişkilerle sınırlandırmaz; aynı zamanda toplumsal dayanışmayı ve kolektif hareketin gücünü yansıtır. Bu koşulda, bir grup insanın ya da bir topluluğun karşılaştığı sorunları dostça bir iş birliğiyle çözmesi, dostluğun toplumsal düzenin korunmasındaki rolünü gösterir. Bununla birlikte, dostluğun doğa ve ilahi güçlerle kurulan bağlar üzerinden de işlenmesi, kavramın daha geniş bir anlam kazandığını ortaya koyar. Örneğin, efsanelerde bir kahramanın hayvanlarla ya da doğa unsurlarıyla kurduğu dostane ilişki, insanın evrenle uyumlu bir varlık olarak hareket etmesi gerektiğini ima eder.

Aksaray efsanelerinde “dostluk” değerine 4 metinde rastlanılmaktadır (bkz. Tablo1). Bu değer, genellikle güven, sadakat ve dayanışma gibi insani değerler üzerinden işlenmiştir. Efsaneler, dostluğun bireyler arasındaki bağları güçlendiren bir değer olduğunu ve toplumsal barışın dayanaklarından biri olarak kabul edildiğini vurgular. “Dostluk” değeri de diğer değerler gibi yalnızca bireysel ilişkilerde değil, aynı zamanda toplumun düzenini korumada ve manevi bağları pekiştirmede önemli bir yer tutar.

Efsanelerde dostluk, özellikle zor durumlarda bireylerin birbirine destek olması ve güven ilişkisini sağlamlaştırması üzerinden ele alınır. Örneğin, “Külhani Ali Baba” (Aydoğan, 2019, s. 56) efsanesinde, dostluk ve sırdaşlık önemli bir değer olarak vurgulanır. Ali Baba’nın sırrını bilen İsmail Dede’nin, bu sırrı kimseye ifşa etmeyerek dostuna olan sadakatini göstermesi, dostluğun temel taşlarından biri olan güven unsurunu öne çıkarır.

Yunus Emre’nin Tapduk Emre’ye yıllar boyunca hizmet etmesi ve onun öğretilerine sadık kalması, dostlukla birlikte bağlılık ve güven değerlerini temsil eder. Bu ilişki, şeyh-mürit bağının ötesinde, bir dostluk ve dayanışma örneği olarak da yorumlanabilir. Tapduk Emre’nin Yunus’a gösterdiği sabır ve anlayış da bu koşulda dostluğun öğretici yönünü vurgular. Yunus Emre anlatılarında dostluk anlayışı, özellikle onun Tapduk Emre ile ilişkisi üzerinden işlenmiştir. Efsanelerde Yunus Emre’nin Tapduk Emre’ye sadakatle bağlılığı, onun rehberliğinde sabırla çalışması ve sonuçta olgunlaşarak ermişliğe kaybedilmiş, manevi dostluk ve bağlılığın önemli bir örneği olarak sunulmaktadır.

“Menkıbeye göre; Yunus dergâhı terk ettikten sonra gözleri kör olan Tapduk Emre, Yunus’un dergâha geri döndüğünü hisseder.” (Aydoğan, 2019, s. 77).

Dostluğun yalnızca dünyevi bir ilişki değil, aynı zamanda manevi bir bağ ve dostluk ilişkisi olduğunu vurgular. Yunus Emre’nin kişisel yolculuğunda dostluk, sevgi ve bağlılık temaları, manevi ilişkilerin temel yapıları olarak işlenmiştir.

Başka bir şekilde, “Mehmet Efendi Hazretleri” efsanesi, dostluk temasını manevi bir bağ ile birleştirir. Efsanede, Mehmet Efendi’nin 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında bir Türk gemisini batmaktan kurtarıldığına inanılır. Bu olayın ardından geminin kaptanı, Mehmet Efendi’nin kim olduğunu öğrenmek için yıllar sonra köyüne gider. Mehmet Efendi, kaptanın yetiştirme köyünün girişinde onu bekler (Aydoğan, 2019, s. 57). Bu olay, kaptanın Mehmet Efendi’ye olan güveni ve ona karşı olduğu minnet duygusunun bir dostluk ilişkisini dolaylı olarak yansıtır. Bu efsane, manevi bağların ve karşılıklı güvenin, insanlığın dostluğunun temellerinden biri olduğunu ima eder. Efsane, dostluğun yalnızca insani bir değer değil, aynı zamanda bir sorumluluk ve manevi bağ olduğunu ima eder. Dostluk, burada toplumun manevi önderleri tarafından teşvik edilen ve kutsal bir değer olarak kabul edilen bir kavramdır.

Toplumsal dayanışmayı ve iş birliğini destekleyen bu hikâyeler, dostluğun barış ve uyumun temelini oluşturduğunu açıkça ortaya koyar. Aynı zamanda, dostluğun güven, sadakat ve özveri ile birleştiğinde toplumsal ilişkileri nasıl güçlendirdiğini gözler önüne

serer. Bu kapsamda, Aksaray efsanelerinde dostluk, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde işlenen bir tema olarak değerlendirilebilir. Efsaneler, dostluğu insanları bir araya getiren, güveni pekiştiren ve toplumsal barışı destekleyen bir değer olarak ele alır. Bu anlatılar, dostluğun geçmişten günümüze taşıdığı evrensel önemini bir kez daha vurgular.

4.4. Öz Denetim

Öz denetim, bireyin duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını kontrol edebilme yetisini ifade eden temel bir ahlaki değerdir. Bu değer, bireylerin hem kişisel yaşamlarında hem de toplumsal ilişkilerinde sorumluluk bilinciyle hareket etmelerini sağlar. Öz denetim, kişinin dürtülerine ve ani tepkilerine karşı koyabilmesini, sabırlı davranabilmesini ve uzun vadeli hedefler doğrultusunda hareket edebilmesini mümkün kılar. Bu kapsamda, öz denetim sadece bireysel bir erdem olarak değil, aynı zamanda toplumsal uyumu destekleyen bir mekanizma olarak da değerlendirilir. Toplumsal düzende öz denetimin sağlanması, bireylerin birbirine karşı saygılı, adil ve sorumlu bir şekilde davranmasını mümkün kılar.

Efsaneler ve kültürel anlatılar, “öz denetim” değerini bireylerin karşılaştığı zorluklarla ilişkilendirerek işler. Bu tür anlatılarda kahramanlar, genellikle zorlu durumlar karşısında sabır ve metanet göstererek öz denetim örneği sergiler. Ayrıca, “öz denetim” değeri, bireylerin ahlaki sınırlarını koruma ve toplumsal normlara uygun hareket etme sorumluluğu bağlamında da vurgulanır. Öz denetim, bireylerin yalnızca kendi iyiliği için değil, aynı zamanda içinde bulundukları topluma karşı görevlerini yerine getirme gerekliliği açısından kritik bir rol oynar. Bu nedenle, “öz denetim” değeri, bireysel gelişimin ve toplumsal düzenin sürdürülebilirliği için vazgeçilmez bir unsur olarak kabul edilir.

Aksaray efsanelerinde “öz denetim” değeri 7 anlatıda görülmektedir (bkz. Tablo1). Bu anlatılarda öz denetim, bireylerin kendilerini kontrol edebilme becerilerini sergileyerek ahlaki ve toplumsal normları nasıl koruduklarını ele alır. Efsaneler, genellikle bu değer üzerinden bireyin ahlaki sağlamlığını ve toplumsal barışa katkısını vurgular.

“Şıh Osman” efsanesinde, sürekli ibadet eden ve dünya nimetlerinden uzak bir yaşam süren bir velidir. Uyku uyumadan, yalnızca ibadet ve zikirle geçen hayatı, “öz denetim” değerini temsil eden önemli bir örnektir. Efsanede, Şıh Osman'ın sürekli olarak temel insani ihtiyaçlardan feragat etmesi, nefsin terbiye etme yolunda önemli bir adım olarak

belirtilir. Öz denetim, burada kişinin dünya nimetlerine karşı koyması ve manevi başarılarla ilişkin yaşam sürmesi olarak görülür. Bu anlatı, öz denetim ilişkileriyle birlikte İslamiyet'teki manevi yolculuğun bir tablosu olarak değerlendirilir. Efsaneye göre, Şih Osman'ın bu yaşam biçimi, onun nefsiyle olan mücadelesini ve dünya zevklerinden tamamen sıyrılmasını gösterir (Aydoğan, 2019, s. 42). Şih Osman'ın yemekten, içmekten ve uyumaktan bile sakınması, kişinin kendini kontrol etme becerisini, ahlaki ve manevi değerlerle ilişkilendiren bir anlatıdır. Bu durum, öz denetimin bireysel ahlaki olgunlaşmanın ve manevi yücelişin bir aracı olarak işlendiğini gösterir.

“Abdülmecid Hoca” (Aydoğan, 2019, s. 47) ve “Somuncu Baba” (Aydoğan, 2019, s. 62) efsanelerinde, “öz denetim” değeri unsurları bulunmaktadır. Abdülmecid Hoca, ilim ve irfana ömrüyle, kişisel disiplin ve koruma sorumluluğunun bir örneğini sunar. Nefsine hâkim olarak toplumsal faydayı şeffaflaştıran, sade bir yaşam süren ve bilgi arayışında öz denetim sergileyen bir şekil olarak öne çıkmaktadır. Benzer şekilde Somuncu Baba'nın efsanesi de “öz denetim” değeri tevazu, sabır ve fedakârlık üzerinden işler. Somuncu Baba'nın insanlara hizmet ederken gizlenmesi, dünyevi arzular yerine ilahi rızayı hedeflemesi ve her türlü zaafın manevi bir denge gözetmesi, bu değerlerin somut örnekleridir. Her iki efsane, bireylerin nefsinde hâkim olması, ilkelere bağlı kalma ve topluma fayda sağlama idealini merkeze alarak “öz denetim” değeri bir kültürel derinlik içinde sunar. “2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı”nda yer alan öz denetimin sağlanmasına yönelik güçlü bir içerik sunmaktadır. “Abdülhilim Bey” efsanesindeyse keramet sahibi bir velinin sıra dışı yaşam tarzı anlatılmaktadır. Abdülhilim Bey'in halk arasında “deli” olarak görülmesine rağmen, dünya malına olan bağımlılıktan uzak bir hayat sürmesi, öz denetimin bir diğer yansımasıdır. Efsaneye göre, Abdülhilim Bey, maddi kazanca yönelik taleplere karşı alçakgönüllü ve metanetli bir tavır sergilemiştir. Örneğin, bir gelinin ihmali birkaç kez sabırla uyarması, fakat sonunda hiddetlenerek durumu düzeltmesi, öz denetim ile duyguların yönetimi arasındaki hassas dengeyi göstermektedir (Aydoğan, 2019, s. 48). Bu iki efsanede öz denetim, bireyin nefsi arzularını kontrol etmesi, sabır göstermesi ve manevi değerlere uygun bir yaşam sürmesi bağlamında işlenmiştir. Öz denetim, efsanelerdeki kahramanların ilahi ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirirken önemli bir erdem olarak öne çıkmıştır.

Aksaray efsanelerinde “öz denetim” değeri, bireylerin kendilerini kontrol edebilme becerisiyle olaylara nasıl tepki verdiklerini ve davranışlarını nasıl düzenlediklerini yansıtan

temalar üzerinden işlenmiştir. Özellikle İslami inançla bütünleşmiş olan efsaneler, öz denetimi ahlaki bir erdem olarak vurgular. Bu kapsamda, bireylerin manevi açıdan güçlü olabilmeleri için sabır ve metanet göstermelerinin gerekliliği ön plana çıkar. Bu anlatılarda öz denetim, bireylerin sadece kendi çıkarlarını değil, aynı zamanda toplumsal düzeni ve ahlaki normları korumak için kendilerini sınırlama becerisi olarak ele alınır. Efsaneler, bireylerin öz denetim sayesinde hem kişisel ahlaklarını hem de toplumsal uyumu sürdürebileceklerini öğretmeyi amaçlar.

4.5. Vatanseverlik

Vatanseverlik, bireyin doğup büyüdüğü, ait olduğu ya da kendini bağlı hissettiği vatanına olan sevgi ve sadakatini ifade eden bir kavramdır. Bu değer, bireylerin sadece coğrafi bir bölgeye değil, aynı zamanda o bölgenin kültürüne, tarihine, halkına ve ortak değerlerine bağlılık duymasını kapsar. Vatanseverlik, bir toplumun birlik ve beraberlik içinde yaşamasını sağlayan, bireyleri ortak hedefler doğrultusunda bir araya getiren temel bir değer olarak kabul edilir.

“Vatanseverlik” kavramının kök değerler arasında yer almasının temel nedeni, bireyin topluma ve yaşadığı çevreye karşı sorumluluğunu vurgulamasıdır. Bu değer, bireylerin vatanlarına karşı görev bilinci geliştirmelerini, haklarını korurken aynı zamanda sorumluluklarını da yerine getirmelerini sağlar. Vatanseverlik, bireylerin fedakârlık, cesaret ve dayanışma gibi erdemlerle hareket etmesine olanak tanır. Toplamların sürekliliği ve kalkınması, bireylerin vatanlarına duyduğu bağlılık ve bu bağlılığın eyleme dönüşmesi ile doğrudan ilişkilidir. Kahramanların, halkı koruma ya da yaşadıkları toprağı savunma konusundaki eylemleri, vatanseverliğin somut bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Türk kültüründe, vatanseverlik sıklıkla kahramanlık hikâyeleri, fedakârlık anlatıları ve vatan uğruna yapılan mücadeleler üzerinden işlenir. Aksaray efsanelerinde de bu değeri ele alan 16 metin bulunmaktadır (bkz. Tablo1).

Aksaray efsanelerinde vatanseverlik, kahramanlık, fedakârlık ve manevi liderlik temaları üzerinden ele alınır. “Ali Baba” (Aydoğan, 2019, s. 25), “Battal Gazi’nin Torunu” (Aydoğan, 2019, s. 26) ve “Genç Osman” gibi figürler, sadece savaş meydanındaki cesaretleriyle değil, aynı zamanda halkın manevi ihtiyaçlarına verdikleri cevaplarla da bu

değeri yüceltir. Özellikle Ali Baba'nın türbesine atfedilen kerametler, vatanseverliğin fiziksel bir mücadeleden öte manevi bir sorumluluk olduğunu göstermektedir. Genç Osman, henüz genç yaşta Osmanlı ordusuna katılmak ister ve kahramanca savaşı (Aydoğan, 2019, s. 81). Bağdat Seferi sırasında şehit olan Genç Osman'ın fedakârlığı, vatan savunmasının bir erdem olarak görüldüğünü ortaya koyar. Genç Osman'ın savaşta gösterdiği cesaret ve bağlılık, vatanseverlik temasının somut bir örneğidir.

Bunun yanı sıra, efsanelerde vatanseverlik, dini değerlerle iç içedir. Battal Gazi'nin torununun İslamiyet'i yayma mücadelesi vatan sevgisinin dini bağlamlarla derinleştiğini göstermektedir. "Battal Gazi'nin, Anadolu'da çok sevilip birçok efsane ve rivayete konu olmasının nedeni, İslamiyet'i yaymak uğruna yaptığı kahramanlıklar ve bu kahramanlıkları yaptığı mekânın Anadolu olmasıdır" (Demir ve Erdem, 2006'dan akt. Aydoğan, 2019). Özetle; Aksaray efsanelerinde vatanseverlik, kahramanlık, manevi liderlik ve toplumsal sorumluluk üzerinden birleştirici bir değer olarak işlenmiştir. Bu anlatılar, halkın vatan sevgisi, cesaret ve dayanışma gibi erdemlerle örülü ortak kimliğini güçlendirmiş ve bu değerlerin kültürel bellekte kalıcı bir yer edinmesini sağlamıştır.

4.6. Yardımseverlik

Yardımseverlik, bireylerin yalnızca kendi ihtiyaçlarını değil, çevredekilerin ihtiyaçlarını da gözetmelerini sağlayan temel bir değerdir. Bu yönüyle kök değerler arasında önemli bir yer tutar. Toplumsal kapsamda yardımseverlik, bireylerin kriz dönemlerinde birbirine destek olmasını ve dayanışma göstermesini mümkün kılar. Bu değer, bireylerin kendi menfaatlerinden önce toplumsal refahı gözetmelerini teşvik ederek toplumsal dayanışmayı güçlendiren bir araç işlevi görür. Yardımseverlik, empati ve merhamet duygularını geliştirerek bireylerin yalnızca maddi yardımda bulunmalarını değil, manevi destek sunmalarını da sağlar. Bu erdem, toplumun farklı kesimleri arasında dayanışma köprüleri kurar ve sosyal bağları güçlendirir.

Yardımseverlik aynı zamanda toplumsal barış ve uyumun sağlanmasında da kritik bir rol oynar. Yardımsever bireyler ve toplumlar, ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri azaltarak daha adil bir düzenin oluşmasına katkıda bulunur. Kültürel ve dini bağlamda da yardımseverlik, birçok toplumda ahlaki bir zorunluluk olarak kabul edilmiştir. Özellikle Türk kültüründe misafirperverlik, zekât ve sadaka gibi yardımlaşma, yardımseverliğin kültürel ve dini boyutlarda derin bir yer edindiğini gösterir. Bu kapsamda yardımseverlik, bireylerin

yalnızca kendilerine değil, topluma karşı da sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlayan bir değer olarak öne çıkar.

Türk halk kültüründe, “yardımseverlik” değerine sıklıkla yer verilir. Efsaneler ve halk hikâyelerinde, yardımseverlik genellikle kahramanların ya da manevi liderlerin temel özelliklerinden biri olarak işlenir. Bu hikâyeler, bireylerin yardımlaşma ve dayanışma ile zorlukların üstesinden geldiğini vurgular.

Aksaray efsanelerinde yardımseverlik, 26 metinde ele alınan (bkz. Tablo1) ve genellikle halkın dayanışma içinde hareket etmesi ve bireylerin birbirine destek olması bağlamında işlenen temel bir değerdir. Bu efsaneler, yardımseverliği yalnızca bireyler arası bir davranış olarak değil, toplumsal bir erdem olarak sunar. “Yardımseverlik” değeri, zorlukların üstesinden gelmek için yardımlaşmayı ve başkalarının iyiliği için özveride bulunmayı teşvik eden hikâyelerle aktarılır. Özellikle manevi liderlerin, halkın refahını gözeterek yardımseverlik erdemini sergilemeleri, bu anlatıların dikkat çeken unsurları arasında yer alır.

Bazı efsanelerde, dini şahsiyetlerin ihtiyaç sahiplerine yardım etmeleri, yalnızca bireysel bir davranış olarak değil, toplumun manevi değerlerinin bir yansıması olarak ele alınmıştır. Yardımseverlik bu tür anlatılarda, toplumu bir arada tutan ahlaki bir yükümlülük ve kolektif bağ olarak görülür. Aynı zamanda bireylerin fedakârlık yaparak toplumsal düzeni ve barışı sağlama çabalarıyla ilişkilendirilmiştir. Örneğin, “Çavdar Baba” efsanesi yardımseverliğiyle tanınan bir veliyi anlatır. Kıtık zamanlarında bile az yiyeceklerle çok kişiyi doyurduğu ve bulunduğu yere bereket getirdiği rivayet edilir (Aydoğan, 2019, s. 29). “Aksakallı” efsanesi ise halkın zor anlarında yardım eden bir figürün hikâyesini aktarır (Aydoğan, 2019, s. 125).

“Mehmet Efendi Hazretleri” efsanesi, Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Türk gemisine yardım eden Mehmet Efendi’nin olağanüstü bir kahramanlık sergileyerek yardımseverliği vurguladığı bir anlatıdır (Aydoğan, 2019, s. 57). Gemiye kurtarmak için gösterdiği çaba, halkın ve toplumun refahını gözetken güçlü bir yardımseverlik örneğidir. Benzer şekilde, “Sultan Ana” efsanesi, yardımseverliğin yalnızca insanlar arası bir bağ olmadığını, aynı zamanda doğa ve insan ilişkilerinde de önemli bir değer taşıdığını gösterir (Aydoğan, 2019, s. 39). “Obruklu Hamdi Bey” efsanesi ise kıtlık döneminde köy halkını doyuran bir liderin hikâyesini aktarır (Aydoğan, 2019, s. 59). Bu anlatı, yardımseverliğin bereket ve paylaşma ile olan güçlü ilişkisini gözler önüne serer.

Efsaneler, yardımseverliğin fiziksel ve manevi boyutlarına dikkat çeker. Örneğin, “Yunus Emre” (Aydoğan, 2019, s. 74-76) ve “Mehmet Efendi” (Aydoğan, 2019, s. 57) gibi figürler manevi yardımları aracılığıyla yardımseverliği temsil ederken, “Sultan Ana” (Aydoğan, 2019, s. 39) ve “Obruklu Hamdi Bey” (Aydoğan, 2019, s. 59) somut yardım eylemleriyle bu değeri işler. Yardımseverlik, bu efsanelerde toplumsal dayanışmayı güçlendiren ve bireylerin topluma katkıda bulunmalarını sağlayan bir erdem olarak öne çıkar. Ayrıca, efsanelerde yardımseverliğin yalnızca insanlara yönelik olmadığı, doğa unsurlarına ve hayvanlara karşı da sergilendiği görülür. Bu durum, insan-çevre ilişkilerinde yardımseverliğin önemini vurgular.

Sonuç olarak, Aksaray efsanelerinde yardımseverlik teması, manevi liderlerin halk arasında sevgi ve saygı uyandırarak toplumun birliğini güçlendirdiğini ve bu değerın toplumsal hafızada kalıcı bir yer edindiğini göstermektedir. Bu anlatılar, bireysel yardım eylemlerinin toplumsal dayanışmaya nasıl dönüştüğünü ve halk kültüründe bu değerlerin nasıl bir bütünlük içinde ele alındığını ortaya koymaktadır.

4.7. Saygı

Saygı, bireylerin kendi haklarına ve başkalarının haklarına duyduğu derin anlayış ve bağlılığı ifade eden temel bir değer olarak tanımlanır. Bu kavram, bireylerin birbirine karşı özenli, anlayışlı ve hoşgörölü davranmasını sağlayarak toplumsal düzenin korunmasında kritik bir rol oynar. Saygı, yalnızca bireyler arası ilişkilerde değil, aynı zamanda bireylerin doğaya, kültürel mirasa ve toplumsal kurallara yönelik tutumlarını da şekillendiren evrensel bir erdemdir. Kök değerler arasında yer almasının temel nedeni, saygının bireyler arasında adil ve sağlıklı ilişkiler kurulmasını teşvik etmesidir. Bu çerçevede, saygı sadece bireysel bir davranış değil, aynı zamanda toplumsal uyumun sürdürülebilirliği için vazgeçilmez bir değerdir.

Aksaray efsanelerinde saygı kavramı, 44 metinde derinlemesine ele alınmıştır (bkz. Tablo1). Bu anlatılarda saygı, bireylerin birbirine, topluma ve kutsal mekânlara karşı duyduğu bağlılık ve özenin temsili olarak öne çıkar. Efsaneler, toplumsal düzenin korunması, bireyler arası ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürdürölmesi ve topluluk değerlerinin aktarılması açısından saygının önemini vurgular. Özellikle türbeler ve yatırlar gibi kutsal mekânlara duyulan saygı, bu yerlerin korunması ve ziyaret edilmesi bağlamında anlatılır. Mekânların korunması, yalnızca bir inanç göstergesi değil, aynı zamanda

toplumsal sorumluluk olarak değerlendirilir. Bu anlatılarda, bireylerin bu yerlerle olan bağını güçlendiren ritüeller ve gelenekler, saygı kavramının somut bir şekilde aktarılmasını sağlar.

“Yağmur Baba” (Aydoğan, 2019, s. 45) efsanesi, türbesine yapılan ziyaretler aracılığıyla halk arasında saygının nasıl vurgulandığını gösteren bir örnektir. Yağmur Baba’ya duyulan hürmet, halkın zor zamanlarda manevi liderlere olan bağlılığını ve onlardan beklentilerini ifade eder. Bu hikâye, toplumsal dayanışmayı ve saygının toplum içindeki bağlayıcı rolünü güçlü bir şekilde temsil eder. Benzer şekilde, “Aksakallı” (Aydoğan, 2019, s. 125) efsanesinde, Aksakallı’nın bilge bir kişi ve manevi lider olarak toplumda saygı görmesi, saygının liderlik ve rehberlik ile ilişkilendirildiğini ortaya koyar. Aksakallı’nın toplumsal sorunları çözme çabası, ona duyulan bağlılığı artırırken, bu saygı onun toplumdaki otoritesini de pekiştirir.

Saygı, Aksaray efsanelerinde yalnızca kutsal mekânlara ve liderlere yönelik bir değer olarak değil, doğaya ve çevreye yönelik bir tutum olarak da işlenmiştir. “Sultan Ana” (Aydoğan, 2019, s. 39) efsanesi, bireylerin doğaya duyduğu saygının toplumsal faydaya nasıl dönüştüğünü anlatır. Sultan Ana’nın doğa ile uyum içinde yaşaması, saygının yalnızca insanlar arası bir değer olmadığını, aynı zamanda insan-doğa ilişkilerinde de hayati bir rol oynadığını gösterir. Geyik sütünü halka dağıtması gibi eylemler, doğaya duyulan saygının insanlar arasındaki yardımlaşmayı ve dayanışmayı güçlendirdiğini gözler önüne serer. Bu tür anlatılar, insan ve doğa arasındaki dengenin korunmasında saygının merkezi bir değer olduğunu vurgular.

“Tapduk Emre” efsanesi ise, saygının manevi liderlere duyulan bağlılık üzerinden işlendiği bir diğer önemli anlatıdır. Efsanede, Tapduk Emre’nin manevi lideri Hacı Bektaş’a duyduğu derin hürmet ve bu hürmet doğrultusunda gerçekleştirdiği hizmetler, bireylerin liderlerine olan saygısını güçlü bir şekilde yansıtır. Tapduk Emre’nin, Hacı Bektaş’ın kerametlerini tanıdıktan sonra ona duyduğu bağlılık, saygının manevi rehberlik ve bilgelikle nasıl ilişkilendirildiğini ortaya koyar (Aydoğan, 2019, s. 73). Aksaray halkı, Yunus Emre gibi Tapduk Emre’yi de manevi bir lider olarak benimsemekte ve onun Aksaray’da yaşadığına ve burada tanımlandığına inanmaktadır. Tapduk Emre, halk arasında “Tapduk Baba” olarak anılmakta ve köylüler tarafından ziyaret edilen keramet sahibi bir yatırı olarak kabul edilmektedir. Köylülerin ona derin bir saygı duyması, Tapduk Emre’nin manevi parçaları ve toplumun üzerindeki bilgilerin doğrudan saklanması. Mezarı,

köylüler için yalnızca bir ziyaret yeri değil, aynı zamanda manevi bir huzur ve sadakatle bağlıdır. Tapduk Baba'nın halk arasında bu denli saygı görmesi ve onun varlığının köy halkı için bir gurur kaynağı olarak değerlendirilmesi, toplumun geçmişten gelen değerlerine ve manevi önderlerine bağlılığını yansıtmaktadır. Bu durumda, Tapduk Emre'nin kültürel ve dini farklılıkları önemli bir yer edindiğini göstermektedir.

Aksaray efsaneleri, bireyler arası saygının yanı sıra, toplumun kültürel mirasına ve ortak değerlere yönelik bir bağlılık duygusu geliştirilmesine de katkıda bulunur. Saygı, bu anlatılarda sadece bireysel bir erdem olarak değil, toplumsal barış ve uyumun sürdürülebilirliği için gerekli bir yapı taşı olarak ele alınır. Ayrıca, efsaneler, saygı kavramını bir eğitim aracı olarak kullanarak bireylerin bu değeri içselleştirmesini sağlar. Bu anlatılar, geçmişten bugüne taşıdığı mesajlarla, saygının hem bireysel hem de toplumsal düzeyde birleştirici bir güç olduğunu vurgular.

Aksaray efsanelerinde saygı kavramının ön planda olmasının ardında, bu değerın bireyler arası ilişkilerden toplumsal düzenin sürdürülebilirliğine kadar geniş bir alanda oynadığı kritik rol bulunmaktadır. Tarihsel ve kültürel çerçevede değerlendirildiğinde, saygı kavramının Aksaray efsanelerinde sıkça işlenmesinin birkaç temel nedeni öne çıkmaktadır.

Öncelikli neden, Aksaray'ın tarih boyunca önemli bir ticaret ve kültür merkezi olmasıdır. İpek Yolu üzerinde yer alan Aksaray, farklı kültürlerin ve inançların bir arada bulunduğu bir bölge olarak, toplumsal uyumu sağlamak için karşılıklı saygının kritik bir değer hâline geldiği bir coğrafya olmuştur. Efsaneler, bu kültürel çeşitlilik içinde saygının birleştirici bir rol üstlendiğini ve toplumsal barışın teminatı olarak işlev gördüğünü yansıtır. Bu kapsamda, saygı, bireylerin farklı kültürlerle, inançlara ve değerlere karşı duyduğu hoşgörüyü güçlendiren bir erdem olarak vurgulanmıştır.

İkinci olarak, Aksaray'ın İslam kültürü içinde önemli bir manevi merkez olması, bu bölgedeki efsanelerde saygı kavramının yoğun bir şekilde işlenmesini etkilemiştir. Bölge, özellikle Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre ve Tapduk Emre gibi İslam dünyasının manevi önderleri ile ilişkilendirilmiştir. Bu figürler, toplumda bilgelik, hoşgörü ve manevi rehberlik sembolleri olarak saygıyı öne çıkaran anlatılarla anılmıştır. Efsaneler, bu manevi liderlere duyulan saygının, bireylerin toplumsal düzeni ve değerleri içselleştirmesine nasıl katkıda bulunduğunu aktarır.

Üçüncü olarak, saygının sosyal bağların güçlenmesinde oynadığı rol, Aksaray efsanelerinde sıkça vurgulanmıştır. Toplumun farklı kesimleri arasında dayanışmayı teşvik

eden bir değer olarak saygı, bireyler arası ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürdürölmesinde önemli bir yer tutar. Efsaneler, saygının liderlik, rehberlik ve sorumlulukla olan ilişkisini ele alarak, bireylerin hem kişisel hem de toplumsal sorumluluklarını yerine getirme sürecindeki etkisini ortaya koyar. Örneğin, “Aksakallı” efsanesinde bir manevi lider olarak Aksakallı’ya duyulan saygı, toplumun ortak refahı için gerekli olan güveni ve bağlılığı temsil eder.

Son olarak, Aksaray efsanelerinde doğaya ve çevreye duyulan saygının vurgulanması, bu bölgedeki coğrafi ve ekolojik koşullarla ilişkilendirilebilir. “Sultan Ana” efsanesi gibi anlatılar, doğal kaynakların korunmasının ve doğa ile uyumlu bir yaşam sürmenin, toplumların sürdürölabilirliği için vazgeçilmez olduğunu gösterir. Bu çerçevede, saygı sadece bireyler ve manevi liderler arasında değil, aynı zamanda insan ve çevre arasındaki ilişkilerde de temel bir değer olarak işlenmiştir.

Aksaray efsanelerinde saygı kavramının ön planda olmasının temel nedenleri, bölgenin tarihsel ve kültürel zenginliği, manevi liderlerin toplum üzerindeki etkisi, sosyal dayanışmayı güçlendirme amacı ve doğaya yönelik tutumlarla ilişkilidir. Efsaneler, bu değer üzerinden toplumsal barış, dayanışma ve sürdürölabilirlik mesajları vererek, geçmişten günümüze taşınan kültürel mirası güçlendirmiştir. Bu durum, saygının yalnızca bireysel bir erdem değil, aynı zamanda toplumsal uyum ve kültürel devamlılık için vazgeçilmez bir değer olduğunu göstermektedir.

4.8. Sevgi

Sevgi, bireylerin duygusal ve sosyal gelişiminde temel bir rol oynar. Bu değer, bireyler arasındaki bağları güçlendirerek toplumsal dayanışmayı teşvik eder. Sevgiye dayalı ilişkiler, karşılıklı anlayış ve empatiyi artırarak çatışmaların önlenmesine ve barışçıl bir ortamın sürdürölmesine katkıda bulunur. Ayrıca, sevgi bireylerin psikolojik sağlığı üzerinde olumlu etkiler oluşturarak mutluluk ve tatmin duygusunu artırır. Sevgi, sadece bireylerin değil, toplumun genel refahını destekleyen bir değerdir.

Sevgi, aynı zamanda öğretici bir değer olarak da işlev görür. Eğitimde sevgi, bireylerin öğrenme sürecine daha olumlu yaklaşmasını sağlar ve öğrenmeyi daha anlamlı hâle getirir. Özellikle öğretmenlerin öğrencilerine duyduğu sevgi, onların eğitim sürecine katılımını ve

başarılarını artırır. Sevginin yaygın olduğu bir ortam, bireylerin kendilerini daha güvende hissetmelerine ve potansiyellerini en üst düzeyde gerçekleştirmelerine olanak tanır.

Sevgi, bireysel ve toplumsal düzeyde birleştirici bir güç olarak önemli bir kök değerdir. Bu değer, bireylerin yalnızca kendi çevresinde değil, geniş anlamda dünyaya ve evrene karşı sorumluluk duygusuyla hareket etmesini sağlar. Sevgiye dayalı bir toplumsal yapı, daha barışçıl, daha uyumlu ve daha sürdürülebilir bir yaşam sunar. Bu nedenle sevgi, hem bireylerin kişisel gelişimi hem de toplumların refahı için vazgeçilmez bir erdem olarak ön planda yer alır.

“Molla Arif” (Aydoğan, 2019, s. 58) efsanesinde “sevgi” değeri, toplumun bireylere olan saygı ve sevgisi ile liderlik özelliklerinin birleştiği bir çerçevede ele alınmıştır. Efsanede, Molla Arif’in kıtlık dönemlerinde tüm varını yokunu halkla paylaşması ve herkes tarafından sevilip saygı görmesi, “sevgi” değerinin toplumsal dayanışma ve bireyler arası bağlılıkla ilişkilendirilerek işlendiğini gösterir.

Sevgi, burada sadece bireysel bir duygu olarak değil, toplumsal bir sorumluluğun parçası ve bireyler arasında birleştirici bir güç olarak betimlenmiştir. Molla Arif’in halk tarafından sevilmesinin nedeni olarak Hızır ile olan olağanüstü karşılaşmasının halkın manevi liderlere duyduğu sevgi ve güvenin bir yansıması olduğu vurgulanır. Bu durum, “sevgi” değerinin bireylerin topluma hizmet etme çabasıyla doğrudan ilişkili olduğuna işaret eder. Dolayısıyla, Molla Arif efsanesinde sevgi, fedakârlık, bağlılık ve toplumsal uyumu sağlayan bir değer olarak somut bir şekilde işlenmiştir.

Bir diğer örnek, “Kadersiz Gelin” efsanesidir. Bu anlatıda, genç bir kadının eşine duyduğu sevgi, onun ölümünden sonra hayatına devam edemeyecek kadar etkilenmesine neden olur (Aydoğan, 2019, s. 123). Bu bağlamda sevgi, insan yaşamında güçlü bir bağ olarak ele alınmış ve duygusal derinliği vurgulanmıştır.

Aksaray efsanelerinde “sevgi” değeri nadiren işlenmiş olmakla birlikte bu değer ön plana çıktığı bazı metinler bulunmaktadır. Öne çıkan efsanelerden biri “Nigâh Hatun” (Aydoğan, 2019) efsanesidir. Bu efsanede sevgi kavramı, iki gencin, Nigâh Hatun ve Aper’in birbirlerine olan derin ve tutkulu bağları üzerinden güçlü bir şekilde işlenmiştir. Sevgi, hikâyenin ana temasını oluşturur ve çeşitli boyutlarıyla ele alınır. Efsane, sevginin insana özgü en güçlü duygulardan biri olduğunu, insanın tüm toplumsal ve bireysel engelleri aşmasına yardımcı olduğunu gösterir. Sevgi, Nigâh Hatun ve Alper’in sadece birbirlerine duydukları bağlılık değil, aynı zamanda yaşama karşı duydukları tutku ve umudu da temsil

eder. Efsanenin sonunda sevgilerinin fiziksel sınırları aşarak manevi bir boyuta taşınması, sevginin sonsuzluk ve ölümsüzlük boyutunu ortaya koyar.

Bu efsaneler, “sevgi” değerini genellikle bireyler arası duygusal bağlar, fedakârlık ve özveri temaları üzerinden işler. Ancak diğer değerlerin, özellikle adalet, yardımseverlik ve saygının daha belirgin olduğu metinlere kıyasla, sevgi teması daha arka planda kalmıştır. Bunun temel sebebi, Aksaray efsanelerinin ağırlıklı olarak toplumsal düzen, inanç ve liderlik gibi konuları merkeze almasıdır. “Sevgi” değerinin işlendiği bu metinlerde ise bireysel ilişkilerin ve duygusal bağların önemi öne çıkarılmıştır.

4.9. Sabır

Sabır, bireylerin zorluklar, engeller veya olumsuzluklarla karşılaştıklarında duygusal tepkilerini kontrol etme, dayanıklılık gösterme ve çözüm odaklı bir tutum sergileme yeteneğini ifade eder. Bu kavram, bireylerin hem kişisel gelişiminde hem de toplumsal ilişkilerinde önemli bir yer tutar. Sabır, bireylerin ani ve tepkisel davranışlardan kaçınmasını, olayları uzun vadeli bir perspektifle değerlendirmesini ve karşılaştıkları zorluklar karşısında metanetle hareket etmesini sağlar. İnsan hayatında hem bireysel hem de toplumsal düzeyde kritik bir değer olan sabır, hoşgörü, empati ve öz denetim gibi diğer değerlerle yakından ilişkilidir.

Aksaray efsanelerinde “sabır” değeri, 11 metinde işlenmiştir (bkz. Tablo1). Bu anlatılarda sabır, genellikle manevi liderlerin halkı rehberlik ve dayanışma ruhu içinde yönlendirdiği olaylar ve bireylerin zorluklar karşısında gösterdiği dayanıklılık örnekleri üzerinden ele alınmıştır. Sabır, bireylerin uzun vadeli hedeflerine ulaşmasında ve toplulukların karşılaştıkları sorunları aşmasında kilit bir erdem olarak ön plana çıkarılmıştır.

“Yunus Emre” (Aydoğan, 2019, s. 74) efsanesi, “sabır” değerinin bireysel gelişim üzerindeki etkisini açıkça ortaya koyar. Yunus, dergâhta yıllarca sabır ve öz disiplinle hizmet ederek manevi olgunluğa erişmiştir. Şeyhi Tapduk Emre’nin rehberliğinde, sabır ve azimle çalışarak halk arasında bilge bir figür haline gelmiştir. Bu efsane, sabrın bireylerin içsel olgunluğa erişmesinde ve topluma fayda sağlayan bireyler haline gelmesinde oynadığı rolü vurgular.

“Cemaleddin Aksarayî” (Aydoğan, 2019, s. 49) efsanesi sabrın manevi ve ilahi boyutunu işler. Cemaleddin Aksarayî’nin vefatından önce talebelerine eksik kalan derslerini

tamamlamayı vaat etmesi ve bu vaadi vefatından sonra yerine getirmesi, sabrın bir değer olarak bireylerin sorumluluk bilinciyle olan ilişkisini vurgular. Talebelerinin üç gün boyunca mezarı başında bekleyerek derslerini tamamlaması, sabır ve metanetin manevi olgunluğa erişmekteki önemini ortaya koyar.

“Zenbilli Ali Efendi” (Aydoğan, 2019, s. 79) efsanesinde sabır kavramı, dolaylı bir şekilde işlenmiştir ve özellikle onun zorlu durumlar karşısındaki metaneti ve kararlılığı üzerinden vurgulanmıştır. Zenbilli Ali Efendi’nin "Helal Değildir" menkıbesinde, dönemin padişahı Yavuz Sultan Selim’in kararına itiraz etmesi sabrının ve metanetinin önemli bir göstergesidir. Padişahın sert tepkisiyle karşılaşmasına rağmen, doğru bildiği dini hükmü açıklama görevinden vazgeçmemesi, sabırlı bir duruş sergilediğini göstermektedir. Bu, bir âlimin zorluklar karşısında sabırla hareket ederek inançlarından ödün vermemesi gerektiğini ifade eder. Ölüm helalleşmesi menkıbesinde, Zenbilli Ali Efendi’nin öleceği günü bilmesine rağmen neşeli bir şekilde çevresiyle vedalaşması ve helalleşmesi, sabırlı ve teslimiyetçi bir yaklaşımı temsil eder. Kendi ölümünü soğukkanlılıkla karşılaması, velilerin sabır ve tevekkül anlayışını yansıtan önemli bir keramet olarak görülebilir. Şeyhülislamlık makamındaki görevlerinde adaletin ve dinin gereklerini yerine getirirken karşılaştığı güçlükler karşısında gösterdiği sabır, onun halk nezdindeki saygınlığını artırmıştır. Zenbilli Ali Efendi’nin hayatı ve menkıbeleri, sabır değerini hem toplumsal hem de bireysel düzeyde güçlü bir şekilde temsil eder. Onun hem halkla hem de padişahlarla ilişkilerindeki kararlılığı, sabır kavramının somut bir örneği olarak değerlendirilebilir. Bu efsaneler, sabrın bir değer olarak toplumda güven, saygı ve adaletin inşasında oynadığı rolü vurgulamaktadır.

“Sultanhanı Kervansarayı” (Aydoğan, 2019, s. 90) anlatısı, sabrın toplumsal dayanışma ve fiziksel mücadelelerdeki yerini gösterir. Sultanhanı’nda 500 kişilik bir grubun 20.000 kişilik Moğol ordusuna karşı aylarca süren direnişi, sabır ve kararlılığın toplumsal bir erdem olarak işlendiği önemli bir örnektir. Sabır, burada inanç ve dayanıklılık ile harmanlanarak zafere ulaşmanın anahtarı olarak sunulmuştur.

Bu efsane, sabır kavramını doğrudan işleyen güçlü bir hikâye sunar. İlyas Bey ve beş yüz kişilik kuvvetinin Sultanhanı Kervansarayı’nda aylarca Moğol ordusuna karşı savunmada bulunması, sabrın ve direnişin somut bir örneğidir.

İlyas Bey ve adamları, kendilerinden kat kat büyük olan yirmi bin kişilik Moğol ordusuna karşı aylarca dayanmıştır. Bu durum, fiziksel ve manevi anlamda büyük bir sabır

gerektirmiştir. Uzun süreli kuşatmaya rağmen teslim olmamaları, sabrın direnişle birleştiği bir durumu temsil eder. Efsane, bireylerin ve toplulukların zorluklar karşısında sabırlı olmalarının, direniş ve dayanıklılıkla birleştiğinde zaferi getirebileceğini anlatır. İlyas Bey'in liderliği altında verilen bu sabırlı mücadele, tarihî ve manevi bir öğüt niteliğindedir. Sabır, burada sadece bir erdem değil, aynı zamanda bir strateji olarak da işlenmiştir

Bu efsaneler, “sabır” değerinin bireysel metanetin yanı sıra toplumsal dayanışmanın sürdürülebilirliği açısından da kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Sabır, bireylerin ilahi ödüle ulaşmasında, manevi olgunluk kazanmasında ve toplumsal uyumun devamında vazgeçilmez bir yapı taşıdır. Aksaray efsanelerindeki sabır teması, bu değerın kültürel bellekte nasıl derinlemesine işlendiğini ve geleceğe nasıl bir miras olarak aktarıldığını ortaya koymaktadır.

4.10. Sorumluluk

Sorumluluk, bireylerin kendi davranışlarının ve bunların sonuçlarının farkında olması, çevresine karşı görev ve yükümlülüklerini yerine getirme bilinciyle hareket etmesi anlamına gelir. Bu kavram, bireyin kendine, topluma ve çevreye karşı hesap verebilir bir tutum içinde olmasını sağlar. Sorumluluk, bireylerin karar alma süreçlerinde etik ve sosyal değerleri dikkate alarak hareket etmelerini teşvik eder.

Bir değer olarak sorumluluk, bireylerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunlara karşı bilinçli bir şekilde yaklaşmasını sağlar. Kök değerler arasında yer almasının temel nedeni, bireylerin hem kişisel hem de toplumsal rollerini yerine getirirken sergiledikleri bilinç ve özveriyle toplumun genel refahına katkıda bulunmasıdır. Sorumluluk, bireylerin hak ve özgürlükleri ile görev ve yükümlülükleri arasında bir denge kurmasını sağlayarak adalet, empati ve öz denetim gibi diğer değerlerle yakın bir ilişki içindedir.

Eğitim sistemi, bireylerin sorumluluk bilinci kazanmalarında temel bir rol oynar. Sorumluluk, yalnızca bireysel başarıyı desteklemekle kalmaz, aynı zamanda bireylerin toplumsal yaşama aktif ve bilinçli bir şekilde katılmasını sağlar. Eğitimin temel hedeflerinden biri, öğrencilerin kendi öğrenme süreçlerinden ve davranışlarından sorumlu olmalarını sağlamaktır.

Aksaray efsanelerinde “sorumluluk” değeri 11 metinde bulunmaktadır (bkz. Tablo1). Bireylerin ve toplumun karşılaştıkları olaylara karşı duyarlı, bilinçli ve etik bir yaklaşım

göstermesini vurgulayan önemli bir tema olarak karşımıza çıkar. Efsaneler, bu değeri genellikle bireysel erdemler ve toplumsal görev bilinci üzerinden işler. Bu bağlamda, manevi liderlerin ve kahramanların hikâyeleri aracılığıyla, sorumluluğun bir değer olarak ne kadar önemli olduğu vurgulanır. Özellikle efsanelerde, bireylerin toplumlarının ihtiyaçlarını karşılamak için sergiledikleri fedakârlık ve özveri sıkça işlenen bir temadır.

Efsanelerdeki “sorumluluk” değeri, toplumsal birlik ve dayanışmayı artıran bir bağlayıcı güç olarak öne çıkar. Örneğin, türbe ve kutsal mekânlara yönelik anlatılarda halkın bu mekânları koruma ve saygıyla davranma sorumluluğu vurgulanmıştır.

Aksaray efsanelerinde sorumluluk kavramı, bireylerin ve toplumun karşılaştıkları zorluklar karşısında bilinçli hareket etmelerini ve etik bir duruş sergilemelerini vurgulayan önemli bir tema olarak işlenmiştir. İncelenen efsaneler arasında “Şih Osman” (Aydoğan, 2019, s. 42), “Yunus Emre” (Aydoğan, 2019, s. 74), “İsmail Maşukî” (Aydoğan, 2019, s. 54), “Şammaz Baba” (Aydoğan, 2019, s. 69) ve “Acıgöl “ anlatılarında “sorumluluk” değeri çeşitli şekillerde ele alınmıştır.

Şih Osman, ibadet ve tasavvufî yaşamı benimseyerek toplumun maneviyatına katkıda bulunan bir figür olarak anlatılır. Onun gece gündüz ibadet ederek İslamiyet’e olan bağlılığı, manevi sorumluluğun bir ifadesidir. Bu efsane, bireyin inanç ve ibadet yoluyla manevi sorumluluğunu yerine getirmesi gerektiğini vurgular.

Yunus Emre’nin Hacı Bektaş’tan himmet istemesi ve buğday yerine manevi bir değer kazanmayı öğrenmesi, sorumluluk bilinci ile derinleşen bir olgunlaşma sürecini temsil eder. Dergâhta kırk yıl boyunca hizmet ederek hem kendine hem de topluma karşı manevi sorumluluğunu yerine getirmiştir. Yunus’un bu hikâyesi, bireyin içsel yolculuğunda sorumluluğun önemini ve manevi olgunluğa erişimindeki rolünü ortaya koyar.

Şammaz Baba, zor zamanlarda toplumuna liderlik yaparak ve maneviyatını koruyarak “sorumluluk” değerini sergiler. Onun, Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında bir köprü kurması ve zorlu yaşam şartlarında inancını sürdürmesi, bireyin toplumsal ve dini sorumluluklarını nasıl yerine getirdiğini göstermektedir.

“Acıgöl” (Aydoğan, 2019, s. 109) anlatısında, köylülerin kapısına gelen Hızır’a yardım etmemesi, toplumsal sorumluluğun eksikliği ile sonuçlanan trajik bir durumu yansıtır. Bu efsanede, toplumsal dayanışmanın ve misafirperverliğin eksikliği, köyün su altında

kalmasıyla cezalandırılır. Bu anlatı, bireylerin toplumsal sorumluluklarını yerine getirmemelerinin olumsuz sonuçlarını gözler önüne serer.

İsmail Maşukî, genç yaşta büyük bir manevi lider haline gelmiş ve çevresine ahlaki sorumluluk bilinci aşılamıştır. Ancak çevresindeki fesatçıların fitneleri nedeniyle idam edilmesi, bireylerin sorumluluk ve doğruluk değerlerine bağlılığının nasıl sınanabileceğini göstermektedir. Onun hikâyesi, topluma karşı manevi sorumluluk üstlenmenin zorluklarına dikkat çeker. Efsane, sorumluluk kavramını bireysel, toplumsal ve manevi bağlamlarda ele alır. İsmail Maşukî'nin hakikate olan bağlılığı, müridlerine sadakati ve topluma rehberlik etme görevindeki kararlılığı, onun sorumluluk bilincini güçlü bir şekilde yansıtmaktadır. Aynı zamanda bu sorumluluğun yerine getirilmesindeki zorluklar ve buna karşı gösterilen direniş, efsanenin temel mesajlarından biridir.

Bu efsanelerde sorumluluk, bireylerin sadece kendi içsel gelişimlerini değil, aynı zamanda toplumsal düzenin korunmasını ve manevi değerlerin aktarılmasını sağlamak için üstlendikleri bir görev olarak ele alınmıştır. Toplumsal sorumluluk, dayanışma ve adaletin temelini oluştururken, bireylerin manevi olgunluklarını toplumla paylaşmalarını da gerektirir. Bu anlatılar, bireylerin etik ve sosyal sorumluluklarının hem kendi yaşamlarını hem de toplumu şekillendirmede ne kadar etkili olduğunu güçlü bir şekilde vurgular.

SONUÇ

TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Aksaray efsaneleri, barındırdığı değerlerin çeşitliliği ve zenginliği açısından dikkat çekici bir kültürel miras niteliği taşımaktadır. Tarih boyunca birçok efsaneye konu olmuş ve bu efsaneler halk geçmişlerinde önemli bir yer tutmuştur. Bölgenin “Somuncu Baba” (Aydoğan, 2019, s. 62) “Yunus Emre” (Aydoğan, 2019, s. 74) gibi önemli efsaneleri bulunmaktadır. Aksaray’da nesilden nesile aktarılan bu efsaneler, kentin kültürel mirasının bir parçası olarak günümüze ulaşmıştır. Aydoğan (2019), bu efsanelerin kalıcılığını sağlamak amacıyla bir çalışma yürütmüş ve sözlü anlatıların derlenerek yazılı hale getirilmesinin, kültürel sürdürülebilirlik açısından önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda, yerel efsanelerin kayıt altına alınması ve akademik çalışmalarla desteklenmesi, bölgenin tarihî ve folklorik değerlerinin korunmasına katkı sağlamaktadır. Efsanelerde değerlerin işleniş sıklığına ilişkin yapılan analizde, “adalet” (14), “dürüstlük” (8), “dostluk” (4), “öz denetim” (7), “vatanseverlik” (16), “yardımseverlik” (26), “saygı” (44), “sevgi” (5), “sabır” (11) ve “sorumluluk” (11) gibi kök değerlerin farklı yoğunluklarda ele alındığı tespit edilmiştir (bkz. Tablo 1). Bu dağılım, Aksaray efsanelerinin bireylerin ve toplumların etik, manevi ve toplumsal gelişimine katkıda bulunan önemli bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Anlatılarda en sık karşılaşılan değer “saygı”; nadir karşılaşılan değerlerin ise “sevgi” ve “dostluk” olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen efsaneler, bireylerin ve toplumların tarih boyunca benimsedikleri temel değerleri, yaşantıları ve kültürel mirası yansıtan birer bellek unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlatılar, bireylerin manevi ve etik gelişim süreçlerini desteklerken, aynı zamanda toplumsal düzenin sürdürülebilirliğine katkı sağlayan önemli birer kültürel araç niteliğindedir.

Bu alanda yapılan çalışmalar genellikle Aksaray efsanelerinin edebiyat ve kültürel boyutlarına odaklanmaktadır. Örneğin, Aydoğan'ın (2019) “Aksaray Efsaneleri”

çalışmasında efsanelerin bölgenin yapısını nasıl yansıttığına değinilmiştir. Kayabaşı ve Aydoğan'ın (2019) çalışması ise efsanelerin halk edebiyatı içindeki yerini ve mitolojik izleri bağlamında incelemiştir. Buna karşılık, bu araştırma diğer çalışmalardan farklı olarak Aksaray efsanelerinde yer alan kök değerleri sistematik bir şekilde analiz etmesiyle öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, çalışmamız efsanelerde sıkça vurgulanan “yardımlaşma”, adalet, sabır gibi değerleri belirleyerek, bunların toplumsal işlevini ortaya koymuştur. Dolayısıyla, bu araştırma Aksaray efsanelerinin eğitsel ve etik boyutuna dair daha kapsamlı bir perspektif kazandırmaktadır. Aksaray efsaneleri, kök değerlerin toplumsal hafızada korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan birer kültürel hazine niteliğindedir. Bu değerler, bireysel davranışlardan toplumsal düzene kadar geniş bir yelpazede işlenmiş ve kültürel kimliği güçlendiren öğeler olarak efsanelerde yer almıştır. Efsanelerin tarihsel, kültürel ve dini bağlamlarının etkisiyle bazı değerlerin daha sık, bazılarının ise daha nadir işlenmesi, efsanelerin içeriğini ve işlevini şekillendirmiştir. Sonuç olarak, bu değerler sadece geçmişin bir yansıması değil, aynı zamanda modern toplumsal sorunların çözümünde rehberlik sunabilecek birer kaynak niteliğindedir.

Bu çalışmada Aksaray efsanelerinde yer alan kök değerler incelenmiş ve bu değerlerin bireysel ve toplumsal gelişimde oynadığı rol vurgulanmıştır. Elde edilen bulgular, literatürdeki benzer araştırmalarla karşılaştırıldığında hem örtüşen hem de ayrışan noktalar sunmaktadır. Öncelikle, Aksaray efsanelerinde en sık karşılaşılan kök değer “saygı” olarak belirlenmiştir. Bu bulgu, Çelik ve Doğan Kâhtalı'nın (2022) Türk atasözleri üzerine yaptığı çalışmayla paralellik göstermektedir. Atasözlerinde de “saygı” değerinin güçlü bir şekilde işlendiği tespit edilmiştir. Bu durum, geleneksel anlatı türlerinin toplumun ahlaki kodlarının aktarımında önemli araçlar olduğunu ortaya koymaktadır.

“Masal ve Efsanelerde Değerler Eğitimi: Muş İli Örneği” (Aydeniz, 2021) adlı çalışmada da adalet, dürüstlük, dostluk, sabır, sevgi ve yardımseverlik gibi kök değerlerin öne çıktığı görülmektedir. Ancak bu çalışmada yalnızca efsaneler incelenmişken, Muş efsaneleri üzerine yapılan çalışmada masal ve efsaneler birlikte değerlendirilmiş ve kök değerler dışında farklı değerler de ele alınmıştır. Bu durum, veri kapsamı ve değer çeşitliliği açısından iki çalışmayı birbirinden ayırmaktadır.

Bununla birlikte, Aksaray efsanelerinde “sevgi” ve “dostluk” değerlerine daha az yer verilmesi dikkat çekicidir. Kaplan ve Arıc'ın (2022) Osman Çeviksoy'un romanlarına yönelik yaptığı çalışmada ise “sevgi” en fazla vurgulanan değer olmuştur. Bu farklılık, anlatı türlerinin doğası ve hedef kitlesine bağlı olarak hangi değerlerin ön plana

çıkarıldığını göstermektedir. Efsaneler, daha çok toplumsal düzen ve hiyerarşiyi koruyan değerler üzerinde dururken; modern romanlar bireysel duygulara ve ilişkisel değerlere daha fazla vurgu yapabilmektedir.

“Türk Halk Masallarının Öğrencilerin İnsani Değerlere Yönelik Tutumlarına Etkisi” (Tahiroğlu vd, 2013) adlı araştırmada, halk masallarının öğrencilerin insani değerler tutumlarına olumlu katkı sağladığı belirtilmiştir. Ancak, bu çalışmada da vurgulandığı üzere, yalnızca anlatılarla temas etmek değer kazanımını garanti etmemektedir. Aksaray efsaneleri bağlamında da aynı durum geçerlidir: Efsanelerde değerler sıkça işlenmiş olsa da, bu değerlerin bireylerin davranışlarına tam olarak yansımaları için sistematik bir değerler eğitimi programı gereklidir.

Ateş ve Aşçı'nın (2022) Aka Gündüz'ün eserleri üzerine yaptığı incelemede en çok rastlanan değer “nasihat” olarak belirlenmiştir. Aksaray efsanelerinde ise doğrudan "nasihat" biçiminde bir değer aktarımı bulunmamakta, değerler daha çok olaylar ve karakterler aracılığıyla dolaylı bir şekilde sunulmaktadır. Bu fark, anlatım biçimlerinin değer aktarımı yöntemlerini de etkilediğini göstermektedir.

Bu çalışmada Aksaray efsanelerinde en yoğun işlenen değerlerin saygı, yardımseverlik ve vatanseverlik olduğu; diğer değerlerin ise farklı oranlarda yer aldığı belirlenmiştir. “Anadolu Efsanelerinin On Kök Değer Açısından İncelenmesi” (Bakırcı ve Katı, 2023) adlı araştırması ise sevgi değeri en fazla işlenen değer olarak öne çıkarken, onu adalet, dürüstlük, saygı ve sorumluluk takip etmektedir. Her iki çalışmada da temel kök değerlerin işlendiği görülmekle birlikte, değerlerin öncelik sıraları farklılık göstermektedir.

Topal'ın (2019) “Değerler Eğitimi ve On Kök Değer” adlı çalışmasında vurgulandığı gibi, gençlerin ahlaki donanım kazanabilmesi için değerlerin hem çeşitlilik hem de derinlik açısından yeterli düzeyde işlenmesi gerekmektedir. Aksaray efsanelerindeki kök değerlerin çeşitliliği bu açıdan umut verici olsa da, bazı değerlerin daha az temsil edilmesi, değerler eğitimi bağlamında efsanelerin destekleyici ama tamamlayıcı kaynaklar olarak kullanılması gerektiğini düşündürmektedir.

Memiş'in (2013) Taşlıova'nın halk hikâyeleri üzerine yaptığı çalışmada, bireylerin ideal karakter özelliklerinin model alma yoluyla öğrenildiği vurgulanmıştır. Aksaray efsanelerinde de benzer şekilde, değerler doğrudan öğretici bir tavırla değil, karakterler üzerinden örneklendirilerek sunulmaktadır. Bu yöntem, değer kazanımında etkili bir strateji olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada Aksaray efsanelerinde en sık işlenen değerlerin saygı, yardımseverlik ve vatanseverlik olduğu; ayrıca adalet, dürüstlük, öz denetim, sabır ve sorumluluk gibi değerlerin de anlamlı bir şekilde yer aldığı görülmüştür. Güven'in "Türk Efsanelerinin Değerler Eğitimi Bakımından İncelenmesi" (2010) adlı çalışmasında ise benzer şekilde saygı, yardımseverlik ve vatan sevgisi gibi değerlere sıkça yer verildiği; ancak adalet ve sorumluluk gibi kavramların daha sınırlı işlendiği belirtilmiştir. İki çalışma birlikte değerlendirildiğinde, temel değerlerin korunmakla birlikte, bölgesel ve kültürel farklılıkların işlenen değerlerin yoğunluğunu etkilediği söylenebilir. Bu durum, efsanelerin hem ortak kültürel kodları hem de yerel özellikleri yansıtan dinamik metinler olduğunu göstermektedir.

Aksaray efsaneleri, kök değerlerinin aktarımında zengin bir kaynağı temsil eder. Efsanelerde ele alınan kök değerler, birbiriyle iç içe geçmiş bir yapıya sahiptir. Örneğin, "Yunus Emre" (Aydoğan, 2019, s. 74) efsanesinde "saygı", "dürüstlük" ve "sorumluluk" gibi değerlere rastlanır. Yunus Emre'nin dergâha hizmet ederken gösterdiği tevazu, öğretisine yansıyan insan sevgisi ve sözünde durarak sorumluluk bilinciyle hareket etmesi, bu değerlerin güçlü bir şekilde işlendiği örneklerdendir. "Somuncu Baba" (Aydoğan, 2019, s. 62) efsanesinde "yardımseverlik", "öz denetim" değerleri ön plandadır. Somuncu Baba'nın ekmek yaparak ihtiyaç sahiplerine dağıtması, dünyevi kazançtan manevi faydayı önemsemesi ve alçakgönüllü bir yaşamın sürmesi, bu değerlerin güçlü bir şekilde devam etmesidir. "Abdülmecid Hoca" (Aydoğan, 2019, s. 47) efsanesi ise "adalet", "doğruluk" ve "sabır" gibi kök değerler işler. Hoca'nın ilim ve ahlak yolunda sabırla hareket etmesi, doğruluk ilkesi çerçevesinde toplumsal rehber olması ve adaleti önceleyen davranışları, bu değerlerin efsane anlatımının aktarımı yoluyla aktarılmasını sağlar. Benzer şekilde, "Hasan Dağı" (Aydoğan, 2019, s. 102) efsanesinde de "vatanseverlik" ve "sorumluluk" değerleri öne çıkar; Hasan Dağı'nın Aksaraylılar için taşıdığı manevi anlam ve bölge halkı tarafından bu dağa atfedilen sembolik değer, kültürel mirasın somut bir yansımasıdır. Aksaray efsaneleri, yerel yapıların zenginliğini yansıtarak kök değerlerinin yeni nesillere aktarımında önemli bir araç olarak kullanılabilir. Bu hikâyelerde, bireylerin manevi sorumluluklarını yerine getirirken toplumsal düzeni koruma çabaları göze çarpmaktadır. Efsaneler, kültürel kodlar üzerinden kök değerlerinin genç kuşaklara benimsetilmesi için etkili bir içerik sunar.

Aksaray efsanelerinde işlenen kök değerler, yerel kültürel unsurlara dayanmakla birlikte, evrensel bir boyut da taşımaktadır. Özellikle "yardımseverlik" ve "sevgi" gibi değerler,

bireyler arası ilişkilerde olduğu kadar toplumun sürdürülebilirliği açısından da anlamlı bir yer edinmiştir. Bu anlatılar, hem bölgenin coğrafi özelliklerini hem de toplumsal dayanışmayı yansıtarak değerlerin aktarımında özgün bir zemin oluşturmuştur.

Aksaray efsaneleri, eğitim bağlamında yalnızca kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasını sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda öğrencilerin soyut kavramları somut deneyimlerle anlamlandırmasına da olanak tanımaktadır. Bu efsanelerde yer alan olaylar, karakterler ve değer örüntüleri, öğrencilerin günlük yaşamla ilişki kurarak öğrenmelerini desteklemektedir. Efsanelerin ders materyali olarak kullanılması, öğrencilerin değer kazanım süreçlerini güçlendirmekle birlikte, bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlardaki gelişimlerine de katkı sunacak niteliktedir. Dolayısıyla, Aksaray efsaneleri hem kültürel içerik zenginlikleri hem de değer eğitimi açısından sundukları imkânlar doğrultusunda, Türkçe dersi başta olmak üzere çeşitli disiplinlerde etkili bir eğitim aracı olarak değerlendirilebilir.

5.1. Öneriler

Gelecekte yapılacak çalışmalar, efsanelerin öğretim programlarına entegrasyonunu daha sistemli hâle getirmeli ve bu sürecin etkilerini ölçmek üzere nicel ve nitel yöntemleri bir arada kullanmalıdır. Ayrıca, efsane temelli eğitim materyallerinin geliştirilmesi ve öğretmenler için yenilikçi uygulama modellerinin oluşturulması, değerler eğitiminin daha etkili ve kültürel bağlamla uyumlu biçimde yürütülmesine katkı sağlayabilir. Efsanelerin eğitim sürecine entegre edilmesi, diğer anlatı türleri ile birlikte değerlendirildiğinde daha bütüncül bir değerler eğitimi yaklaşımı geliştirilebilir. Gelecek çalışmalarda, bu tür geleneksel anlatıların öğretim programlarıyla entegrasyonuna yönelik uygulamalı araştırmalar yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. (Tez No. 190366) [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29184/312499>
- Aksan, D. (1995). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. TDK Yayınları.
- Albayrak, N. (2004). *Ansiklopedik halk edebiyatı sözlüğü*. Kapı Yayınları.
- Alptekin, A. B. (2012). *Efsane ve motifleri üzerine*. Akçağ Yayınları.
- Ateş, M., & Aşçı, A. U. (2022, 16-18 Mayıs). *Aka Gündüz'ün çocuk edebiyatı ile ilgili eserlerinde değerler*. [Bildiri Sunumu] Uluslararası Çocuk Sempozyumu, Sinop, Türkiye.
- Aydeniz, S. (2021). Masal ve efsanelerde değerler eğitimi: Muş ili örneği. *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 636-659. <https://doi.org/10.29000/rumelide.949511>
- Aydın, M. Z., & Akyol Gürler, Ş. (2013). *Okulda değerler eğitimi: Yöntemler, etkinlikler, kaynaklar*. Nobel Yayınları.
- Aydoğan, T. (2019). *Aksaray efsaneleri*. Aksaray Valiliği Yayınları.
- Bakırcı, N., & Katı, Y. (2023). Anadolu efsanelerinin on kök değer açısından incelenmesi. *Türük: Uluslararası Dil Edebiyatı ve Folklor Araştırmaları Dergisi/Uluslararası Dil Edebiyat Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 11 (32). <https://doi.org/10.12992/turuk1298>
- Bal Hatunoğlu, N. (2023). *Hatay efsanelerine sembolik yaklaşım* (Tez No. 788995) [Fırat Üniversitesi, Doktora Tezi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Boratav, P. N. (2015). *100 soruda Türk Halk Edebiyatı*. Bilgesu Yayıncılık.
- Britannica Encyclopedia, (2024, 1 Kasım). *Afsana*. <https://www.britannica.com/search?query=afsana>
- Bulut, K. (2021). Ayla Kutlu'nun "merhaba sevgi" adlı çocuk romanının değerler eğitimi ve on kök değer açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim*

Fakültesi Dergisi, (57), 248-272.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/maeuefd/issue/60050/771465>

Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Demirel, F., Karadeniz, Ş., & Çakmak, E. K. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.

Cambridge Dictionary “myth”. Erişim 10.11.2024.
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/myth>

Candan, D. G. ve Ergen, G. (2014). 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161. <https://doi.org/10.12780/uusbd283>

Çelenk, S., & Baycan, D. (2013). *İlk okuma yazma öğretiminin tarihçesi, hedefleri, önemi ve ilkeleri*. Eğiten Yayınları.

Çelik, Ş., & Doğan Kâhtalı, B. (2022). Ortaokul öğrencilerinin kök değerler hakkındaki metaforik algıları. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 5(29), 206-223. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1164066>

Çobanoğlu, Ö. (2012). *Halk edebiyatına giriş I*. Anadolu Üniversitesi.

Danışman, D. (2019). *Okul öncesi öğretmenlerinin görev ve yetkinlikleri hakkında yönetici ve öğretmen algıları* (Tez No. 557259) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Demirel, Ö. (2007). *Öğretim ilke ve yöntemleri, öğretmen sanatı*. Pegem A Yayıncılık.

Demirel, Ö. (2011). *Öğretme sanatı: Öğretim ilke ve yöntemleri*. Pegem Akademi.

Doğan, H. (2002). İşgörenlerin adalet algılamalarında örgüt içi iletişim ve prosedürel bilgilendirmenin rolü. *Ege Academic Review*, 2(2), 71-78. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eab/issue/39833/472258>

Doğan, M. (2017). Karakter gücü olarak sabır ve psikolojik iyi oluş ilişkisi. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 5(1), 134-153. <https://jhwbjournal.com/uploads/files/fe0bd65d4519209946ae28ddc48de987.pdf>

Dudaklı, N., & Bayrakdar, N. (2021). Kur'an'da sabırla ilgili ayetlerin eğitimsel açıdan değerlendirilmesi. *İslamî İlimler Dergisi*, 86, 45-65. https://jasstudies.com/?mod=makale_tr_ozet&makale_id=51446

- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79-96. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29200/312609>
- Elçin, Ş. (2005). *Halk edebiyatına giriş*. Akçağ Yayınları.
- Ergun, M. (1997). *Türk dünyası efsanelerinde değişme motifi I.-II. Cilt*. TDK Yayınları.
- Girgin, M. (2012). *Pedagojik değerler*. Vize Yayıncılık.
- Gönen, S. (2004). *Anadolu'da yer adlarına bağlı olarak oluşan efsaneler üzerine incelemeler* (Tez No. 147477) [Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Gönen, S. (2015). Türkçe kelimelerin efsane dünyasında anlamlandırılması ve çözümlemesi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (33), 181-200. <https://doi.org/10.21497/sefad.61852>
- Görkem, İ. (1987). *Elâzığ efsaneleri üzerinde araştırmalar (metinler ve incelemeler)* (Tez No. 19562) [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Güdürü, F. (2021). Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk algıları üzerine bir araştırma. *International Primary Education Research Journal*, 5(3), 243-259. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iperj/issue/66003/933946>
- Güler, H. (2022). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin yardımseverlik odaklı algı ve tecrübeleri: Fenomenolojik bir araştırma. *Bilgisayar ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 10 (20), 716-733. <https://doi.org/10.18009/jcer.1169926>
- Güleryüz, H. (2002). *En son değişiklikleriyle ilköğretim okulu programı*. Pegem Akademi.
- Gündüz, M., & Bağcı, M. (2019). Fen bilimleri öğretmenlerinin kök değerler hakkındaki farkındalıkları ve değerleri öğretme yöntemleri. *Journal of International Social Sciences Education*, 5(2), 184-197. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/868831>
- Güsoy Naskali, E. (2022). *Şehir efsaneleri*. Paradigma Akademi.
- Güven, A. (2014). Türk efsanelerinin değerler eğitimi bakımından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(26), 225-246. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/19572/208730>

- Güven, F. (2018). *Sosyal Bilgiler ders kitaplarının milliyetçilik ve yurtseverlik değerleri açısından analizi* (Tez No. 504857) [Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kaplan, K. ve Arıcı, Ş. (2022). Kök değerler açısından Osman Çeviksoy'un romanları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 11(4), 1531-1546. <https://doi.org/10.7884/teke.5552>
- Karaca, M. (2014). *Türk efsaneleriyle ilgili kitapların açıklamalı bibliyografyası (1928-2011)* (Tez No. 361830) [İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Karatekin, N., Ekşi, H., Durmuş, A., Ortar, M., Işılak Durmuş, H., & Koç Yıldırım, P. (2013). *Değerler eğitimi öğretmen kitabı: öz denetim*. Edam Yayınları.
- Katılmış, A. (2010). *Sosyal bilgiler derslerindeki bazı değerlerin kazandırılmasına yönelik bir karakter eğitimi programının geliştirilmesi* (Tez No. 261973) [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kayabaşı, R.G., & Aydoğan, T. (2018a). Aksaray efsanelerinde mitolojik izler. *Türk Araştırmaları*, 13(28), 453-468. <https://doi.org/10.7827/turkishstudies.14666>
- Kayabaşı, R.G., & Aydoğan, T. (2018b). Aksaray efsanelerinin tasnifi üzerine bir değerlendirme. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(23), 159-173. <https://doi.org/10.12981/motif.479>
- Kayadibi, F. (2002). Sevgi faktörünün eğitim verimliliği üzerine etkisi. *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*, (5), 33-50. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuilah/issue/969/10930>
- Kılcan, B. (2013). *Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci algılarının incelenmesi* (Tez No. 333499) [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbid/issue/54983/727462>
- Köksal Akyol, A. (2003). Drama ve dramanın önemi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 179-190. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tebd/issue/26132/275251>

- Köksal, K., Yaylacı, Z., Yel, Ü., Erbaş S., & Kılcan B. (2022). Sosyal bilgiler ders kitaplarının kök değerler açısından incelenmesi. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 74-87. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/buaad/article/1129797>
- Köksel, B. (2019). Halfeti ile ilgili toponomik efsaneler üzerine bir inceleme. *Gaziantep Üniversitesi Ayıntab Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 50-60. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gunaad/issue/51345/659244>
- MEB (2005). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- MEB (2009). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (1-5. Sınıflar)*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB (2015). *Türkçe dersi (1-8. Sınıflar) öğretim programı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB (2017). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (1-8. Sınıflar)*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB (2019). *Türkçe dersi öğretim programı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB (2022). *Değerler eğitimi etkinlik kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli; öğretim programları ortak metni*. <https://tymm.meb.gov.tr/upload/brosur/2024programortakmetinOnayli.pdf>.
- MEB. (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programları: Veli bilgilendirme kılavuzu*. MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü.
- MEB. (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli: 3. modül – erdem değer eylem çerçevesi*. MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü.
- Memiş, Y.S. (2013). *Âşık Şeref Taşlıova'dan derlenen halk hikâyelerinde değerler eğitimi* (Tez No. 333877) [Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-108. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/beuifd/issue/3453/47056>
- Mızıkacı, F. (2015). Değerler eğitimi ve eğitim programları. *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 40, 3-8.

https://www.elestirelpedagoji.com/FileUpload/ks7397/File/elestirel_pedagoji_sayi_40.pdf

Mindivanlı, E., Küçük, B., & Aktaş, E. (2012). Sosyal Bilgiler dersinde değerlerin aktarımında atasözleri ve deyimlerin kullanımı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 93-101. <http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/11z.mindivanli.pdf>

Ögel, B. (1993). *Türk mitolojisi I. cilt*. TTK Yayınları.

Önal, M. N. (2021). Efsanelerin geçmişi, bugünü ve geleceği. *Bitig: MSKU Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 70-94. https://kdddb.mu.edu.tr/Newfiles/338/dokuman/mnoarmagan_pdf.pdf

Önlen, M. (2017). *Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan sevgi-saygı ve hoşgörü değerlerinin ulusal gazete haberlerine yansımaları* (Tez No. 481307) [Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Örnek, S. V. (2014). *100 soruda ilkelerde din, büyü, sanat ve efsane*. Bilgesu Yayınları.

Özdemir, A. (2022). *Ortaöğretim İngilizce ders kitaplarının kök değerler bağlamında incelenmesi* (Tez No. 707809) [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Power, C. (1988). The Just Community Approach to Moral Education. *Journal of Moral Education*, 17(3), 195-208. <https://doi.org/10.1080/0305724880170304>

Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu Türk efsanelerinde taş kesilme motifi ve bu efsanelerin tip kataloğu*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sakaoğlu, S. (2013). *Efsane araştırmaları*. Kömen Yayınları.

Seyidoğlu, B. (1992). *Efsane-Türk dünyası el kitabı cilt 3*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Sezer, T. (2008). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin öğretmen görüşleri* (Tez No. 2018929) [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Sönmez, V. (2007). *Program geliştirmede öğretmen elkitabı*. Anı Yayıncılık.

Sönmez, V. (2008). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Anı Yayıncılık.

- Sünbül, A. M. (2011). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Eğitim Yayınları.
- Tahiroğlu, M., Kayabaşı, O. A., & Kayabaşı, R. G. (2013). Türk halk masallarının öğrencilerin insani değerlere yönelik tutumlarına etkisi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 6(4), 477-495. <https://doi.org/10.5578/keg.5519>
- Taneri, A. (2022). Öz denetim değerinin insan hakları yurttaşlık ve demokrasi ders kitabı metinlerinde bulunma durumunun incelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 590-599. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksusbd/issue/72391/1092302>
- Tarhan, N. (2006). *Makul çözüm aile içi iletişim rehberi*. Timaş Yayınları.
- Taşpınar, M. (2012). *Kuramdan uygulamaya öğretim yöntemleri*. Elhan Kitap Yayın Dağıtım.
- Temizyürek, F., & Balcı, A. (2006). *Cumhuriyet dönemi ilköğretim okulları Türkçe programları*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Topal, Y. (2019). Değerler eğitimi ve on kök değer. *Mavi Atlas*, 7(1), 245-254. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.543521>
- Türk Dil Kurumu. (2024, 2 Ocak). *Öğretim programı*. <https://sozluk.gov.tr/?ara=%C3%B6%C4%9Fretim%20program%C4%B1>.
- Uçgun, D. (2013). Tarihi süreç içerisinde Türkçe öğretim programları ve Türkçe öğretmenlerinin yetiştirilmesi. Pegem Akademi.
- Ulusoy, K., & Dilmaç, B. (2012). *Değerler eğitimi*. Pegem Akademi.
- Ulus, B., & Aytan, T. (2018). Cumhuriyet'in ilk çeyreğinde Türkçe öğretimi üzerine yazılan iki çalışma üzerine bir değerlendirme. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3(2), 47– 65. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkegitimdergisi/issue/41487/436721>
- Uşun, S. (2007). Öğretim ilke ve yöntemleri. Asuman, S. S. & Hüseyin Hüsnü, B. (Ed.), *Öğretim yöntem ve teknikleri*, (s.137-183). Lisans Yayıncılık.
- Uyanık Balat, G. (2012). “Okul öncesinde özel öğretim yöntemleri”, Rengin, Z. (Ed.), *Okul öncesi eğitimde anlatım, tartışma, soru cevap, örnek olay, gezi, gözlem ve gösteri öğretim yöntemleri* (s. 255-284). Anı Yayıncılık.

- Ülçay, O. (2024). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli değerlendirmesi. *Ulusal Eğitim Toplum Ve Dünya Dergisi*, 1(2), 70-75.
<https://egitimdergi.com/index.php/eid/article/view/11>
- Vatansever Bayraktar, H., & Girgin, S. (2021). *İlkokul döneminde Türkçe öğretimi, kuramdan uygulamaya ilkokul eğitiminde yenilikçi öğrenme ve öğretim*. Efe Akademi.
- Yalçinkaya A. (2024). *Ekoleştiril örnek metin incelemesiyle Türkiye efsanelerinde doğa ve insan* (Tez No. 892294) [Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yalnız, A. & Yılmaz, Y. (2018). Değerler eğitimi kavramı olarak dürüstlük ve dürüstlük ölçeği (DÖ) Türkçe formu: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (34), 649-666.
<https://doi.org/10.14395/hititilahiyat.468989>
- Yaman, E. (2012). *Değerler eğitimi: eğitimde yeni ufuklar*. Akçağ Yayınları. *Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1-18.
- Yazıcı, A., & Yazıcı, S. (2015). Saygı ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Elektronik Türkçe Çalışmaları*, 10 (14).
https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=makale_tr_ozet&makale_id=19192
- Yazıcı, M. (2014). Değerler ve toplumsal yapıda sosyal değerlerin yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24(1), 209-223. <https://doi.org/10.18069/fusbed.10221>
- Yeşil, M. (2016). Dil ve değer. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (36), 121-141. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduifd/issue/48317/611689>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2025). *Değerler eğitimi aile özyeterlilik inancı ölçeği geliştirilmesi ve değerler eğitimine yönelik ailelerin görüşleri: bir karma yöntem araştırması* (Tez No. 925614) [Afyon Kocatepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yürümezoğlu, K. (2014). Pedagojik değerler. M. Girgin (Ed.), *Sorumluluk. Vize Yayınları*.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU		
Öğrencinin Adı Soyadı: Hatice Şevval SUCU		EVET
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyormu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 7 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşlukları ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	